

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Ústav historických věd

Cizinci v raně středověkých Čechách. Archeologické a historické doklady.

Daniela Ježdíková

Bakalářská práce

2019

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Daniela Ježdíková**
Osobní číslo: **H16239**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obory: **Historie (dvouoborové)**
Ochrana hmotných památek (dvouoborové)
Název tématu: **Cizinci v raně středověkých Čechách. Archeologické
a historické doklady**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Na základě rešerše písemných pramenů a archeologických nálezů budou shromážděny doklady o přítomnosti příslušníků cizích etnik v Čechách v období 10. až 12. století (Němci, Židé, Vikingové a jiní). U archeologických nálezů bude zvaženo, zda jde o doklad přítomnosti konkrétní osoby, nebo odraz dálkových kontaktů Čech s cizinou. V případě hrobových nálezů bude přihlédnuto také k závěrům antropologickým.

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Arbman, H. 1969: Vikingové. Praha.

Frolík, J. - Klápště, J. 1991: Praha a Pražský hrad v 11. a 12. století, in: Leciejewicz, J. (ed.), Miasto zachodnioslowianskie. Spolczeństwo - kultura. Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk, s. 103-118.

Novotný, V. 1913: České dějiny I.2. Praha, s. 686-695.

Novotný, V. 1928: České dějiny I.3. Praha, s. 58-133.

Pěkný, T. 2001: Historie Židů v českých a na Moravě. Praha.

Profantová, N. 2008: Byzantské nálezy z 6.-11. stol. v Čechách a na Moravě, in: Charvát, P., Maříková-

Vlčková, P. (eds.), země Koruny české a východní středomoří ve středověku a novověku. Praha, s. 73-120.

Selmi-Wallisová, M. 2009: Židovský hřbitov ve Vladislavově ulici, Staletá Praha 25, s. 54-65.

Žemlička, J. 1997: Čechy v době knížecí. Praha.

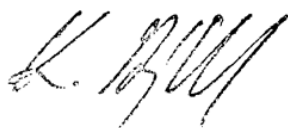
Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Jan Frolík, CSc.

Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. března 2018**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. března 2019**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 9/2012, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 10. 06. 2019

Daniela Ježdíková

Tímto bych chtěla velmi poděkovat vedoucímu mé práce PhDr. Janu Frolíkovi, CSc. za jeho odborné vedení a veškerou pomoc s prací. Dále bych ráda poděkovala mé rodině, že mě podporovala a nezešílela ze mě, během psaní mé práce. Zároveň bych poděkovala i svému psovi, který mě v těch těžších situacích vždy pomohl rozveselit a uklidnit.

Anotace

Práce se zabývá přítomností cizích etnik na českém území v době raného středověku, přesněji od přelomu 9. a 10. století po konec 12. století. Vychází se zde dvou hlavních částí, kdy první část čerpá z písemných pramenů a literatury. Snaží se tedy roztřídit různá etnika a zjistit, kde se vyskytovala. Druhá část se zabývá přímými doklady přítomnosti cizích etnik na našem území. Jedná se tak o archeologické nálezy v podobě různých importů, ale i samotných pohřbů cizinců. Cílem práce je pak vyhodnocení přítomnosti cizinců z písemných a hmotných pramenů a jejich následné srovnání.

Klíčová slova

Raný středověk, 10.-12. století, České knížectví, cizinci, importy

Title

Foreigners in Early Mediaeval Bohemia, Archaeological and Historical Documents.

Annotation

The bachelor thesis deals with the presence of foreign ethnic groups in the Czech territory in the early Middle Ages, specifically from the turn of the 9th and the 10th century till the 12th century. The thesis consists of two main parts, the first part draws on written sources and literature. Moreover, it sorts out various ethnic groups and lists where they occurred. The second part is about direct proofs of the presence of the foreign ethnic groups in our territory. It presents archaeological findings in different forms of imported objects, and also burials of foreigners. The purpose of the thesis is an evaluation of the presence of foreigners based on written sources and archaeological findings and their further comparison.

Keywords

Early middle age, 10th – 12th century, Czech principality, foreigners, imports

Obsah

0. Úvod.....	1
I. Část – písemné prameny	2
1. Historický kontext.....	2
2. Vnímání cizince ve středověku	9
3. Vymezení hranic a dálkové cesty.....	11
4. Postavení v sociální struktuře	13
4.1. Přesídlenecké osady.....	13
4.2. Manželky	14
4.2.1. Manželky českých knížat	14
4.2.2. Manželky moravských knížat	18
4.3. Církevní hodnostáři	20
4.3.1. Pražští biskupové	20
4.3.2. Moravští biskupové	22
4.3.3. Kláštery a církevní řády	23
4.3.4. Kapituly.....	28
4.4. Obchodníci a řemeslníci	28
4.4.1. Židé	30
4.4.2. Němci	31
4.4.3. Kyjevská Rus	31
4.5. Cestovatelé	32
5. Cizí etnika na našem území	33
5.1. Židé.....	34
5.2. Němci	36
5.3. Maďaři.....	37
5.4. Ostatní.....	38
II. Část – archeologické doklady	38

1. Importy a jejich výpovědní hodnota	38
2. Byzantské nálezy	39
3. Východoislámské nálezy	40
4. Kyjevská Rus	41
5. Staromad'arské nálezy.....	42
6. Skandinávské nálezy	44
7. Francké neboli karolinské importy	46
8. Bulharské nálezy	47
9. Textil.....	48
10. Jantar a další polodrahokamy.....	49
11. Ostatní archeologické doklady.....	49
11.1. Sklo.....	50
11.2. Doklady otroctví.....	51
11.3. Rostlinné makrozbytky.....	52
12. Pohřby cizinců	52
12.1. Kolínský „knížecí“ hrob	52
12.2. Hrob bojovníka na Pražském hradě.....	54
12.4. Židovská pohřebiště.....	55
12.4.1. Bartolomějská ulice.....	55
12.4.2. Ulice Na Pernštýně.....	56
12.4.3. Vladislavova ulice	56
12.5. Hrob opata z Ostrovského kláštera.....	57
13. Zhodnocení písemných pramenů a archeologických dokladů	57
14. Závěr	58
15. Resumé	60
16. Bibliografie	62
17. Obrazová příloha	69

1. Úvod

Záměrem mé práce je zjistit přítomnost cizích etnik na našem území v raném středověku. Zabývat se budu otázkou, jaká etnika a kde se u nás vyskytovala a z jakých důvodů. Dále se budu snažit zohlednit, v jakých společenských vrstvách se daná etnika nejvíce vyskytovala a zda někde nějaká převládala či úplně chyběla. Vycházím ze dvou skupin pramenů, a proto je i má práce rozdělena na dvě části. Text je zároveň doplněn přehlednými tabulkami shrnující některé informace a obrázky, pro přiblížení dané situace.

První část zabírají písemné prameny a odborná literatura z nich vycházející, kde se snažím nejdříve přiblížit rozsah sledované doby od přelomu 9. a 10. století po konec 12. století, nejen v politické rovině, ale i v rozmezí hraničního území. Součástí je pokus o definici cizince a soudobý pohled na cizince, zda místní obyvatelé k nim měli pozitivní či negativní vztah. Další kapitoly se poté zabývají dvojitým dělením na pohled cizince v tehdejší raně středověké společnosti. Prvním je postavení v sociální struktuře, tedy jaká místa zabírala ve společnosti a jaká etnika. Především šlo o významné a vysoce postavené lidi jako byly manželky knížat či církevní hodnostáři. Z nižších vrstev jde o různé obchodníky, ale zvláštní podkapitolu tvoří například cestovatelé. Druhé dělení je už zaměřeno na samotné etnické skupiny se stručným popisem jejich kultury a zvyků, pokud se výrazně odlišují od místních zvyků. Tím mohlo být například odlišné náboženství nebo mateřský jazyk. Hlavním pramenem, který přímo souvisí s touto dobou, je Kosmova kronika, z níž poté vychází řada další mnou použité literatury. Významným pramenem jsou dochované útržky zpráv od židovského cestovatele Ibrahíma Ibn Jákuba, který po své cestě navštívil Prahu nebo tzv. *rattelstettenský celní statut*. Z odborné literatury nejvíce čerpám z knihy *Velké dějiny zemí Koruny české* od autorů Marie Bláhové, Jana Frolíka a Nadi Profantové nebo od Václava Novotného *České dějiny I.1, I.2*.

V druhé části se už jedná o soupis archeologických nálezů a jiných dokladů cizích etnik na našem území. Ty mohou být rozděleny do dvou skupin. První se zabývá nalezenými předměty původem výroby v zahraničí a jedná se tak většinou o importy. Zde však často bývá problém interpretace, jak se k nám dostaly. Mohlo se jednat o importy dovezené v obchodní činnosti, o válečnou kořist či jakýsi osobní amulet nebo dar. Problémem někdy bývá, jestli se jedná opravdu o předmět vyrobený na jiném území. Může se totiž jednat pouze o napodobeninu zhotovenou místními řemeslníky nebo také příchod obyvatel, kteří sebou přinesli tuto výrobu nebo daný výrobek. Druhou skupinou jsou už přímo doklady pohřbů, kde by měli být uloženi

jedinci cizího etnika na našem území. Těchto hrobů či pohřebišť však není dochováno mnoho, a proto jsou zde více popisovány importy, které značí jakýsi kontakt se zahraničními zeměmi.

Závěr se zabývá vyhodnocením výsledků z písemných pramenů a archeologických dokladů. Zároveň jde o porovnání mezi dvěma skupinami pramenů, jestli se některá cizí etnika na našem území vyskytovala v určitou dobu nebo v rozdílném sociálním postavení. Součástí je i vyhodnocení, jaká etnika jsou nejvíce známá z písemných pramenů a jaká z archeologických dokladů a jestli se zároveň spolu shodují, doplňují nebo vylučují.

I. Část – písemné prameny

1. Historický kontext

Období raného středověku je významné právě kvůli nově se utvářejícímu českému státu, který přetrval po celá staletí až do dnes. S pádem Velké Moravy se území Českého knížectví dostává do popředí. Jedná se také o dobu, kdy už můžeme čerpat z písemných pramenů a je faktograficky více známá a přesná (TŘEŠTÍK, ČECHURA 2001, 102). Důležitou součástí v upevňování nového státu bylo přijetí křesťanství, kde nešlo pouze o přijetí nové náboženské víry, ale i o zásah do dění života všech obyvatel (TŘEŠTÍK, ČECHURA 2001, 12). Byl to ale dlouhodobý proces, který vycházel od prvního přijetí křtu panovníkem, jeho nejbližších a poté rozšířením dále do nižších společenských vrstev, které měly oddaně následovat svého knížete (TŘEŠTÍK, ČECHURA 2001, 106).

Základ Českého knížectví se klade podle nejstarších doložených písemných pramenů do konce 9. století. Knížetem je zmíněn Bořivoj, jenž nastoupil jako český kníže někdy po roce 867/8 a vládl do své smrti, pravděpodobně v letech 888/889 (BLÁHOVÁ a další 1999, 740). Bořivoj měl přijmout křest od moravského knížete Svatopluka (890-894) na Moravě, čímž započala hlavní vlna christianizace Čech (BLÁHOVÁ, FROLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 237). Za počátek christianizace naší země se ale dá považovat i křest českých knížat, kterých mělo být 14 a stát se tak mělo již v roce 845 v Řezně (NOVOTNÝ 1912, 284).

Centrem Českého knížectví se stala středočeská kotlina s řekou Vltavou. Dominantním bodem byla Praha, která patřila mezi nejvýznamnější centra (ŠAROCHOVÁ 2006, 150). V Praze na hradišti nechal Bořivoj založit významný křesťanský kostel Panny Marie, ale první založený kostel na českém území byl už na Levém Hradci kostel sv. Klimenta (BLÁHOVÁ, FROLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 267). Na přelomu 9. a 10. století vládl syn Bořivoje Spytihněv

I. (894?-905/915). Ten chtěl navázat na svého otce Bořivoje a zároveň upevnit nově vzniklý stát (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 263-266). Nechal se proto inspirovat hradskou soustavou z Velkomoravské říše a započal přestavbu českého knížectví. Součástí toho všeho bylo budování dalších nových křesťanských kostelů (TŘEŠTÍK, ČECHURA 2001, 17). Následně jej vystřídal jeho mladší bratr Vratislav I. (915-921). Pokračoval po svém bratrovi Spytihněvovi I. a otci Bořivojovi v upevňování státu a šíření křesťanství. Z jeho významnějších činů můžeme uvést založení kostela sv. Jiří na Pražském hradě (TŘEŠTÍK, ČECHURA 2001, 115-116). Po jeho smrti nastaly spory o regentskou vládu mezi Vratislavou manželkou Drahomírou a jeho matkou Ludmilou, jelikož Vratislavův starší syn Václav ještě nebyl ve věku, kdy mohl vládnout. Oba synové, Václav a Boleslav, byli proto posláni na výchovu ke své babičce Ludmile, což se nelíbilo jejich matce Drahomíře, jelikož neměla vliv na budoucího knížete, kterým měl být po dovršení plnoletosti právě Václav (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 269). Neví se přesně jak k tomu došlo, ale nejspíše na nátlak Drahomíry Ludmila kapitulovala, vydala jí oba syny a odešla do Tetína. Následně však byla zavražděna 15. 9. 921 dvěma bojovníky Tunou a Gomonem (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 273). Po dosažení plnoletosti se ujal knížecího stolce Václav I. (923/4-929/935). Byl velmi činný v podpoře šíření křesťanství a též ve stavební činnosti. Sousední Sasko vedené Jindřichem Ptáčnickem, které mocensky sílilo, se dostalo na svém tažení až k Praze. Václav se proto podřídil Jindřichovi. S uznáním hegemonie se musel zároveň následně účastnit říšských sněmů (TŘEŠTÍK, ČECHURA 2001, 139-140). Václavův způsob vlády ale vyvolával rozpory, což vedlo 28. 9. 935 k zavraždění Václava jeho bratrem Boleslavem ve Staré Boleslavi před kostelem sv. Kosmy a Damiána. Následně jeho bratr násilím převzal vládu a povraždil všechny Václavovy přívržence (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 277).

Když nastoupil Boleslav I. (929/935-967/972) na knížecí stolec, upevňoval svoji pozici a moc zprvu násilně. Zároveň rozšířil území českého knížectví a nechal zbudovat hrad v Boleslavi *podle římského způsobu*. S čímž souviselo vytvoření nové správní struktury. Docházelo k bourání stávajících hradů a poblíž nich postavení nových sídel zvaných jako *kastelánské hrady*. Z nich se spravovala jednotlivá území, ze kterých se odváděly daně pro knížete (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 286). S jeho vládou souvisí samozřejmě rozšíření mezinárodního dálkového obchodu, který zahrnoval i prodej otroků a poprvé nám dochovaná ražba českých denárů (TŘEŠTÍK, ČECHURA 2001, 144). V roce 972, ale častěji se uvádí rok 967, Boleslava I. vystřídal jeho syn Boleslav II. (967/972-999). Díky jeho dobrým vztahům s Bavorskem, a s pomocí papeže Benedikta VI., se mu podařilo ustanovit pražské

biskupství v roce 973, které už chtěl založit jeho otec Boleslav I. Prvním biskupem byl zvolen Dětmár až roku 976 a zároveň došlo k vysvěcení diecéze (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 301). Slavnější byl jeho nástupce biskup Vojtěch z rodu Slavníkovců. Toho však potkal tragický konec v podobě mučednické smrti roku 997 (ŠAROCHOVÁ 2006, 156). S rodem Slavníkovců se váže ještě jedna tragická událost, a to jejich vyvraždění v Libici roku 995 (TŘEŠTÍK, ČECHURA 2001, 152). V souvislosti se založením pražského biskupství se uvádí i založení prvního ženského kláštera v Čechách. Toto poselství bylo svěřeno mladší sestře Boleslava II. Mladě, která se proto vydala do Říma. Klášter založený nejspíše v roce 976 byl postaven vedle kostela sv. Jiří. Zároveň se Mlada, s řeholním jménem Marie, stala i první abatyší kláštera (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 301).

Nástupcem po smrti Boleslava II. se stal jeho nejstarší žijící syn Boleslav III. (999-1002) zvaný „Ryšavý“. České knížectví se za jeho vlády však ocitlo na počátku krize, kvůli politickým vztahům nejen s říšským císařem Otou III. Aby si udržel svoji vládu, chtěl se dokonce zbavit svých dvou bratrů. Jaromíra nechal vykastrovat, aby už nemohl mít potomky a Oldřicha chtěl zabít. Naštěstí se bratrům, společně s jejich nevlastní matkou Emmou, podařilo uprchnout do Bavorska na dvůr budoucího říšského císaře Jindřicha II. (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 344-350). Krize v Čechách došla až k povstání, kdy Boleslav III. utekl ze země, a nakonec byl uvězněn Jindřichem ze Schweinfurtu. Nově je zvolen českým knížetem Vladivoj (1002-1003), kterého nechal dosadit císař Jindřich II. Za vlády Vladivoje došlo k zásadní změně v postavení Čech k Říši. Vydal se do Řezna, kde uznal císaře Jindřicha II. za svého pána, čímž mu Čechy byly uděleny poprvé jako léno. Na začátku roku 1003 však kníže Vladivoj zemřel a započal boj o knížecí stolec, nejen mezi bratry Jaromírem a Oldřichem, ale také se do toho zapletl polský kníže Boleslav Chrabrý (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 352-353). Na zásah císaře Jindřicha II. byly Čechy a Morava nejprve navraceny synu Boleslava II. Jaromírovi (1003, 1004-1012), který žil právě na dvoře Jindřicha II. (TŘEŠTÍK, ČECHURA 2001, 166). Roku 1012 Jaromírův bratr Oldřich (1012-1033) provedl převrat a sesadil z českého trůnu svého bratra Jaromíra, který byl nakonec uvězněn v Utrechtu. Pravděpodobně kolem roku 1018 se podařilo Oldřichovi opět připojit Moravu k Čechách a dal ji na starost svému synovi Břetislavovi. Ten byl původně považován za nevhodného i pro budoucí panování, jelikož vzešel z nerovného svazku knížete Oldřicha s Boženou (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 357-360). Následný kníže Břetislav I. (1035-1055) se zasadil o jeden důležitý čin. Rozpadlé Polsko bylo snadnou kořistí, proto se Břetislav rozhodl vytáhnout s armádou do Polska v roce 1038. Tím se dostal až do nehájeného Hnězdna, kde

ukořistil ostatky sv. Vojtěcha. Následně vydal statuta známá jako *Dekrety Břetislavovy* či *Hnězdenská statuta*, která byla namířena proti pohanským zvykům, jež stále přetrvávala (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 385-386). Avšak násilný odvoz ostatků sv. Vojtěcha chápal císař Jindřich II. jako porušení práv říše a chtěl na oplátku po Břetislavovi I. odškodné v peněžní podobě, jinak bude potrestán vojenským tažením. Zároveň chtěl povýšit Prahu na arcibiskupství, ale bylo mu to zamítnuto (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 392). Druhým významným činem před jeho smrtí bylo zavedení zákona, který určoval nástupnictví řád na knížecí stolec. Jednalo se o to, že měl vždy nastoupit na post knížete nejstarší žijící Přemyslovec, aby nevznikaly neshody mezi bratry (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 403). Po náhlé smrti knížete nastoupil jeho nejstarší syn Spytihněv II. (1055-1061) (TŘEŠTÍK, ČECHURA 2001, 200). Vynikal v politických i církevních záležitostech, mezi než patřilo například založení kapituly v Litoměřicích (TŘEŠTÍK, ČECHURA 2001, 206). Dále se mu podařilo v roce 1059/1060 získat právo nosit mitru, díky nástupu nového papeže Mikuláše II. (ŽEMLIČKA 1997, 84). Biskupskou mitru mohl Spytihněv nosit o církevních svátcích a na oplátku platil *100 hřiven stříbra do Říma*. Bohužel není zcela jasné, proč tento čin Spytihněv udělal, mohlo to být myšleno jako náhrada za královskou korunu (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 414). Měl jednoho syna Svatobora, též zvaného Fridricha, který se ale vydal na církevní dráhu a měl velké zásluhy u papeže (ŽEMLIČKA 1997, 207).

Podle Břetislavova nástupnického zákona nastoupil druhý nejstarší syn Břetislava I. Vratislav II. (1061-1092). Celkově se významně podílel v církevních záležitostech. Roku 1063 nechal obnovit biskupství na Moravě v Olomouci u kostela sv. Petra (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 415-418). Měl však špatný vztah se svým mladším bratrem Jaromírem, který působil jako biskup pražský. Částečně kvůli jejich neshodám se Vratislav II. pomalu přesouvá do nového sídla na Vyšehradě, kde zároveň zakládá další kapitulu. Ta ale neměla spadat pod pražského biskupa, ale přímo pod papeže Alexandra II. a Řím (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 426). Za jeho vlády došlo ještě k dalšímu velmi významnému činu. Tím bylo povýšení Českého knížectví na království 15. 6. 1086, čímž Vratislav II. užíval jako první titul českého krále (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 454). Český král Vratislav II. umírá nešťastně v roce 1092 na následku pádu z koně při lovu. Nástupcem se stává poslední možný syn Břetislava I., a zároveň nejstarší žijící Přemyslovec Konrád I. (1092) působící jako moravský kníže. Jeho vláda však byla velmi krátká, pouze 7 měsíců, a ještě v roce 1092 umírá. Nově je zvolen českým knížetem syn Vratislava II. Břetislav II. (1092-1100). Zásadně se

zajímal o rozšíření křesťanství, s čímž souviselo potlačování pohanských praktik, i když některé nadále zůstaly v tradicích, jako víra v nadpřirozené duchy a různé demony (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 465-469). Období vlády Břetislava II. je známé prvními násilnými útoky proti Židům, zvané pogromy. Některé křižácké výpravy, které původně měly mířit do Palestiny, zahájily útoky na Židy po celé Evropě, tedy i v Čechách. K nám se poprvé dostaly do Prahy během roku 1096, kde vykrádaly židovské domy a nutily je přestoupit na křesťanskou víru (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 479). Tak jako předešlá knížata, i Břetislav II. neměl úplně dobré vztahy s dalšími žijícími potomky Přemyslovců. Šlo hlavně o Oldřicha, syna Konráda I., který působil jako kníže brněnský. Břetislav II. ho nechal dokonce na nějaký čas uvěznit. V obavách na nástupnictví, kdy by měl jako další nejstarší Přemyslovec nastoupit právě Oldřich, požádal Břetislav II. císaře Jindřicha IV., aby byl následně zvolen jeho bratr Bořivoj, čemuž císař vyhověl (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 482-483). Na konci roku 1100 byl Břetislav II. zraněn při lovu neznámým mužem a následně umírá. Z dohody mezi Břetislavem II. a císařem byl zvolen Břetislavův bratr Bořivoj II. (1100-1107), i když proti němu byli někteří čeští velmožové (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 486). Zprvu Bořivojův spojenec Svatopluk, který byl z moravské Přemyslovské linie, se po neshodách s Bořivojem II. rozhodl ujmout násilně vlády. První tažení během září 1105 se mu ovšem nevydařilo (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 488-489). Nakonec s pomocí okolních států a Vladislavem, Bořivojovým mladším bratrem, se Svatoplukovi podařilo svrhnout Bořivoje I., který utekl do Polska i se svým druhým mladším bratrem Vladislavem. Na knížecí stolec mohl usednout Svatopluk (1107-1109) v roce 1107 a zároveň určil jako svého následovníka právě Vladislava (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 492-493). Na začátku jeho vlády se ještě pokusil vrátit Bořivoj a ujmout se zpět své vlády, ale nepodařilo se mu to, jelikož císař nakonec podpořil Svatopluka. Bohužel na jedné ze svých zpátečních cest během roku 1109 byl Svatopluk nečekaně zavražděn (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 497).

Následné období, tedy celé 12. století, je zmatečné, jelikož se na knížecím stolci střídají přemyslovská knížata a nedodržují ani starší Břetislavovo ustanovení o nástupu nejstaršího Přemyslovce na trůn. Po Svatoplukově smrti měl nastoupit podle ustanovení Oldřich, kníže brněnský, ale Svatopluk určil Vladislava. Zároveň o trůn usiloval stále v Polsku uprchlý Bořivoj (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 497). Až ze zásahu císaře Jindřicha V. se podařilo dosadit českého knížete na počátku roku 1110, a to právě Vladislava I. (1110-1117) (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 499). Během roku 1115 a s pomocí polského

knížete Boleslava III, se podařilo usmířit českého knížete Vladislava I., Soběslava a knížete olomouckého, Otu. Další smír nastal s uprchlým Bořivojem, který se z nejistých důvodů, stal nejdříve spoluvládcem Vladislava I., tak následně i knížetem. Toto období však není příliš dobře známé z historických pramenů, ale Bořivoj II. byl na knížecím stolci pouze mezi lety 1117 a 1120. Byl ale opět sesazen Vladislavem I. (1120-1125), na což Bořivoj odchází tentokrát do Uher a zde i umírá v roce 1124 (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 505-506). Na následky své nemoci v roce 1125 umírá i kníže Vladislav I. Z jeho posledních činů je nejvíce znám spor s jedním židovským úředníkem, Jakubem Apellem, který byl ze svého úřadu sesazen, uvězněn a jeho svoboda musela být draze vykoupena židovským obyvatelstvem (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 512-514). Už během posledních let Vladislavovy vlády se řešil jeho nástupce, kterých bylo na výběr více. Hlavními kandidáty byl hlavně Soběslav a Ota Olomoucký. Nakonec byl zvolen Vladislavův bratr Soběslav I. (1125-1140). Období vlády Soběslava I. se považuje za klidnější, stabilnější a docházelo i ke sbližování s Polskem a Uhry (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 527). Došlo však ke konfliktu s Otou Olomouckým, který se podle původního nástupnického práva chtěl ujmout vlády s pomocí nového říšského krále Lotara. Jeho pokus o svrhnutí mu však nevyšel a byl dojednan mír na sněmu v roce 1127. Zároveň významnou osobou pro toto období byl nový olomoucký biskup Jindřich Zdík, zvolený v roce 1126, jež výrazně zasahoval nejen do církevních záležitostí, ale i do politického dění Čech (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 530-533). Na počátku roku 1140, kdy jel Soběslav I. na hranice se Slezskem, kterého se chtěl zmocnit, náhle onemocněl a během pár týdnů zemřel (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 555).

Už na konci vlády Soběslava I. se řešil jeho nástupce. Soběslav sám chtěl jako svého nástupce na post knížete svého syna Vladislava. Avšak po jeho smrti byl zvolen syn po Vladislavovi I. Vladislav II. (1140-1172). S jeho nástupem však přicházel i jistý odpor a začaly se tvořit spiklenecké skupiny, které chtěly dosadit na trůn Konráda Znojemského. Došlo tím k bojům, ale Vladislavovi II. přišlo na pomoc říšské vojsko v čele s Konrádem III., načež zvítězili v roce 1142 a potrestali spiklenecké oddíly (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 572-575). Další spor nastal už během roku 1148 se synem Soběslava I. Soběslavem. Ten během nepřítomnosti Vladislava II. chtěl obsadit Čechy a ujmout se vlády, ale nezdařilo se mu to (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 595). I přes prvotní neshody mezi českým knížetem a novým říšským králem Fridrichem Barbarossou, došlo k jejich smíření. V důsledku podpory říšského krále při tažení do Milána, což bylo součástí tajné dohody na počátku roku 1158, byl Vladislavovi II. udělen nový titul, a to český král, v pořadí už druhý

(BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 603-604). Již ke konci své vlády začal Vladislav II. řešit otázku ohledně nástupnictví, jelikož chtěl svůj knížecí trůn předat svému synovi Fridrichovi. Zvolil proto jinou taktiku než předešlá knížata, vzdal se svého trůnu a předal ho Fridrichovi na konci roku 1172. Toto se samozřejmě nelíbilo některým českým předním velmožům a chtěli Fridricha svrhnout. I přes velká naléhání na říšského císaře, Fridrich Barbarossa odebral knížecí post Fridrichovi, jelikož ho neobdržel podle říšského práva a předal jej Soběslavovi synovi Oldřichovi v roce 1173. Oldřich byl ale zvolen bez svolení Čechů a ze své vůle předal knížecí post svému bratrovi Soběslavovi II. (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 621-622).

Soběslav II. (1173-1178) byl nazýván „selským knížetem“, jelikož se více opíral o nižší vrstvy. Tím docházelo k výraznému rozvoji v zemědělství, řemeslech a obchodu domácího i dálkového (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 640-643). Z počátečních kladných vztahů mezi Soběslavem II. a Fridrichem Barbarossou došlo vzápětí k jistým rozporům. Této situace chtěl využít sesazený Fridrich a opět získat knížecí trůn. V roce 1178 dokonce císař udělí Fridrichovi Čechy jako léno, ale musí se jich ještě zmocnit. S převahou Fridrichova vojska se mu podařilo konečně ke konci roku 1178 dobýt Prahu a ujmout se pozice knížete. S jeho vládou však nebyl spokojen skoro nikdo, kvůli jeho vystupování a jednání (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 647-649). Následovaly tak spory, které měly za výsledek střídání na knížecím trůně mezi Fridrichem (1178-1182, 1182-1189) a Konrádem II. Otou (1182), který působil na Moravě (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 652-653). Po smrti Fridricha v roce 1189 nastoupil nejspíše po předchozí domluvě opět Konrád II. Ota (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 658). Za jeho vlády došlo k jednomu významnému činu, a to vydání tzv. *Statut Konráda Oty* v roce 1189. Jednalo se o *první zákoník*, ve kterém Konrád Ota stvrzoval předešlá práva nově tvořící se šlechty, a především jejich dědičnost pozemků (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 662). V druhé polovině roku 1190 se Konrád účastnil římské jízdy Jindřicha VI. a o správu země se staral syn Soběslava I. Václav. Při návratu do Čech v roce 1191 však Konrád II. Ota umírá u Neapole a českým knížetem se stává Václav II. (1191-1192), ale ne na dlouho. Už na začátku roku 1192 se chce ujmout vlády Přemysl, syn Vladislava II. a dokonce dobije Prahu. Jindřich Břetislav, působící jako biskup pražský využije výhody, že nebyly Čechy Václavovi II. ještě uděleny jako léno a podaří se mu je získat pro Přemysla. Vlády se ujímá Přemysl (1192-1193) a nechá Václava uvěznit. Knížetem ale nezůstane dlouho. Osudnou se mu stane jeho účast ve spiknutí proti říšskému císaři Jindřichovi VI. Po odvrácení spiknutí císař zbavuje Přemysla knížecího postu a

udělí ho Jindřichovi Břetislavovi (1193-1197), který se ujme vlády ke konci roku 1193. Ten doteď působil jako biskup pražský, a dokonce sám udal Přemysla (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 664-668). Během jeho vlády ho však oslabovala nemoc a nebyl moc schopným panovníkem. Z obavy o návratu Přemysla, který se do Čech dostal během roku 1197, nechal uvěznit jeho bratra Vladislava Jindřicha (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 672-675). Náhle na to ale sám Jindřich Břetislav umírá a českým knížetem je zvolen Vladislav Jindřich (1197), který byl vyveden z vězení. Šance se chtěl ujmout opět Přemysl, který vytáhl s vojskem k Praze. Došlo však k domluvě mezi Vladislavem Jindřichem a Přemyslem, že jeden bude mít Čechy a druhý Moravu. Tím se Přemysl (1197-1230) stává knížetem v Čechách a nastává doba míru a rozkvětu pro 13. století (BLÁHOVÁ, FOLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 681).

2. Vnímání cizince ve středověku

Poloha nově vzniklého přemyslovského státu v raném středověku byla na křižovatce několika etnických skupin – Slovanů, Němců a Maďarů. Domácí Češi jako Slovani měli samozřejmě nejbližší k ostatním slovanským národům. Především těm, jež byli usazeni na území dnešního Polska. Nešlo jen o podobnou jazykovou stránku, ale i kulturní (ŽEMLIČKA 1997, 27). Tudíž například příchod Hedčanů z Velkopolska za Břetislava II. nebyl chápán jako úplný příchod cizinců neboli nedocházelo k míšení etnicity – mohli se jazykově dorozumět (ŽEMLIČKA 1997, 209-210). Možná proto pojem cizinec a jeho vnímání v raně středověkých Čechách působil trochu jinak než dnes. Oproti tomu sousedé na západě byli odlišní, jejich řeč byla odlišná a nemohli se s nimi dorozumět. Kvůli odlišnému jazyku byli pro místní Čechy považováni za „němé“, z čehož může být odvozený název pro Němce (ŽEMLIČKA 1991, 6). Pro většinu Slovanů, tedy i pro Čechy, byl cizincem či „hostem“ hlavně někdo, s kým se dotyčný nemohl dorozumět jazykově (ŽEMLIČKA 1997, 209).

Proč přišel? Hledá informace, chce nás oloupit či dokonce zabít? Nebo snad nese nějakou chorobu, která nás má nakazit a vyhubit? Tyto a řadu dalších otázek si museli klást místní obyvatelé, když přišel nový cizinec do jejich města nebo vsi. Možná proto působili cizinci zprvu pro místní jako nedůvěryhodné osoby, ale když se časem prokázali jako slušní a čestní, mohli si získat jejich přízeň a důvěru (OHLER 2003, 169). Jedním z nejznámějších příkladů obávaných cizinců, kteří se ale násilně dostávali na území, kde drancovali a loupili, byli Vikingové či Normané. Touha za novou půdou, lepším zemědělstvím a bohatstvím započala už v 8. století a hojně se rozrostla v 9. a 10. století. Dokladem toho byla hlavně Anglie, kde se

vikingové začali po drancování území usazovat a následně jim daná území přiděloval král ze strachu, čímž se postupně promísili s původními obyvateli (OHLER 2003, 266-267).

V Čechách se samozřejmě už od počátků vyskytovali lidé, jejichž rodný jazyk nebyl slovanský, mezi ně patřili hlavně Němci a Židé (KALHOUS 2011, 145). Cizinci tudy zprvu spíše jen procházeli nebo zde pobývali kratší dobu (ŽEMLIČKA 1997, 210). Pokud zde pobývali déle, mohli se vmísit mezi místní, ale spíše se shromažďovali v samostatných uskupeních. Nejčastěji to byli hlavně obchodníci a řemeslníci, jejichž osady se většinou seskupovaly u kostelů. Příkladem může být komunita Valonů v Brně u kostela sv. Mikuláše z počátku 13. století. Více se však vymaňovali Židé, převážně kvůli jiné víře (KALHOUS 2011, 146). Z dochovaných zpráv od kupce Ibrahima Ibn Jakuba se pak dozvídáme, že přibližně do 11. století směřoval obchod z východu k nám právě pomocí Židů. Avšak obchod postupně přebírají hojně příchozí Němci, jenž vedou trh směrem na západ. Kontakty s východem poté udržovala spíše už jen území Moravy, s centrem v Olomouci, především s Kyjevskou Rusí a Polskem (ŽEMLIČKA 1997, 160). Častější styky s cizinou a novými zeměmi se začaly rychleji rozvíjet na konci 12. století. Kontakty nebyly jen s nejbližšími sousedy, ale například i s Byzantskou říší nebo již zmíněnou Kyjevskou Rusí (ŽEMLIČKA 1997, 378).

S pojmem „hosta“, který se často vyskytoval ve vojenské sféře, je uváděn pojem tzv. *hospites*. Byli to bojovníci cizího etnika, avšak velmi zkušení v boji, pro což byli najímáni. Například v Kosmově kronice je zmíněna jednotka *hospites*, kterou si nechali najmout do uherského vojska v roce 1116 (ŽEMLIČKA 1997, 210). Starším příkladem u nás může být údajný příchod dvou severských bojovníků Tuna a Gomona. Podle legendy to byli dva Vikingové, kteří měli sloužit u dvora sv. Ludmily, ale následně ji měli zavraždit na příkaz Drahomíry, (KALHOUS 2011, 146) což je zmíněno také v Dalimilově kronice: „*Drahomír Lidmile záviděla, neboť sama v zemi vládnout chtěla. Poslala si tedy pro Gomona a pro Tummu. Řekla jim, ať koně a zlata dost od ní vezmou si, když Lidmilu tajně zardousí. A ti lotři jeden po druhém souhlasili s oním návrhem.*“ (KRČMOVÁ 2005, 50). Mezi novější doklady, kde sloužili cizí bojovníci v armádě je výzkum z Trelleborgské pevnosti v Dánsku. Zde na pohřebišti byl zkoumán původ mrtvých jedinců pomocí izotopové analýzy stroncia. Výsledky byly zajímavé, jelikož ze 48 zkoumaných jedinců nebylo 32 skandinávského původu. Z menšiny zde byli domácí Dánové, dále z oblasti Baltského moře jako Norové, ale též zde mohli být i příchozí slavického nebo slovanského národa (DOUGLAS 2011, 483-487).

Velká kritika proti Němcům a jiným cizincům je zachycena v Dalimilově kronice, čímž se může jednat o nenávist jen samotného autora nebo i tehdejší české elity raného středověku.

V jedné kapitole tuto nenávist připisuje i přímo knížeti Spytihněvovi: „*Spytihněv byl dobrý vládce, který Němce neměl v lásce.*“ (KRČMOVÁ 2005, 85). Cizince zde dokonce označuje jako *cizozemce* (KRČMOVÁ 2005, 86). Neznámý autor byl však velmi vzdělaný a pravděpodobně znal dobře situaci politickou i kulturní v Čechách. Jisté je, že byl Čech, což se výrazně projevuje právě v jeho nenávisti vůči Němcům a všem cizím etnikům. Kronika ale pochází až z počátku 14. století, nemůžeme tedy přesně říci, jestli popisovaná nenávist vůči cizím, byla pravdivá i v raném středověku (KRČMOVÁ 2005, 201). Naproti tomu se staví Kosmova kronika, kde se popisuje vyhoštění Němců Spytihněvem II.: „*Kázal totiž najednou do tří dnů vyhostit z české země každého, u koho bylo shledáno, že pochází z německého rodu...*“ Tato nenávist však mohla souviset s událostí kolem vyhnání abatyše svatojiřského kláštera na Pražském hradě. Abatyše měla Spytihněva II. slovně urazit a za to ji ihned po nástupu na knížecí stolec vyhnal. Jelikož pravděpodobně pocházela z Německa, mohl s ní vyhnat i další německé obyvatele. Tato zápleтка ale není zmíněna v žádném jiném dochovaném pramenu, tudíž si ji mohl kronikář sám vymyslet (HRDINA, BLÁHOVÁ 2011, 103).

3. Vymezení hranic a dálkové cesty

Klíčovou součástí pro zkoumání příchodu a vlivu jiných etnických skupin, je vymezení hranice domácího etnika a cest, po kterých cestovali jako domácí obyvatelé, tak cizinci. Nejprve je ale důležité si definovat přímo pojem etnicita, co obsahuje a vymezuje. V archeologické prostředí se jedná hlavně o společnost, která má nejen společný původ, ale také si uvědomuje tuto národní identitu. Součástí toho je i kultura, která je typická pro dané etnikum s používaným jazykem. Zároveň je vymezená v rámci politických, a právě územních hranic (KVĚTINA 2010, 641).

Pro období raného středověku je přesné vymezení hranic však složitější, jelikož pojem hranice a jeho tvoření nebylo formováno jako v dnešní době. Hranice jasně rozdělují území, která se od sebe liší ať už etnicky, nábožensky nebo kulturně. Vymezuje dané etnikum prostorově a nárokuje si tím vlastní zem. V dané době nešlo o přesné hranice, jaké známe dnes, ale spíše o hraniční oblasti, které tvořily jakési vstupní brány na jiné území, často spojované s celním přechodem (BALCÁRKOVÁ, KALHOUS 2016, 117-118). Proto se využívaly přírodní hranice, kdy nejlépe byly rozpoznatelné řeky a různé vodní toky, dále hory či lesy, ale u nich to bylo složitější, jelikož byly územně rozsáhlejší. Odborně se nazývají jako „*pásové hranice*“. Na našem území je tvořili hlavně pohoří s hustým zalesněním připomínající až pralesy, příkladem mohou být Krkonoše nebo Šumava (MARKOVÁ 2009, 40-41). Vymezení

hranic pomocí pohoří už popisuje Kosmas ve své kronice: „... se rozkládá kraj, kolem dokola obklopený horami, jež se podivuhodným způsobem táhnou po obvodu celé země, že se na pohled zdá, jako by jedno souvislé pohoří celou tu zemi obklopovalo a chránilo.“ (HRDINA, BLÁHOVÁ 2011, 31). Problém nastával na jižní hranici Moravy, kde nebyla žádná výrazná pohoří či povodí a Kosmas tuto hraniční oblast taktéž popisuje: „Pomezí obou zemí od sebe nerozlučuje ani hvozdy, ani hory, ani žádné jiné překážky, nýbrž jen říčka Dyje, která teče rovinami a sotva ty země dělí.“ (HRDINA, BLÁHOVÁ 2011, 122). V těchto hraničních částech zároveň vznikala hraniční centra. Tento způsob hranic se u nás nejlépe rozpoznává od 11. století s rostoucí hradskou soustavou a upevněním knížectví za vlády Přemyslovců. Jedním z hraničních bodů může být zmíněno sídlo v Mikulově, které se nacházelo na dálkové cestě ze severu na jih (BALCÁRKOVÁ, KALHOUS 2016, 118-121) a vymezoval tím hraniční linii Moravy v oblasti řeky Dyje, která spadala do hraniční linie už ve starších dobách (BALCÁRKOVÁ, KALHOUS 2016, 151). Tyto upevňovací soustavy vznikaly i na sousední straně, čímž vznikaly mezi nimi skoro neosídlené hraniční prostory, které spadaly pod obě území (BALCÁRKOVÁ, KALHOUS 2016, 167).

Důležitou součástí pro přesun obyvatel všeho druhu, a tedy i cizinců, byly cesty. Jezdili po nich obchodníci, knížata se svou družinou, poslové, poutníci, jiní cestovatelé nebo po nich mohla táhnout vojska (ŽEMLIČKA 2003, 320). Hlavní byly dálkové obchodní cesty spojující sousedící centra s tržišti, ale i daleké země až v Orientu. Takových cest (Obr. 1) bylo v raném středověku po celé Evropě několik (SMETÁNKA 1987, 44). Nešlo však jen o cesty po zemi, využívaly se i řeky, u nás hlavně Labe (ŽEMLIČKA 2003, 324). Příkladem využití lodní dopravy může být převoz soli, která byla objemná a těžká, ale zároveň velmi potřebná nejen pro uchování potravin (TŘEŠTÍK 1973, 874-5).

Našeho území se týkají především dvě hlavní dálkové pozemní cesty. První byla jantarová stezka, která přecházela naše území ze severu od Baltu na jih do středomořských zemí (SMETÁNKA 1987, 44). Jantarová stezka fungovala už v pravěku. Teprve po zániku římské říše se i samotná cesta dostala do období krize. Více využívána a obnovena byla až na počátku 9. století (BERANOVÁ, LUTOVSKÝ 2009, 246). Druhou cestou byla dálková obchodní cesta spojující Evropský západ s východem, hlavně s Byzantskou říší a dále s Orientem. Původně však cesta nevedla přes Prahu, ale podél Dunaje. Situace se změnila koncem 9. století a počátkem století desátého, kdy byla odkloněna více na sever, právě přes Prahu. Došlo k tomu nejspíše kvůli nájezdnickým kočovným staromaďarským kmenům, kteří se vyskytovali na území dnešního Maďarska a tím ovlivňovali cestu ze západu na východ. Nově se cesta

odkláněla více na sever nejspíše v okolí Řezna, pokračovala dále do Prahy, přes Olomouc, Vratislav nebo Krakov a dále do Kyjevské Rusi (SMETÁNKA 1987, 44). Menší cesta tzv. zlatá stezka, spojovala Čechy s Podunajím a německým územím. Původní trasa vedla z Pasova do Prachatic a byla využívána hlavně pro přepravu soli z alpské oblasti, konkrétně z Reichenhallu, Halleinu a Hallstattu (BERANOVÁ, LUTOVSKÝ 2009, 246). Součástí dálkových obchodních cesty byla významná centra s tržišti. Kromě hlavního trhu v Praze, tomu stejně bylo i v Olomouci, jež byla centrálním trhem pro území Moravy v raném středověku. Trh byl součástí osídlení řemeslníků a kupců, kteří sídlili dohromady a pravděpodobně bylo toto území osídleno už během 10. století, možná dříve. Součástí prostoru byli obyvatelé z různých sociálních i etnických vrstev (BLÁHA 1995, 170).

4. Postavení v sociální struktuře

S pomocí písemných pramenů a literatury budou v této kapitole vylíčeny různé skupiny v sociální struktuře, ve kterých se daná cizí etnika vyskytovala a jaký mohla mít vliv na naše prostředí. Jednalo se především o lidi, kteří byli součástí elity, jako manželky knížat či církevní hodnostáři a zůstávali zde většinou do konce svého života. Jednalo se ale i o níže postavené obyvatele, různé kupce, řemeslníky či cestovatele, jež zdejším prostředím mohli pouze procházet nebo zde pobývat i delší dobu.

4.1. Přesídlenecké osady

Zvláštním případem byli obyvatelé, kteří k nám byli spíše z donucení přesídlení a jednalo se o obyčejné obyvatele. Jak bylo známo, v období 10. století České knížectví velmi dobře prosperovalo prodejem válečných zajatců jako otroci. Váleční zajatci mohli mít i další využití jako noví obyvatelé do ještě neosídlených území (BLÁHOVÁ, FROLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 289). Tito většinou cizí venkované, kteří měli svůj majetek, nechával kníže usadit do nově vzniklých vsí. Nám jsou dodnes zachovány názvy těchto vsí (Obr. 2), které mají za název původ místa, odkud noví obyvatelé mohli pocházet. Příkladem mohou být Poláky (okr. Chomutov), Srby (okr. Domažlice, okr. Kladno) či Charváty (okr. Olomouc). Objevují se zde však i konkrétnější názvy místa původu v podobě názvu hradů jako Krakovany (okr. Kolín), Hedčany (okr. Plzeň-sever) nebo Krusičany (okr. Benešov). Též se jednalo i o přesun místních obyvatel po českém území, což značí například Brňany (okr. Litoměřice), Staré Práchnany (okr. Benešov), Moravany (okr. Pardubice) nebo Děčany (okr. Litoměřice) (BLÁHOVÁ, FROLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 293). Toto přesídlování nám může potvrdit i archeologie. Například

v Moravanech (okr. Pardubice) bylo objeveno slovanské pohřebiště, při záchranném archeologickém výzkumu na konci 19. století. Součástí nálezů bylo 5 *hnědých korálek zdobených žlutým emailem*. Kategoricky je Z. Krumphanzlová zařadila do *sklo-keramicko-fajánsových perel*. V Čechách je znám jen jeden podobný příklad na lokalitě Praha-Motol. Za to na Moravě je známo více příkladů z mladohradištních pohřebišť. Korále jsou datovány do období počátku 12. století. Pokud tedy určíme původ těchto korálek z Moravan na Moravě, jedná se o pozoruhodnou shodu. Příchozí lidé z Moravy po sobě pojmenovali i novou lokalitu, kde se usadili a přinesli si sebou pravděpodobně i svoje zvyky a předměty (FROLÍK 1981, 319-320).

4.2. Manželky

Sňatková politika postupně vzrůstala na významu a nevyhnula se ani Přemyslovcům, kteří takto mohli udržovat mezinárodní kontakty a spojení. Byla to zároveň známka urozenosti rodů, když si mohly domluvit sňatek s jiným významným urozeným rodem, a ještě ze zahraničí (ŽEMLIČKA 2005, 102-104). Manželky cizinky sebou ale přinášely řadu dalších zvyků a lidí. Doprovázely je dvořané, kterými se obklopovaly na místě původu a samozřejmě se je snažily i prosadit v nové společnosti, do které přišly, což platilo i pro jejich příbuzné (ŽEMLIČKA 1997, 210). Hlavní směr pro výběr vhodný manželky směřoval převážně na západ k německým rodům, ale také do Polska, Uher či do Kyjevské Rusi a Srbska (ŽEMLIČKA 2005, 112).

4.2.1. Manželky českých knížat

Už Ludmila, jako první známá česká kněžna a manželka Bořivoje I., má nejasný původ. Podle dvou různých historických pramenů se uvádí i její místo narození. Z Kristiánovi legendy se usuzuje město Mělník v Čechách. Druhá verze pocházející z ruského pramene *Proložení legendy o sv. Ludmile* uvádí původ v západním slovanském Srbsku, což se často uvádí jako pravděpodobnější verze (PROFANTOVÁ 1996, 14-15). Mezi nejstarší známou manželku, u které jistě víme, že nepocházela z Čech, byla manželka Vratislava I. Drahomíra. Zmiňuje se o jejím původu i Kosmas: „...jenž pojal za manželku Drahomiř z tvrdého lutického kmene, i ona sama byla k víře křesťanské tvrdší než skála, z krajiny jménem Stodor.“ (HRDINA , BLÁHOVÁ 2011, 50). Původně však pravděpodobně nebyla křesťanka a pocházela z kmene Havolanů, kteří byli stále pohané. Měla ale patřit do významné vyšší vrstvy místních obyvatel. Spekuluje se o tom, že se mohlo jednat o první sňatek, který byl domluvený z politických důvodů (TŘEŠTÍK, ČECHURA 2001, 128). Porodila dva syny, Boleslava I. a Václava (později

zvaný svatý) a následně vedla spor s Vratislavovou matkou Ludmilou o regentskou vládu (HRDINA, BLÁHOVÁ 2011, 50).

Manželka Boleslava I. zůstává dodnes jakousi záhadou, avšak máme zde doklady denárů (Obr. 3a), které by nám mohly svědčit o jeho manželce se jménem Biagota. Jedná se o denár, na němž je vyraženo BIAGOTA CONIVX a na druhé straně mince BOLEZLAV. Podle datace mince by se mohlo jednat právě o Boleslava I. (SMOLÍK 1899, 36). Kromě jejího jména však nic víc nevíme. Někteří badatelé se pokusili pomocí filologie určit její původ ze jména. Vychází zde řada různých teorií, odkud by mohla pocházet. Jedná skupina ji zařazuje k slovanským kořenům až do tehdejšího Bulharska, jako sestru cara Petra. Druhá skupina se zase spíše více přiklání k německému původu do oblasti Saska (PETRÁŇ 1998, 107). Mohla být tedy domácí, ale i cizinka jak slovanského, tak německého původu. Oproti tomu Boleslav II. měl pravděpodobně více manželek, avšak jediná známá se nám dnes jeví jen Hemma či Emma, u níž Kosmas uvádí, že pocházela z velmi významného rodu. Jako nejpravděpodobnější určení jejího původu bývá Itálie, jakožto dcera italského krále Lothara (HRDINA, BLÁHOVÁ 2011, 67). Jejím bývalým manželem byl nejspíše Lothar, západofrancký král a po jehož smrti si měla vzít právě Boleslava II. (POLANSKÝ 2000, 48) Tato interpretace však není zcela jistá a nemáme žádné historické prameny, které by to dokládaly. Emma, jako francouzská královna, totiž zcela mizí z nám dochovaných francouzských historických pramenů. Avšak ve stejné době, co mizí Emma jako ovdovělá francouzská královna, se nově objevuje Emma v českých pramenech právě jako manželka Boleslava II. (CHARVÁT 2007, 210). Dříve však byla posuzována také jako dcera burgundského krále Kunrata Mírumilovného (SMOLÍK 1899, 92). Doklady o ní pocházejí také z numismatických pramenů (Obr. 3b), kde byly nalezeny denáry s ražbou EMMA REGINA (NOVOTNÝ 1912, 660). Zarážející na tomto denáru je označení regina, což značí titul královny. Až tehdy pozdější nález denárů ze Staré Boleslavi, kde na rubové straně bylo vyraženo MELNIC CIVITAS, dokládá pravost tehdy známých denárů Emmy a s tím jejich původ z mělnické mincovny. Zde pak nastal další problém v určení původu Emmy, kdy na mincích konce 10. století byly viditelné anglosaské vlivy, které nebyly zapříčiněny obchodní cestou, ale možným spojením anglo-saských dynastií a Čech, jak uvádí P. Radoměřský. Tyto denáry mají na opise jméno ADIVEA. Což by mělo značit původní jméno Elfgifa, která byla sestrou Edith, jež byla manželkou Oty I. Podle kronik byla Elfgifa provdána za jakéhosi knížete pocházejícího z území blízko Alp, čímž měl být Boleslav II. a používala tak jméno Adiva. Následně po manželově smrti se měla nechat přejmenovat jako vdova na Emma. Čímž by se jednalo o jednu a tu samou ženu a razila by tak vlastní mince s královským titulem

(PETRÁŇ 1998, 109-112). Všechny tři ženy, Biagota, Adiva i Emma, jsou zahaleny řadou záhad o jejich původu a o koho se vlastně jednalo. Jisté však je, že se nejspíše jednalo o ženy cizího původu a byly do Čech přivádány zřejmě z politických důvodů.

Další kněžna je nám už lépe známa. Jedná se o manželku Břetislava I. Jitku, německy Judita. Tato šlechtična pocházela z Bavorska, konkrétně ze Schweinfurtu a jejím otcem byl Jindřich Nordgavský (BLÁHOVÁ, FROLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 376). Jejich osud seznámení však byl zajímavý. Podle vyprávění měl Břetislav totiž spatřit Juditu, v klášteře ve Svinibrodu, kde žila. Měla být pro něj tou nejkrásnější ze všech, proto se údajně dostal do kláštera a unesl ji. Udělal z ní svoji nevěstu a usídlit se měli na Moravě (NOVOTNÝ 1912, 726). Záhadou však zůstává, že po nich nikdo přímo nepátral, i když Judita pocházela z dobré šlechtické rodiny. V dřívějších dobách byla známka únosu ženy z kláštera brána jako hříšný čin a samotná unesená byla brána jako poskvrněná, i když se na onom únosu nepodílela (KRUMLOWSKÝ 2004, 31). Judita patřila mezi významné české kněžny, ale potkal ji smutnější konec po smrti jejího muže Břetislava I. Její vlastní syn, který byl následným českým knížetem po svém otci, Spytihněv II., ji vyhnal z Českých zemí spolu s dalšími cizinci. Odešla tak do Uher, kde následně zemřela (KRUMLOWSKÝ 2004, 36-37). Zvláštností však zůstává, že i když Spytihněv II. měl vyhnat všechny cizince a neměl je všeobecně rád, jeho žena byla Němka. Konkrétně se jednalo o Idu Wettinskou (NOVOTNÝ 1913, 84). O jejím životě toho není však příliš známo, měla jen porodit Spytihněvovi jednoho syna Svatobora (NOVOTNÝ 1913, 111).

Další ženou byla Adléta či Adleyta z Uher, jejíž otec byl Ondřej I., král uherský a byla druhou manželkou Vratislava II. (NOVOTNÝ 1913, 99). Nežila ale příliš dlouho, zato mu stihla porodit čtyři děti a budoucího následovníka Břetislava II. Po smrti Adléty si však Vratislav II. vzal i třetí ženu, kterou byla Svatava, sestra polského krále Boleslava (NOVOTNÝ 1913, 117-118). Svatava svého muže dlouho přežila a dále pobývala v Čechách, kde využívala svého postavení jako vdova po králi (NOVOTNÝ 1913, 592). Další kněžnou se později stala manželka Konráda I. Oty. Jmenovala se Wirpirka a pocházela též z území Německa, pravděpodobně z rodu Tenglingů (HRDINA, BLÁHOVÁ 2011, 135). Následovala další manželka nečeského původu, a to Břetislava II., Lukarta. Měla bavorský původ a byla sestrou tamějšího hraběte Alberta a je též dávana do souvislosti s hrabaty z Bogenu (NOVOTNÝ 1913, 362). Následující českou kněžnou byla Helbirka, též zvaná Gerbirga, původem opět Němka. Byla to sestra Leopolda, jejichž otcem byl markrabě rakouský Leopold Babenberský (HRDINA, BLÁHOVÁ 2011, 153). Její sňatek s Bořivojem II. byl dán na základě politické podpory a smíru (NOVOTNÝ 1913, 399). Ovšem přežila svého muže a uchýlila se opět na dvůr

svého bratra Leopolda III., kde se plně oddala Bohu a působila v tamním klášteře Gottweig, kde i následně zemřela (NOVOTNÝ 1913, 532-533). Jendou z příčin na usmíření knížete Vladislava I. a jeho bratra Soběslava, který pobýval v Polsku, byl učiněn další politický sňatek. Jednalo se o manželku Vladislava I. Richenzu z Bergu. Byla dcerou Jindřicha z Bergu, jež byl tamním hrabětem (NOVOTNÝ 1913, 496-497). Usuzuje se také, že mohla mít bližší vztah s budoucím biskupem Menhartem, jež pocházel z Německa. Také Soběslav I. pojal za svou manželku cizinku, a to Adlétu, uherskou princeznu (NOVOTNÝ 1913, 540-542). Jejich manželství však bylo složitější, jelikož Soběslav I. musel odejít z Moravy a Adléta pobývala na dvoře u uherského krále Štěpána (NOVOTNÝ 1913, 593-594).

Potomkem a následníkem po otci byl Vladislav II. (NOVOTNÝ 1913, 665). Jeho sňatky patřily mezi významnější politické činy, jelikož napomohly Českému knížectví dostat se více do povědomí mezi evropské mocnosti, čímž se zlepšily kontakty se zahraničím, hlavně s Uhry (NOVOTNÝ 1913, 682). První manželkou byla Gertruda z Babenberku, dcera rakouského vévody Leopolda. Jejich sňatek vznikl na základě smíru a uznání Vladislava II. za českého knížete s císařem německým (NOVOTNÝ 1913, 758). Pravděpodobně se zasloužila o příchod premonstrátských kolonií do Čech, které zakládaly své kláštery, mezi nimiž můžeme zmínit klášter v Doksanech a jejich ženskou kolonii (NOVOTNÝ 1913, 781). Umřela však předčasně a všichni ctíli její smrt a zakladatelské činy v klášterním prostředí (NOVOTNÝ 1913, 841). Jako druhou manželku si Vladislav II. vybral Juditu Durynskou opět z politických důvodů (NOVOTNÝ 1913, 849). Šlo o bližší vztah s císařem, jelikož Judita byla příbuzně spjata s císařem Fridrichem Barbarossou, čímž se mohl Vladislav II. stát našim českým králem, i když v pořadí už druhým. Na počest krále nechala Judita postavit slavný první kamenný most v Praze v roce 1158 (KRUMLOWSKÝ 2004, 42). Dále se také podílela velmi významně na podpoře výstavby klášterů, například v Plasích či Teplicích (KRUMLOWSKÝ 2004, 44-45). Díky jejím vlivům byl dosazen nový pražský biskup Gotpold, který s ní byl příbuzně spřízněn, ale nedlouho poté zemřel. Avšak dosazen byl opět její známí Friedrich, pocházející z Německa (NOVOTNÝ 1913, 966). Je tedy vidět, že Judita měla pravděpodobně velký vliv na Vladislava II. (NOVOTNÝ 1913, 983). Jelikož byla o mnoho let mladší než její muž Vladislav II., tak ho o hodně let přežila. Svůj život dožila v jednom ze svých založených klášterů, a to právě v Teplicích. Její hrob je znám i z archeologického kontextu, kdy byl objeven v ženské části teplického kláštera. (KRUMLOWSKÝ 2004, 45-46). Z Uher k nám měla být přivedena žena pro syna Vladislava II. Svatopluka. Její jméno však neznáme, ale měla být dcerou uherského krále Gejzy II. a tím sestrou budoucí kněžny Alžběty (NOVOTNÝ 1913, 938).

Z diplomatických důvodů byl domluven sňatek pro budoucího knížete Fridricha, zvaného také Bedřich, s uherskou princeznou Alžbětou, dcerou krále Gejzy II. (NOVOTNÝ 1913, 865). I zde nalezneme patrný vliv Alžběty na knížete Bedřicha, který vydával rozhodnutí na její přání a rady (NOVOTNÝ 1913, 1057). Z Uher k nám měla být přivedena ještě jedna žena, a to pro syna Vladislava II. Svatopluka. Její jméno neznáme, ale byla také dcerou uherského krále Gejzy II. a tím sestrou Alžběty (NOVOTNÝ 1913, 938). Z německého prostředí si naopak vybral manželku Konrád II. Ota. Tou byla Hellica z Wittelsbachu, dcera falckraběte Oty ml. Z Wittelsbachu (WIHODA 2010, 226). Z jiného území pocházela Eliška, manželka Soběslava II. Jejím otcem byl polský kníže Měšek zvaný Starý. Jejich manželství ale nebylo příliš dlouhé a po Soběslavově smrti se Eliška provdala za lužického markrabě Konráda (NOVOTNÝ 1913, 1053). Poslední fázi na konci 12. století uzavírá sňatková politika Přemysla Otakara I., jež byl dvakrát ženatý. První ženou byla Adléta Míšeňská, sestra markraběte Albrechta z Míšně. Po neshodách však starší Adléta „vyhnal“ a vybral si novou mladou ženu. Byla jí princezna Konstancie z Uher, která měla za bratry uherské krále Emericha a poté Ondřeje II. (ŽEMLIČKA 2005, 115-116).

4.2.2. Manželky moravských knížat

Další linie, která si brala za manželky cizinky, byla knížata z Moravy. O jejich spojení se však dozvídáme až později v průběhu 12. století. Jako jeden z prvních to byl Vratislavův bratr Ota I. Olomoucký, který si vzal Eufémii, dceru krále Uher (TŘEŠTÍK, ČECHURA 2001, 224). Jako její sestra kněžna Adléta, tak i ona byla po matce spřízněna s rodem Rurikovců. Z Rakouského prostředí z rodu Babenberků k nám přišla Ida, jež byla sestrou české kněžny Gerbirgy a za manžela měla Litolda Znojemského (ŽEMLIČKA 2005, 110-111). Z německého prostředí pocházela Žofie z Bergu, která byla zároveň sestrou české kněžny Richenzy a za manžela měla olomouckého knížete Otu II. Černého (NOVOTNÝ 1913, 505). Svého manžela však přežila a svůj život dožila ve své rodné zemi, konkrétně v klášteře Zwiefalt (NOVOTNÝ 1913, 596).

Následovník Oty II. jeho syn Ota III. Dětleb si však vybral ženu z jiné země. Šlo o Durancii z rodu Rurikovců z Kyjevské Rusi. Z rodu Rurikovců si taktéž měl vzít za manželku ještě Vratislav Brněnský. Její jméno je však neznámé, ale povídalo se o ní, že je tou nejkrásnější ze všech, a dokonce krásnější i než řecká bohyně krásy Helena. Manželku z jiné země si vybral i Konrád II. Znojemský, který směřoval více na jih. Byla jí Marie, dcera srbského krále Uroše I. (ŽEMLIČKA 2005, 112). Oldřich, jako olomoucký kníže, měl dvě manželky, obě cizinky

	Jméno	Manžel	Úmrtí	Původ
ČECHY	Ludmila ze Pšova	Bořivoj I.	15. 9. 921	Polabské Srbsko?/Mělnicko?
	Drahomíra ze Stodor	Vratislav I.	po 929/935	kmen Havolanů
	Biagota	Boleslav I.	?	Bulharsko?/Německo?
	Adieva	Boleslav II.	?	Anglie?
	Emma (Hemma)	Boleslav II.	1005/1006	Itálie?
	Judita (Jitka) ze Schweinfurtu	Břetislav I.	1058	Bavorsko, rod ze Schweinfurtu
	Ida (Hidda) Wettinská	Spytihněv II.	?	Německo, rod Wettinů
	Adléta (Adleyta) Uherská	Vratislav II.	1062	Uhry
	Svatava Polská	Vratislav II.	1126	Polsko
	Wirpirk z Tenglingu	Konrád I. Ota Brněnský	1090	Německo, rod Tenglingů
	Lukarta (Luitgarda) z Bogenu	Břetislav II.	1094	Bavorsko, rod Bogenů
	Herbirka (Gerbirga) Babenberská	Bořivoj II.	1142	Rakousko, rod Babenberků
	Richenza (Richeza) Z Bergu	Vladislav I.	1125	Německo, rod Bergů
	Adléta (Adleyta) Uherská	Soběslav I.	1140	Uhry
	Gertruda Babenberská	Vladislav II.	1150	Rakousko, rod Babenberků
	Judita Durynská	Vladislav II.	po 1174	Německo, Durynsko
	Alžběta	Fridrich/Bedřich	po 1190	Uhry
	?	Svatopluk	?	Uhry
	Helicha z Wittelsbachu	Konrád II. Ota	po 1214	Německo, rod Wittelsbachů
	Eliška Polská	Soběslav II.	1209	Polsko
	Hedvika	Vladislav Jindřich	po 1218	?
	Adléta Míšeňská	Přemysl Otakar I.	1211	Německo, rod Wettinů
	Konstancie	Přemysl Otakar I.	1240	Uhry
MORAVA	Eufémie	Ota I. Olomoucký	1111	Uhry
	?	Vratislav	?	Rusko, rod Rurikovců
	Ida	Litold Znojemský	?	Rakousko, rod Babenberků
	Žofie	Ota II. Olomoucký/Černý	1126?	Německo, rod Bergů
	Durancie	Ota III. Dětleb	1160	Rusko, rod Rurikovců
	Marie	Konrád II. Znojemský	?	Srbsko
	Cecílie Durynská	Oldřich	?	Německo, Durynsko
Žofie Wettinská	Oldřich	?	Německo, rod Wettinů	

Tab. 1: Manželky cizinky (BLÁHOVÁ a další 1999; NOVOTNÝ 1912; NOVOTNÝ 1913; PROFANTOVÁ 1996; PETRÁŇ 1998; HRDINA 2011; ŽEMLIČKA 2005)

z německého území. První byla Cecílie Durynská, což byla sestra české kněžny JUDITY (NOVOTNÝ 1913, 850). Po smrti Cecílie se Oldřich oženil s druhou ženou, Žofií Míšeňskou z rodu Wettinů (WIHODA 2010, 223).

Z výčtu manželek (viz Tab. 1) vyplývá velmi zajímavá teorie, kde si knížata z Prahy a prostředí Čech, vybírala manželky spíše západního německého původu. Oproti tomu knížata z prostředí Moravy, hlavně z Olomouce a Brna, směřovala svou sňatkovou politiku od konce 11. století na východ do Ruska, Uher a Srbska. Proč tomu tak bylo, není asi úplně jisté. Mohlo se jednat o to, že území Moravy vždy směřovalo více na východ k slovanským národům. Zatímco Čechy, které se snažili od raného středověku dostat více do povědomí evropské politiky, proto se mohli obracet na své významné sousedy na západě. Je totiž velmi známé, že knížata si vybírala své manželky právě z politicky výhodných důvodů.

4.3. Církevní hodnostáři

Příchozími ze zahraničí byli velmi často církevní hodnostáři, hlavně biskupové členové nově zakládaných klášterů. Už Kosmas píše ve své kronice, proč tomu tak pravděpodobně bylo: „*A že je cizinec, tím více to prospěje církvi: známí ho nebudou vysávat, nebude ho tížit starost o děti, nebude ho obírat zástup příbuzných.*“ (HRDINA, BLÁHOVÁ 2011, 150). Čechy na počátcích christianizace spadaly pod řezenské biskupství, jež bylo pod hlavním arcibiskupstvím v Salcburku. Nejen v rámci církve jsme byli velmi blízce spjatí s německým územím. Následně v roce 973 bylo založeno první biskupství v Praze Boleslavem II., to ale podléhalo opět Německu, konkrétně pod arcidiecézi v Mohuči (ŽEMLIČKA 1997, 23).

4.3.1. Pražští biskupové

Při založení biskupství v Praze roku 973 přišel i první pražský biskup. Vysvěcen byl až v roce 976 a byl jím Dětmár (973-982/3), německy Thietmar, pocházející z Německa ze Saska (BOUDYŠOVÁ 1971, 29). O něm se již zmiňuje i Kosmas, ale klade ho starší doby do roku 967, tedy před založením pražského biskupství: „... *jak si kníže přál, příznivým voláním byl Dětmár ode všech zvolen biskupem...*“ (HRDINA, BLÁHOVÁ 2011, 58). Pravděpodobně proto, že měl i přátelský vztah s knížetem Boleslavem II. a uměl slovanský jazyk, byl zvolen biskupem (NOVOTNÝ 1912, 591). Dětmár umírá v roce 982 a nastupuje po něm biskup Vojtěch, ten má však český původ mezi Slavníkovci (NOVOTNÝ 1912, 601). Třetím biskupem se měl stát také Čech a to Strachkvas-Kristián, který nejdříve odmítal biskupskou

hodnost (BLÁHOVÁ, FROLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 322) Až v pořadí čtvrtý pražský biskup měl opět cizí původ. Byl jím Thiddag (998-1017) ze Saska, jenž měl údajně dříve vyléčit z nemoci českého knížete Boleslava II. Vysvěcen byl v roce 998 a i jemu napomohla přízeň od knížete a znalost slovanského jazyka (NOVOTNÝ 1912, 658). Po smrti Boleslava II. v roce 999 však započala krušnější léta pro biskupa Thiddaga, jelikož měl neshody s novým knížetem Boleslavem III. a byl i několikrát vyhnán z Čech (NOVOTNÝ 1912, 667). Po jeho smrti v roce 1017 byl rychle zvolen nový biskup, který měl přízeň římského císaře Jindřicha. Novým biskupem tak byl Ekkehard (1017-1023), původně opat z kláštera v Nienburku. Zasloužil se hlavně o úpravu vybírání desátku pro biskupský stolec. Po jeho smrti roku 1023 nastupuje nový pražský biskup jménem Hizzo (1023-1030). U něj však nastává problém v určení původu. V Kosmově kronice se uvádí, že mělo jít o velmi krásného staršího muže ze šlechtického rodu a s nejasnou minulostí (NOVOTNÝ 1912, 713-4). Pouze podle jména se dá usuzovat, že by se mohlo jednat o muže cizího původu.

V pořadí devátým pražským biskupem, který měl mít cizí původ, byl Heřman (1100-1122). Zvolen byl za vlády Břetislava II. na přímluvu bratra jeho manželky Wiprechta. Z této volby biskupa pochází i úryvek textu z Kosmovy kroniky, kde se uvádí za výhodu jeho cizí původ, což mělo být Lotrinsko (NOVOTNÝ 1913, 387-8). Dalším biskupem cizího původu, a opět Německého, byl Menhart (1122-1134). Pravděpodobně byl příbuzným tehdejší české kněžny Richenzy, manželky Vladislava I., která mu mohla napomoci při jeho zvolení na biskupský stolec (NOVOTNÝ 1913, 540-3). Zajímavostí je, že se měl biskup Menhart vydat v roce 1130 na pouť do Jeruzaléma (NOVOTNÝ 1913, 609). Velmi krátce, necelý rok, na biskupském stolci působil Gotpold (1169), dříve jako opat v Sedleci. Původem byl opět z Německa, a byl nejspíše příbuzným české královny Judity, která mu měla napomoci při jeho zvolení na biskupa. Gotpold ještě tentýž rok, co nastoupil jako biskup pražský, zemřel. Na jeho místo byl vybrán opět příbuzný královny Judity, a to Fridrich z Putelendorfu. Pocházel z urozeného rodu hrabat z Gosecku a byl synem saského falckrabí Fridricha (BLÁHOVÁ, FROLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 620). V Českých zemích byl považován za úplného cizince, jelikož neznal místní způsoby a ani slovanský jazyk, pouze si vážil svého povýšení příčinou kněžny Judity (NOVOTNÝ 1913, 966-7). Podobné ovlivňování volby nového pražského biskupa, jako kněžna Judita, dělala i kněžna Alžběta, manželka Bedřicha. Což se stalo v roce 1180, kdy byl nově zvolen biskup Valentin, jenž měl být opět cizincem (ŽEMLIČKA 1997, 210-11).

4.3.2. Moravští biskupové

Moravské biskupství bylo založeno buď stejně jako to pražské nebo mohlo navazovat na starší tradici. V roce 976 se totiž uvádí v soudním mohučském zápise zmínka, že přítomni byli jak pražský biskup, tak právě moravský. Obě biskupství měla spadat právě pod mohučskou arcidiecézi. Další zmínky o moravském biskupství ale už nemáme (BLÁHOVÁ, FROLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 307). V roce 1063 však díky Vratislavovi II. došlo k jeho obnovení a prvním biskupem byl zvolen Jan I. (1063-1085). Sídlem byla Olomouc s kostelem sv. Petra. (ŽEMLIČKA 1997, 98). Předtím působil jako mnich v Břevnovském klášteře (NOVOTNÝ 1913, 123). Jako cizinec na moravském biskupském stolci působil biskup Engelbert (1194-1199) pocházející z Brabantska (NOVOTNÝ 1913, 1141).

	Jméno	Zvolen	Rezignace/úmrť	Původ
Praha	Dětmar (Thietmar)	973	982/983?	Německo, Sasko
	Thiddag	998	1017	Německo, Sasko
	Ekkehard	1017	1023	Německo, klášter Nienburg
	Hizzo	1023	1030	?
	Heřman	1100	1122	Německo, Lotrinsko
	Menhart	1122	1134	Německo
	Gotpold	1169	1169	Německo
	Fridrich	1169	1179	Německo, Putelendorf
	Valentin	1180	1182	?
Olomouc	Engelbert	1194	1199	Německo, Brabantsko

Tab. 2: Biskupové cizinci (BLÁHOVÁ 1999; NOVOTNÝ 1912; NOVOTNÝ 1913)

Z celkového výčtu biskupů (viz Tab. 2), jak pražských, tak moravských vyplývá, že všichni pocházeli z německého prostředí. Což není překvapující výsledek, jelikož z Německa k nám přicházeli právě první duchovní, kteří zde upevňovali církevní moc. Z našeho prostředí hlavně nebyli ani znalí a vyučení v této oblasti, tudíž k nám museli docházet vyučení duchovní, kteří zde dali základ pro budoucí domácí církevní strukturu.

4.3.3. Kláštery a církevní řády

Další skupina cizinců mezi církevními hodnostáři se vyskytovala v nově se zakládajících kláštorech. Tito cizinci přicházeli z německého území, ať už jako benediktýni, premonstráti nebo cisterciáci. Zakládali v Čechách své nové komunity, které se časem více rozšiřovaly po celém území a postupně přibývali do jejich řad i místní obyvatelé (ŽEMLIČKA 1997, 211). Mezi vůbec první založené kláštery na českém území patří benediktinský ženský klášter sv. Jiří na Pražském hradě, jehož počátek se klade do roku 976. Zasloužila se o to sestra Boleslava II. Mlada, která se proto vydala někdy před rokem 976 za papežem. V Římě se Mlada měla naučit o chodu takovéto instituce a vyučit se. Zároveň byla vysvěcena s novým jménem Marie na abatyši. O původním složení žen v klášteře se toho mnoho neví. Jsou zde však patrné německé, hlavně saské vlivy v architektuře. Proto je dost možné, že sem přicházeli ženy jako první řeholnice i z Německa, ale zároveň mohly přijít s Mladou přímo z Říma (MERHAUTOVÁ 1966, 37-40). Druhá nám známá abatyše byla zvaná „dcera Brunova“, která zde působila do vlády knížete Spytihněva II. v roce 1055. O ní samotné se toho mnoho neví. Za to je zmíněna v Kosmově kronice, protože měla mít spor s knížetem Spytihněvem II. při stavění nové pece, za což ji nechal vyhnat ze země spolu s dalšími lidmi německého původu (HRDINA, BLÁHOVÁ 2011, 103). Kolem roku 1100 je známá třetí abatyše se jménem Windelmuth (NOVOTNÝ 1913, 397). O jejím původu se toho mnoho neví, ale podle jména by mohla pocházet z Německa.

Nejstarší mužský mnišský řád, který k nám byl povolán ze zahraničí, byli benediktini. O jejich příchod se zasloužil hlavně pražský biskup Vojtěch. Seznámil se s nimi na svých cestách, kde se měl potkat s clunyským opatem Majolem v Pavii, od kterého přijal nové ideje dávající za vznik nového řádu benediktinů. Když chtěl však benediktiny uvést v Čechách, neměl moc podpory, a proto se vydal za papežem do Říma, aby tuto situaci projednal. Nakonec bylo pro Vojtěcha vysláno poselstvo, aby ho donutilo se vrátit zpět do Čech. Sebou si měl přinést celkem 12 mnichů pocházejících z Aventinu v Římě. První mužský klášter na Břevnově byl založen v roce 993 právě pražským biskupem Vojtěchem spolu s českým knížetem Boleslavem II. Původních 12 aventinských mnichů mělo podle tradice nejdříve sídlit u kostela v Plzni-Doubravce a až po založení kláštera se do něj přesunout (BUBEN 2004, 41-45). Další verze však uvádějí, že k nám původní mniši měli přijít ze sousedního německého kláštera v Niederalteichu (ŽEMLIČKA 1997, 211). Jako první opat břevnovského kláštera je uveden Anastasius (993-997). Bývá spojován jako jedna a ta samá osoba s Radlou, což byl vychovatel sv. Vojtěcha, a také s Astrikem, který měl být opatem v uherském klášteře Pannonhalm a

následně i arcibiskupem v Ostrihomi (BUBEN 2004, 45). Následující opati měli již české kořeny až na v pořadí pátého opata, kterým byl Meinhard (1035/43-1089) pocházející z kláštera v Niederaltaichu (BUBEN 2004, 57). Významnou osobností, která je spojována s břevnovským klášteřem, je poustevník Vintíř. Narodil se v Durynsku v roce 955, byl příbuzensky spřízněn s císařem Jindřichem II. jako bratranec a s uherským králem Štěpánem I. jako švagr. Od roku 1005, kdy se oprostil od všeho svého majetku, se stal následně členem kláštera v Niederltaichu a zde se seznamuje s budoucím břevnovským opatem Meinhardem. Nedlouho poté se stává pouhým poustevníkem v Bavorsku v Rinchnachu. Kolem roku 1040 měl odejít do Čech, kde následně umírá 9. 10. 1045 na dnes známém místě Dobrá voda poblíž Hartmanic v okrese Klatovy. Na své přání byl pohřben v břevnovském klášteři, kde byl opatem už zmíněný Meinhard (BUBEN 2004, 45-46).

Jako druhý mužský benediktinský klášter byl založen ostrovský klášter poblíž Davle na soutoku řek Vltavy a Sázavy na přelomu 10. a 11. století. Zásluhy jsou připisovány tehdejšímu pražskému biskupovi Thiddagovi, který k tomu měl přesvědčit českého knížete Boleslava II., který nechal klášter založit. Ten však v roce 999 umírá a o samotnou výstavbu se zasloužil až jeho následovník Boleslav III. I sem byli přivedeni mniši z Bavorska z kláštera v Niederaltaichu, spolu s prvním opatem Lantbertem I. (999/1000-?). Následující opati jsou známi pouze podle jmen a data úmrtí pro celé 11. a 12. století, tudíž nelze přesně říci, zda to byli cizinci nebo domácí (BUBEN 2004, 62-65). Jako další klášter benediktinů je zmiňován ten na Sázavě. Zde se však jednalo převážně o domácí české mnichy, kteří si ponechali i slovanskou liturgii. Zajímavostí zde zůstává kontakt s Uhry a Kyjevskou Rusí. V roce 1055/56 měli být zdejší mniši sázavského kláštera vyhoštěni českým knížetem Spytihněvem II. a usadili se nově právě v Uhrách ve Visegrádu. Zde byl klášter sv. Ondřeje, původně osazen mnichy z Kyjevské Rusi, které sem měla přivést Anastázie, dcera Jaroslava Moudrého, knížete kyjevského. Nový český kníže Vratislav II. povolil uprchlým sázavským mnichům vrátit se zpět. S tímto odchodem by mohlo souviset získání a uložení ruských ostatků dvou mučedníků, Borise a Gleba, což byli synové sv. Vladimíra, kteří byli zavražděni v roce 1015. Avšak v roce 1096/97 byli sázavští mniši opět vyhnáni, tentokrát českým knížetem Břetislavem II. Většina se vrátila a přizpůsobila se nově latinské liturgii, někteří však nadále zůstali v exilu, a to konkrétně v Kyjevské Rusi (BUBEN 2004, 66-68). Jako nejstarší klášter na Moravě byl založen podle tradice v roce 1045 klášter u Brna v Rajhardě. Podřízen byl břevnovskému klášteru (BUBEN 2004, 127-128). Z jména prvního opata, kterým byl Maurus (1062-1071) se soudit, že se mohlo

jednat o cizince. Druhý opat je zapsán jako N.N., neví se tedy jeho totožnost (BUBEN 2004, 134).

Další klášter, který měl složitější počátky v sžití s příchozími mnichy byl klášter v Kladrubech. Založen byl pravděpodobně českým knížetem Vladislavem I. a jeho ženou Richenzou v roce 1115. Původně měl sloužit pravděpodobně pro domácí české mnichy benediktinského řádu, ale v roce 1117 měla proběhnout reformace na přání Richenzy. Ta sem chtěla povolat mnichy z Německa, konkrétně ze švábského kláštera v Zweifaltenu. První opat byl ojedinele původem z Čech a byl jím Berthold (1115-1119). Docházelo ale k neshodám mezi českými a německými mnichy, proto ti němečtí odešli. V roce 1118 ale klášter postřehla katastrofa v podobě zemětřesení a následujícího roku sem byli opět povoláni němečtí mniši ze Zeifaltnu. V čele byl už i německý opat Wiziman (1119-1124). Se smrtí Wizimana v roce 1124 nastali spory mezi mnichy a opět němečtí mniši odešli. Až v roce 1130 sem byli znova a naposledy povoláni, jelikož už zde mohli zůstat a usadit se (BUBEN 2004, 87). Podobný příklad vlivu zweifaltenského kláštera v Kladrubech můžeme nalézt i v klášteře ve Vilémově. Ten byl založen pravděpodobně kolem 1120 nebo 1129-1131. Z kroniky Přibíka Pulkavy se můžeme dovědět, že mohl být založen ze zásluhy dvou bratrů, Wilhema a Hermanna ze Sulzbachu, jež měli být nejspíše součástí příchozí družiny kněžny Richenzy Švábské. Původní osazení vilémovského kláštera však není známé. Mohlo se jednat o domácí, ale také o německé mnichy právě z kláštera Zweifalten jako v kladrubském klášteře (BUBEN 2004, 97). Další menší klášter, založený v Podlažicích (okr. Pardubice) někdy před rokem 1159, byl nejspíše osazen mnichy z břevnovského kláštera, ale není to jisté. Prvním opatem byl Hugo, o jehož původu nic nevíme, ale ze jména se dá soudit, že by se mohlo jednat o cizince. V podlažickém klášteře vznikla jedna unikátní kniha. Jedná se o známou *Ďáblovu bibli*, v latině známou jako *Codex gigas* (BUBEN 2004, 101).

Cisterciáci byli druhým nejstarším mnišským řádem, který byl k nám uveden. Došlo k tomu v průběhu 40. let 12. století. O jejich příchod se zasloužil český kníže Vladislav II. a hlavně Jindřich Zdík, který byl tehdy olomouckým biskupem. Samotní Češi říkali cisterciákům „*rýnští mniši*“, jelikož k nám přicházeli právě z německého území od Rýna. Ty nejstarší byly osidlovány mnichy z Německa, jen kláštery v jižních Čechách byly osazeny mnichy z rakouského území (BUBEN 2004, 177). Mezi první založené cisterciácké kláštery v českých zemích patří Sedlec u Kutné Hory. Založen byl v roce 1142 a příchozí mniši pocházeli z německého kláštera ve Waldsassenu. Zde je však problém v dochování pramenů, které by nám mohly více objasnit počátky kláštera a jsou známá pouze jména prvních opatů. Proto

prvním doloženým opatem je až opat Gotpold v roce 1168. Původem byl Němec a měl být příbuzně spojen s českou královnou Juditou. Dříve působil mezi premonstráty ve strahovském klášteře, a však díky jeho blízké spojitosti s královnou Judity, byl přeložen jako opat do Sedlce a později zvolen jako biskup pražský. Svěcení se však již nedožil a zemřel v roce 1169 (BUBEN 2004, 180). Jako druhý byl založen klášter v Plasech v Plzeňském kraji roku 1144. Jednalo se o první fundaci cisterciáku, kterou uvedl sám panovník Vladislav II. a jeho žena Gertruda. Němečtí mniši sem byli uvedeni z kláštera v Langheimu, spolu s prvním plaským opatem Konrádem (1145) (BUBEN 2004, 192). V pořadí druhý opat, Ivo (1145-1169), pravděpodobně vystřídal prvního opata Konráda v průběhu jeho prvního roka působení v Plasích. Přišel také z domovského kláštera Langheim. Následovali pravděpodobně další němečtí opati. V pořadí třetí to byl Meinher I. (1169-1190) a čtvrtý opat Meingott (1190/1191-1193/1194) (BUBEN 2004, 202). Dalším významný klášter vznikl v Pomuku, také zvaném Nepomuk nacházející se v Plzeňském kraji. Dodnes však nejsou dochovány původní prameny, proto je obtížnější přiblížit jeho počátky. Založen měl být někdy mezi lety 1144 a 1145. K osazení došlo pomocí německých mnichů z kláštera v Ebrachu a s nimi mělo přijít pravděpodobně i německé obyvatelstvo za účelem kolonizovat toto území. Prvním známým opatem je Konrád v roce 1176/1177, kdy ale zároveň umírá a po něm nastupuje Heřman I. (1188/1189). Zajímavou osobností, která v pomuckém klášteře působila jako převor ke konci 12. století byl Robert. Pocházel měl z Anglie, nebo spíše byl pokládán za angličana, ale mohl pocházet i odjinud, a následně byl zvolen v první polovině 13. století za olomouckého biskupa (BUBEN 2004, 204-209).

Další menší cisterciácké kláštery vznikaly na konci 12. století a poté větší kláštery dále ve 13. století, ale o jejich počátcích toho není příliš známo, tedy ani jestli byli původně osazováni pouze zahraničními mnichy. Jako příklady můžeme zmínit klášter Hradiště v okrese Mladá Boleslav. Založen byl v roce 1145, ale sloužil už dříve benediktinům, kteří byli odtud nejspíše vyhnáni. Uvádí se několik tradic, které popisují příchod řádu a počátky kláštera. Jedna uvádí, že mělo jít o filiaci z plaského kláštera v roce 1145, což se nejeví příliš pravděpodobně, jelikož klášter v Plasích na to působil příliš krátce (od roku 1144). Druhá teorie uvádí příchod mnichů z plaského kláštera až v roce 1177. První známý opat, Theodorik (1184-1189) německého původu, je však doložen až roku 1184 (BUBEN 2004, 210). Zajímavostí se také točí okolo vzniku kláštera v Oseku v Teplickém okrese založeného v roce 1192. Zde šlo o první pokus rozšíření cisterciáků do severních Čech, o který se zasloužil místní velmož Milhost. Ten povolal mnichy z německého kláštera ve Waldsassenu spolu s prvním opatem Ruthardem

(1192/1196-1205/1207), který původně působil jako převor ve Waldsassenu. Nejdříve však mniši působili v Mašťově u Kadaně (okr. Chomutov), až kolem roku 1198 měli být přesídleni do Oseka (BUBEN 2004, 214-215).

Třetím nejstarším řádem u nás jsou premonstráti, kteří k nám pronikali zhruba ve stejném období 40. let 12. století jako cisterciáci. Narazil na ně Jindřich Zdík, olomoucký biskup, při své pouti do Jeruzaléma v Římě a při návratu do Čech, se významně zasloužil na jejich příchodu. Jindřich spolu s knížetem Vladislavem II., jeho manželkou Gertrudou a Janem, biskupem pražským, jim poskytli pozemek kousek od Pražského hradu, nazývaný Strahov, v roce 1140. Samotní mniši s prvním opatem Gezem přišli do Čech až mezi lety 1142-1143 z kláštera v Steinfeldu poblíž Kolína nad Rýnem. Zde nejprve pobývaly dvě komunity, které se však mezi lety 1143-1150 rozdělily, když druhá komunita, která pocházela původně z Dünnwaldu, přešla do nového kláštera v Doksanech (BUBEN 2003, 74-76). Následně druhým opatem strahovského kláštera se stal Erlebold mezi lety 1149-1175 (BUBEN 2003, 84). Dále ze Steinfeldu přišli ještě premonstráti na pozvání od Jindřicha Zdíka v roce 1149 do původně benediktýnského želivského kláštera na Vysočině (NOVOTNÝ 1913, 834-835). Dosazen byl i německý opat Gottschalk (1149-1184), který pocházel ze šlechtické rodiny a byl velmi vzdělaný (BUBEN 2003, 91). Jedním z asi nejznámějších premonstrátských opatů byl Jarloch, německy Gerlach, který je znám především jako pokračovatel Kosmovy kroniky. Opatem milevského kláštera Píseckém okrese se měl stát v roce 1187, kde působil do své smrti v roce 1227/8 (BUBEN 2003, 107-111). Původně působil v Porýní v klášteře Oberzell u Würzburgu, odkud nejspíše i pochází. Následně se přesunul do Čech a pomáhal opatu Gotschalkovi v želivském klášteře (BUBEN 2003, 141).

Mezi první rytířské řády usazené na našem území patří johanité neboli Řád Maltézských rytířů. Do Čech je nechal pozvat kníže Vladislav II., který na ně narazil během účasti druhé křížové výpravy. Měli k nám dojít mezi lety 1158 a 1169 a založit svou první komendu u Juditina mostu u kostela Matky Boží. Prvním preceptorem se stal Bernard v roce 1183 (BUBEN 2002, 43-51). Druhým rytířským řádem na českém území byl řád Německých rytířů. Přišli k nám na přelomu 12. a 13. století z Německa a usadili se v již fungující osadě Němců při kostele sv. Petra v ulici Na Poříčí (BUBEN 2002, 86).

4.3.4. Kapituly

Mezi další církevní instituce se řadí kapituly, které vznikaly ve významnějších městech. Jednu z nejstarších kapitul v Čechách najdeme ve Staré Boleslavi. Založena byla Břetislavem I. v roce 1039 společně s bazilikou sv. Václava (NOVOTNÝ 1913, 27). Zde jako první probošt působil Heřman, pocházející z Lotrinska. Záhy na to, v roce 1099, byl ale zvolen biskupem pražským (NOVOTNÝ 1913, 388). Další kapitula v Litoměřicích byla založena knížetem Spytihněvem v roce 1057 a byla bohatě obdarovaná pozemky (BLÁHOVÁ, FROLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 412). Prvním proboštem byl zvolen cizinec Lanc (1057-1075), původem z bohaté saské šlechtické rodiny. Na konci roku 1067 byl dokonce zvolen jako kandidát na pražského biskupa (BLÁHOVÁ, FROLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 419). Oproti tomu Pražská kapitula působila už od založení pražského biskupství, ale více organizovanou se stala až za probošta Marka v roce 1086 (BLÁHOVÁ, FROLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 371). Marek byl původem Němec, pocházející z urozené rodiny a velmi vzdělaný. Na místo probošta mu pomohl sám kníže Jaromír (NOVOTNÝ 1913, 135). K roku 1143 je zmíněn kanovník Jindřich ve vyšehradské kapitule, který měl být zdejší knězem, ale do Čech přišel z jiné země a vyčítá se mu, že sebou nepřinesl potřebné listiny. Zároveň se v Čechách měl oženit, což se nemělo (NOVOTNÝ 1913, 787). Olomoucká kapitula byla založena roku 1131 u kostela sv. Václava. Zde je zmiňován Engelbert, který zde působil jako kanovník a arcijáhen (KACHNÍK 1931, 3-4). Jeho původ se uvádí v Brabantsku a následně byl v roce 1194 zvolen olomouckým biskupem (NOVOTNÝ 1913, 1141).

Když projdeme původ všech cizích církevních hodnostářů, dojdeme k jednotnému výsledku, a to na území Německa. Jak již bylo zmíněno výše u výčtu biskupů, docházeli k nám vyučení duchovní z německého prostředí a pomáhali při zakládání nových církevních institucí, ve kterých postupem času převládli domácí duchovní. Například je to velmi dobře viditelné u klášterů. Ty se zakládaly z mateřských klášterů v Německu, kam byli přivedeni i první mniši s opatem, kteří vybudovali strukturu daného kláštera a postupně přijímali a učili domácí české mnichy. Totéž pravděpodobně platilo i pro další místa a hodnosti v počátcích církevní struktury.

4.4. Obchodníci a řemeslníci

Zprvu byl obchod směnný, což znamenalo něco za něco. Postupně se tyto směny dostaly na vznikající trhy, kde probíhal obchod. Nejprve se o něj ale nejvíce zasadily elity, které měly zájem hlavně o dálkový obchod, kde se jednalo o dovoz luxusního zboží. Jednou z hlavních

směn byl obchod s otroky, který byl na našem území už od doby Velké Moravy. Obchod se celkově rozrostl s nově panujícím rodem Přemyslovců, kteří převzali zároveň obchodování s otroky. Hlavním centrem pro směnu se stala Praha jako hlavní obchodní křižovatka nejen pro dálkové směny (KLÁPŠTĚ 2005, 315-316). Shromažďovali se zde obchodníci domácí, ale právě i cizí. A právě tito cizí obchodníci začali využívat daná obchodní místa i jako svá trvalá bydliště. Měli se zde vyskytovat obchodníci z „celého světa“ jako Vlaši, Francouzi a nejvíce Němci, kteří sem měli nejbliže (NOVOTNÝ 1913, 348). Kupci, ať už byli místní nebo cizinci, měli právní ochranu od knížete. Bylo to nejvíce známo v zahraničí u tzv. *champagenských trhů* na území Francie. O jejich věhlas po celé Evropě se zasloužil tehdejší král Filip August (1165-1223). Ten měl totiž poskytnout všem kupcům, kteří přijdou na jeho území tzv. *glejt*. Tedy ochranu přímo od krále po celou dobu pohybu na jeho území. Přítomné byly i různé stráže, které měly dohlížet na dodržování chodu na trhách a jeho bezpečí pro obchodníky (FAVIER 2006, 35). Jak již ale bylo zmíněno, místní obyvatelé měli z cizinců podezřelé pocity, ať už se jednalo o člověka s jakýmkoliv účelem. Proto se řada obchodníků snažila seskupovat dohromady a navzájem si pomáhat. Takovou komunitu můžeme například najít v Paříži u kostela Sanit-Merry, kde se shromažďovali obchodníci z Toskánska. Tato podezření však nejsou pouze od místních obyvatel, ale i mezi samotnými obchodníky, kde se jednalo spíše o konkurenci. Byla to hlavně známá hanzovní města, která nevěřila obchodníkům, jež nepatřili do hanzy (FAVIER 2006, 131-132).

Z použitých písemných pramenů nám významně napomáhá tzv. *raffelstettenský celní statut* pocházející z období 903-906. Již zde je zmíněn starý trh z dob Velké Moravy zvaný jako „*trh Moravanů*“, kam jezdili kupci i ze zahraničí (TŘEŠTÍK 1973, 869). Pravděpodobně se mělo jednat o jedno místo-trh, který byl známý po celé Evropě. Kde však tento trh byl zůstává záhadou, i když je řada nápověd z písemných pramenů pocházející od Arabů. Mělo se jednat o trh, který se konal třikrát měsíčně v zemi Slovanů s panovníkem S.W.N.T.BLK., což by se mohlo jednat o Svatopluka. Konání trhu se udává ve městě DŽ.RÁT. či CH.R.RÁT., což už je obtížné určit. Jisté nejspíše je, že se jednalo o sídlo Svatopluka na území Moravy (TŘEŠTÍK 1973, 876-879). Obchod a směna na tomto moravském trhu však probíhala spíše pro místní obyvatele z území Moravy a okolí, jelikož hlavní obchodní tepna pro dálkový obchod šla podél Dunaje a až později v 10. století se odklonila přes Prahu a následně přes severní Moravu. Avšak s pomocí všech pramenů, písemných i archeologických, můžeme určit jednu shodu, kde by se trh mohl vyskytovat. Mělo by se jednat právě o Mikulčice (TŘEŠTÍK 1973, 890-891). Dalším

významným písemným pramenem je zpráva o Slovanech od Ibrahíma Ibn Jakúba, který taktéž popisuje důležité obchodní centrum, a to Prahu (více viz Kapitola 4.5)

4.4.1. Židé

Mezi prvními cizími obchodníky, kteří se v Praze a okolí Pražského hradu začali usazovat, byli židovští obchodníci. V 11. století známe dvě židovské osady, kde se shromažďovali Židé. Přiváželi sůl, mořské ryby, víno, koření a jiné „luxusní zboží“. Na oplátku odtud odváželi převážně kožešinu, stříbro, dobytek a hlavně otroky (PĚKNÝ 2001, 297). Otroci byli získávání ve válkách na východě, tedy na území pohanů, a tak se na ně nevztahovali zákazy prodeje křesťanů do otroctví. Otroci byli následně prodáváni v dalekých zemích, hlavně Arabům v Cordóbě (WIHODA 2006, 16-17). Zprvu byla jejich obchodní činnost vnímána kladně. Když se začali více usazovat, dostali se i do obchodování s místním zbožím nebo směny z naturálií do peněz (PĚKNÝ 2001, 284). Postupně s rozvojem a upevněním měst, kdy začaly vznikat i domácí městské trhy, jež vlastnili nežidovští obyvatelé, se jejich obchodní činnost propadala a dávala do pozadí (PĚKNÝ 2001, 298). Až na přelomu 12. a 13. století se Židé dostali ke své hlavní obživě, a to půjčování na úrok. Nakonec se tyto půjčky staly skoro jejich jedinou možnou obživou, jelikož pro křesťany tato činnost byla lichva, kterou nemohli vykonávat, a tudíž se jí ujali Židé, kteří byli stále více utlačováni na okraji společnosti. Tím se dostali mezi potřebné obyvatele, protože nebýt jejich úrokových půjček, jež byly stále žádanější, nedošlo by k rozvoji společnosti a dalších činností v různých oborech, jako stavebnictví, válečnictví či řemesla (PĚKNÝ 2001, 286-288). Zároveň museli každý rok platit daň zvanou „*židovský regál*“, který jim opatroval ochranu od panovníka a mohli tak vykonávat své služby na obživu (PĚKNÝ 2001, 279).

Vytlačování Židů z obchodní činnosti je nezasáhlo tolik, jako vytlačení z řemeslné výroby. K tomu postupně docházelo opět ve 12. a 13. století, kdy byly pro ně právní podmínky silně zpřísněny a byli postupně vytlačeni z řemesel, která byla přítomná v daném městě. Jejich řemeslná činnost však zůstala okrajově zachována v ghettech pro jejich vlastní potřebu (PĚKNÝ 2001, 306). Výše zmíněné činnosti z řemesel a obchodu mohli využít v podnikání, které se u nich také hojně rozvíjelo, ale až od 16. století (PĚKNÝ 2001, 313).

4.4.2. Němci

S velkým rozvojem Prahy, jako obchodního centra, sem docházeli i obchodníci z Německa. Němci, dříve Bavoři a Sasové, postupně přebírali monopol v obchodnictví po Židech během 11. století (ŽEMLIČKA 1997, 213). Dokonce měli vlastní německá práva a osady a byli tím etnicky i právně odděleni na našem území (KOSCHMAL 2002, 25). Tato německé aglomerace je doložena hlavně u kostela sv. Petra Na Poříčí v Praze (ŽEMLIČKA 1997, 214). Místo mělo být strategické hlavně proto, že se v blízkosti nacházel brod pro překročení řeky na druhou stranu (NOVOTNÝ 1913, 348).

4.4.3. Kyjevská Rus

Kontakty mezi Kyjevskou rusí a knížecími Čechy probíhaly už od 10. století nejen po politické stránce, ale i kulturní a náboženské (FLOROVSKIJ 1954, 8). Nejvíce se kontakty projevovaly v obchodnictví a výměně zboží, díky obchodní cestě vedoucí od Kyjeva, přes Krakov do Čech a Moravy, a poté dále na jih. Toto tvrzení nám potvrzuje pramen o „*raffelstettenském celním tarifu*“, který byl pořízen roku 906 u markraběte Ariby. Nejvíce se obchodovalo s otroky, voskem a koňmi, které dováželi právě Rusové (FLOROVSKIJ 1954, 10-12). Hlavním dokladem obchodních styků jsou i archeologické nálezy, jedná se především o směnný obchod se stříbrnými arabskými mincemi, zvané *dirhemy*. U nás jsou však nálezy těchto mincí jedinečné a jedná se o zlomky, jelikož se spíše jednalo o obchodní styky se severní částí Evropy, kde se tyto nálezy vyskytují ve větší míře (FLOROVSKIJ 1954, 19-20). Pro východní obchod s otroky byla Praha důležitá, jelikož se jednalo o jedno z největších obchodních středisek s otroky v Evropě 10. století. Samozřejmostí v obchodování byly i různé kožešiny, med a vosk. Od 12. století ale obchod s otroky postupně spadá do rukou Židů (FLOROVSKIJ 1954, 30-31). Nejlepší zprávy nám zachytil Ibrahim ibn Jakub, který popisuje přímo obchodníky nejen z Kyjevské Rusy v Praze: „*Přicházejí sem z města Krákúá Rusové a Slované se zbožím. A přicházejí k nim ze zemí Turků muslimové, židé a Turci rovněž se zbožím a obchodnickým závažím a vyvážejí od nich otroky, cín a (různé) druhy kožešin.*“ (BARTOŇKOVÁ, VEČERKA 2011, 369).

Nemáme ovšem doloženou přítomnost všech obchodníků cizích etnik, ale i tak se dá určit pravděpodobný výskyt těch nejpočetnějších. Mezi ně patřili na prvním místě Židé, kteří se oddělovali nejen etnicky. Pocházeli „ze všech koutů světa“ a měli v rukou převážnou část dálkového obchodu s luxusním zbožím i otroky už od nejstarších dob. Měli totiž kontakty po

celém tehdy známém světě, kde měli své židovské komunity. Dálkový obchod také zprostředkovávala Kyjevská Rus, která byla na pomezí mezi Evropou a Orientem. Zde se tak setkávali obchodníci z východu a západu a měnili si mezi sebou zboží, které si sebou pak brali zpět a obchodovali s ním na svém území.

4.5. Cestovatelé

Velmi úzký vztah byl mezi cestováním a náboženstvím ve středověku. Šlo hlavně o šíření své víry pomocí učedníků, kteří cestovali z jedné země do druhé. Nejčastěji šlo o křesťanské poutě, ale putovali i muslimové nebo Židé (OHLER 2003, 91-93). Nešlo jen o tyto misie, ale důležitou součástí byli poutníci, kteří cestovali na významná poutní místa napříč celou Evropou. Mezi největší a nejlépe dostupná poutní místa ve středověku patřil Řím a Santiago de Compostela (více viz Kapitola 11). Bylo však mnoho dalších míst regionálního rozměru jako Cáchy, Kolín nad Rýnem nebo Canterbury (OHLER 2003, 320).

Mezi cestovatele samozřejmě patřili obchodníci. Postupem času byli více a více vítáni mezi vyšší vrstvou i mezi církevními představiteli, jelikož jim poskytovali různorodé cenné zboží, ale také znalosti jako mohl být cizí jazyk nebo popis cizí země. Cenili si jich na tolik, že jim i v rámci mezí mohli poskytnout různá privilegia. Samozřejmě nemohli kupcům poskytnout úplnou ochranu, a tak se postupně dávali obchodníci do svazků a začali tvořit tzv. gildy či hanzy. Tak v každém obchodním centru po celé Evropě vznikaly i centrální body pro obchodníky, kam se mohly vždy ukrýt a v cizí zemi tím mohli být v „bezpečí“ a nalézt pohostinství (OHLER 2003, 95-98). Jedním takovým centrem na našem území byl pravděpodobně Týnský dvůr v Praze. V čemž nám může napomoci archeologie. Byl zde objeven tzv. *bronzový follis* a jedná se o byzantskou minci z období přelomu 10. a 11. století. Ta by nám mohla dokládat obchodní styky s Byzantskou říší (PROFANTOVÁ 2008a, 100). Hlavním cílem obchodníků byl dovoz luxusního zboží, které převážně pocházelo z dalekých zemí. Příkladem jsou drahé kovy, různé suroviny pro výrobu šperků a ozdob, koření či otroci. Samozřejmostí v dovozu byly i různé liturgické křesťanské předměty a potřeby na vykonávání bohoslužby (OHLER 2003, 99-100).

Dalším druhem cestovatelů byli poslové na předávání a šíření informací. Vznik hlavní služby poslů spadá do 10. až 11. století, kdy započal jejich růst a důležitost, co nejrychleji šířit nové informace. Poslové nesloužili jen pro panovníky a armády, ale též pro kláštery, banky či rodiny. Pokud daný člověk vlastnil kurýrní službu, musel být zámožnější, jelikož to nebylo nic

levného. Musel jim poskytovat jídlo, nocleh, dopravu a další poplatky (OHLER 2003, 103-106). Při předávání informací se prokazovali různými způsoby, jako ukázání určitého předmětu nebo listiny, aby byli důvěrní. Nesloužili však jen jako poslové zpráv, ale současně to byli skrytí informátoři a špehové. Museli se ale chovat přirozeně, aby nevzbudili podezření, že pozorují informace pro svého pána (OHLER 2003, 111-114).

Jedním z nejznámějších cestovatelů, který se dostal k nám do Čech a popsal i české prostředí, byl Ibrahim ibn Jakub. Původem byl Žid ze Španělska z Tortosy. Není o jeho životě mnoho známo, avšak předpokládá se, že byl obchodníkem. Na druhou stranu ve svých poznámkách popisuje řadu různorodých věcí, tudíž byl pravděpodobně i vzdělaný. Svou zprávu sepsal po návratu domů, ale jeho originál už není dochovaný. Jsou dnes známy pouze ústřižky z jeho zpráv (BARTOŇKOVÁ, VEČERKA 2011, 367). Naší zemí procházel jako součást poselstva od chalífy z Cordóby mezi lety 965-966, kde popisuje život lidí a hospodaření v českých zemích (BOUDYŠOVÁ 1971, 26). V popise Prahy zmiňuje právě trh pro obchodníky i cestovatele: „*V něm je trh se vším zbožím (nutným) k cestování i k usedlému životu. V jeho vyšší části (nebo nad ním) je velká opevněná tvrz...*“ (BARTOŇKOVÁ, VEČERKA 2011, 376).

Tato skupina cizinců je hůře zachytitelná jak v písemných pramenech, tak i v archeologických dokladech. Ovšem cestovatelé nejspíše spadají k nejvíce se vyskytujícím cizincům v každé zemi. Díky nim se objevovala nová území, rozšiřovaly obchodní kontakty, ale také šlo o vlastní poznání v rámci duchovních poutí či návštěvou příbuzných. Nedá se ale ani určit, která etnika nejvíce cestovala, jelikož každý měl potřebu někam cestovat, jen jeho cesta už nebyla nijak zaznamenána.

5. Cizí etnika na našem území

Koncentrace více etnických skupin v českém prostředí nebyla tolik výrazná jako u sousedů, ale i tak se významně podíleli na rozvoji Čech v raném středověku. Většina se však shromažďovala v hlavním obchodním centru v Praze, kde měli větší šanci na obživu a usazení. K většímu etnickému smíchání a rozšíření v Čechách dochází až od 13. století (ŽEMLIČKA 1997, 217). Jaká cizí etnika se tedy vlastně vyskytovala na našem území, jakou měla kulturu, náboženství, čím se vlastně odlišovala od našeho prostředí, se pokusí rozšířit následující kapitola.

5.1. Židé

Židé k nám docházeli pravděpodobně už počátkem raného středověku, tedy přibližně od konce 8. století, jako obchodníci. Židovští obchodníci, tzv. *Radanité*, k nám putovali po dálkové obchodní trase vedoucí od jihu na sever a ze západu na východ. Jednou z jejich hlavních zastávek na konci 9. století byl „*trh Moravanů*“ na Velké Moravě. Zde mělo docházet ke směně otroků s benátskými kupci, kteří též zprostředkovávali obchodní činnost s Araby (TŘEŠTÍK 2000, 52-53). Tuto zmínku nám může potvrdit i „*Raffelstettenský celní a plavební řád*“, pocházející z období 903-906. Jsou zde záznamy z celní kontroly, kudy procházeli obchodníci židovského původu přes území Čech, a hlavně přes Prahu, jež byla významnou obchodní křižovatkou (FIEDLER 1992, 5). Avšak nejjistějším písemným dokladem o prvních Židech na českém území je až zpráva Ibrahima Ibn Jakuba, který se dostal do Prahy mezi lety 956-966 (PĚKNÝ 2001, 11). Není však jisté, zda byli už plně usazeni nebo zda jen přecházeli. Proto byli vnímání přibližně do 13. století jako cizinci a též zprvu měli lepší právní podmínky, které se zpříšňovaly od konce 11. století (PĚKNÝ 2001, 14). V té době totiž proběhla první křížová výprava (1096-1099), která měla špatný dopad právě na Židy nejen v Čechách. Například tak došlo v roce 1096 v Praze k pogromu, kdy nutili Židy k přestupu na křesťanskou víru nebo je čekala smrt či vyhnanství. V roce 1098 to dokonce zašlo až tak daleko, že došlo k „*vybití židovských domů v Praze*“. Tyto útoky, pogromy a zpříšňování práv postupně stále více gradovala a zhoršovala (PĚKNÝ 2001, 16-18).

Už od počátků bydleli Židé na vymezených místech jako byli ohraničené dvorce nebo osady. Ohrazení bylo výjimečně formou zdi, častěji však pomocí různých plotů a drátů (PĚKNÝ 2001, 325). Tyto osady si mohli založit na strategických místech jen s povolením panovníka. Změna však nastala během 13. století, kdy byli už nuceni na příkaz panovníka sídlit ve vyhrazených sídlištích, která byla etnicky oddělená a mimo tuto vyhrazenou společnost se dostali jen výjimeční jedinci, kteří byli uznáni křesťanskou společností. Způsobů sídlení byla několik a odvíjela se podle počtu místa, kde se usazovali. V menších vsích se tedy jednalo jen o pár chalup. Větším typem byly tzv. *židovské ulice*, kde domy byly rozmístěny podél jedné vyhrazené ulice. S rozvojem měst se zvětšovala i židovská osídlení, a tak se z jedné ulice stávaly přímo židovské čtvrtě. Mezi tyto největší čtvrtě patřilo samozřejmě Židovské město v Praze, další se nacházela například v Mladé Boleslavi, Kolíně či na Moravě v Mikulově nebo Třebíči. Čtvrtě sice byly umístěny uvnitř městských hradeb, ale na okraji poblíž hradeb. Vzácně se nacházela na předměstí za hradbami jako například u Mikulova. V hustě zasídlené čtvrti, kde se musely stavět i vícepodlažní domy, byla centrálním bodem synagoga se školou. Důležitým

bodem byl dům rabína a obecní dům též zvaný *židovská radnice*. Samozřejmě byl i hřbitov, který byl až do 18. století uvnitř součástí města (PĚKNÝ 2001, 322-324).

Nejdůležitějším centrem moci a správy byla pro židovské obyvatele v Čechách právě Praha. Na počátku státu přicházeli obchodníci židovského původu do Prahy na hlavní obchodní křižovatku u dříve stojícího kostela sv. Valentina. Dále mohli pokračovat směrem na Vyšehrad a dále na jih, nebo směrem na západ přes řeku Vltavu. Nejstarší a nejdůležitější obce pro Židy v Praze zmiňuje již Kosmas ve své kronice, kde uvádí sídliště v podhradí Pražského hradu a poté podél tzv. *Vyšehradské cesty* (PĚKNÝ 2001, 383-384). Později se však vyskytují židovské obce poblíž tržišť na Starém městě v severní části. Nebylo však celistvé, jelikož osídlení je rozděleno kostelem sv. Ducha s klášterem na dvě poloviny. Je také uváděno, že jedna polovina kolem ulice Dušní byla pro nově příchozí Židy z východu a mohla být i starší. Za to v druhé polovině, kolem Staronové synagogy, se měli usazovat Židé přicházející ze západu, a hlavně z Německa, proto možná byla i územně větší (PĚKNÝ 2001, 386). Z archeologického hlediska se nám z této oblasti mnoho nedochovalo kvůli asanaci města Prahy během let 1896-1917. Z původní části města se dochovalo pouze pár objektů jako synagogy a část hřbitova, jehož založení proběhlo v 15. století. Starší hřbitov, který byl označován jako Zahrada židovská, náležel poblíž již zmíněné Vyšehradské cesty, dnes u ulic Spálená a Lazarská (PĚKNÝ 2001, 390-391). U nás mezi nejstarší zachované památky patří Staronová synagoga, pocházející z konce 13. století. Podle novějších důkazů je možné, že v okolí Staronové synagogy byla už starší osídlení, která dokládají kúlové jamky dřevěných staveb (PĚKNÝ 2001, 394-395). Že se jednalo o židovskou komunitu se bohužel nedá přesně určit. Se zajímavou teorií však přišel Zdeněk Dragoun. Při archeologickém výzkumu ve Staronové synagoze se zaměřil na vyhodnocení podílu zvířecích kostí. Z osteologických výsledků vyšel zajímavý fakt, že kosti vepře se zde vyskytovaly ve velmi malém podílu oproti jiným lokalitám. Což by napomáhalo teorii, že tu byli usazeni Židé, kteří se vyhýbali konzumaci vepřového masa. Pravděpodobně zde působili už od počátku osídlení, tedy v průběhu 11. století (DRAGOUN 2003, 261-263) Nejstarší synagoga však měla stát už v 10. století na druhém břehu Vltavy v podhradí, ale při obléhání Prahy v roce 1142 vyhořela. Na Starém městě se měla nacházela další nejstarší synagoga zvaná Stará škola, která byla zbořena v roce 1868 a nahrazena novou synagogou zvanou Španělská (PĚKNÝ 2001, 396-397). Další židovské obce se nacházely jak v Čechách, tak na Moravě. V Brně se Židé usadili už před 13. století při založení města. Z ústních tradic se traduje, že v Ivančicích byli usazeni dokonce už v 10. století, ale pramenné zmínky pocházejí až z 15. století. Podobným příkladem je Kojetín, kde podle ústních tradic pochází židovské

osídlení z 12. století. Většina židovských obcí a osad však vznikala později s větším příchodem Židů a jejich stěhování z města do města (PĚKNÝ 2001, 404-422).

Důležitou součástí židovských osad byly hřbitovy, jelikož se zásadně lišily od těch křesťanských. Princip byl v tom, že musely zachovat všechny hroby neporušitelné, tedy nesmělo se do nich zasahovat a s ostatky se v žádném případě nesmělo pohybovat. Proto se na hřbitovy dovážely většinou vrstvy nové hlíny, které se nanesly na stávající hroby, aby se neporušily. Náhrobky ze zasypaných hrobů se poté vždy vynesly na novou úroveň terénu. Tyto náhrobky byly tvořeny dvěma způsoby. Nejprve šlo o plochý kámen nazývaný stéla, který byl na kolmo dán do země. Stély však mohly být i dřevěné. Dnes se nám dochovaly jen výjimečně a jsou uloženy ve Státním židovském muzeu. Druhým typem byly tumby, které byly ovšem ojedinělejší. Šlo o postavení několika desek z kamene do tvaru jakéhosi sarkofágu, ale u nás se vyskytují až z doby renesance (FIEDLER 1992, 34-36).

5.2. Němci

Obyvatelé germánského původu naším prostředím procházeli pravděpodobně už od počátků, kdy se zde usadili první Slované, jelikož to byly sousedící území. Tyto přesuny byly jako vždy za obživou či lepším životem. Zprávy z 10. století nám dokládají, že v Čechách byli usazení Němci. K velkému rozvoji kultury a zemědělství docházelo právě díky přistěhovalcům Němců do Čech, čímž přinášeli novinky v různých oborech. Čechy se tak snažili „dohnat“ vyvinutost západu, která procházela z Francké říše přes Německo. Jedním z dokladů o úzkém soužití Němců a Čechů může být název Prahy, které se až do 12. století říkalo Prag, což je obdoba německé Praga. Až později si Češi odvodili výslovnost Praha. Nešlo však jen o název Prahy, ale také o rodinná jména či názvy nově zakládajících se měst jako Pilsen, tedy Plzeň nebo Klattau, tedy Klatovy (KOSCHMAL 2002, 24-26). Je to však jen jedna z možných interpretací na název měst, i když se ta podobnost zdá být velmi zajímavá.

Hlavní německou osadu bychom našly při kostele sv. Petra v ulici Na Poříčí v Praze. Byla zde už za časů Vratislava II., který jim poskytl první práva. Za Soběslava II. už se mohli považovat za svobodné lidi, jelikož měli novější privilegia a jejich osada se výrazně rozrostla (NOVOTNÝ 1913, 1027-1028). Později se také přesunuli do pražského podhradí k tamějšímu tržišti u kostela sv. Mikuláše. Jedním ze základních pramenů se nám stává privilegium od Soběslava II. vydaném mezi lety 1174-1178. I když není dochováno původní znění, jsou nám známy alespoň mladší opisy či nová dodatková vydání k privilegium od Václava I., Přemysla

Otakara II. či Jana Lucemburského. Němci, jako odlišná etnická vrstva, měli vlastní práva a způsob života mezi domácím obyvatelstvem. Mohli například sami volit svého faráře do vlastního kostela a celkově byli svobodní v rozhodování a uvolnění od českého práva (VOJTÍŠEK 1953, 311-312). Německé osady však známe pouze z písemných pramenů, jelikož archeologicky nebyly stále doložené. V roce 1969 byl započat archeologický výzkum u kostela sv. Petra na Poříčí v Praze, kde měla být patrně jedna z osad, ale nebylo zde objeveno žádné osídlení, které by spadalo do této doby, tedy do raného středověku (FROLÍK, KLÁPŠTĚ 1991, 110-113).

5.3. Maďaři

První výskyty maďarských kočovníků můžeme zaznamenat už během 9. století, konkrétně jejich vpády v letech 862 až 892. Do střední Evropy byli pozváni bavorskými knížaty v boji proti Velkomoravské říši, ale byli najímáni i Čechy. Více do podvědomí se dostávají v 90. letech 9. století, kdy drancují oblast Panonie. Zde se následně zapletli do bojů o Bulharsko a „utekli“ na pomezí hranic Moravy, kde se vyskytovali dohromady s domácím obyvatelstvem mezi lety 896-901 (BLÁHOVÁ, FROLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 255-257). U nás se spíše vyskytovali jako bojovníci, kteří byli najímáni a bojovali po boku Čechů, ale také zde byli jako nájezdníci a rabovali naše území. Nejčastějším příkladem těchto nájezdů a rabování je právě možné zapříčinění pádu Velké Moravy v roce 906. Později se zde mohli vyskytovat také jako cestující do Saska a dále na západ či sever. Tito kočovní bojovníci nebyli problémem jen pro České území, ale vlastně pro celou raně středověkou Evropu (KOUŘIL 2003, 110). O jejich přítomnosti nám ale nejvíce pomáhá archeologie, kde jsou četné nálezy staromaďarských předmětů.

Jejich specifický život je odděloval od raně středověké společnosti v Evropě. Byli to pohané, kočovníci a bojovníci využívající hlavně jízdu na koni, šavle a reflexní luky. Jejich způsob boje byl velmi odlišný od evropské společnosti nejen v použití odlišných zbraní, ale i v krutosti vedení boje. Což je například vylíčeno v Reginově kronice: „...*jen málo lidí hubí mečem, mnoho tisíc však šípy, které vysílají s takovým uměním z luků zhotovených z rohů, že jejich zásahům je jen stěží možno se vyhnouti*“ (BLÁHOVÁ, FROLÍK, PROFANTOVÁ 1999, 258).

5.4. Ostatní

Docházeli sem však i lidé, jejichž řeč patřila mezi latinské jazyky. Kosmas například uvádí neznámého Rotberta, který se objevil v Čechách a považoval se za biskupa z Kavellonu. Ovšem byl podvodníkem, kterého vyslali jako zvěda, aby zjistil, jaká je situace v Čechách. Do Čech a přes ně tedy přicházela řada cizinců, jak etnicky, tak i vzděláním a posláním (KALHOUS 2011, 146-147).

II. Část – archeologické doklady

1. Importy a jejich výpovědní hodnota

Důležitou součástí při hledání cizinců v raně středověkých Čechách jsou importy, které nám mohou napomoci, ale zároveň i zmást. Může se totiž jednat opravdu o import původem z daleké země nebo o předmět domácí výroby, který se jej jen snaží napodobit či je jím pouze inspirován a přebírá některé prvky. Řada z těchto importů umí velmi překvapit svou výjimečností. Příkladem tak může být soška Buddhy, původem z Indie ze 7. století, objevená ve Švédsku v obchodní městě Helgö na počátku 9. století. Dokládá tak pravděpodobný obchodní kontakt s tak vzdálenou zemí nebo se mohlo jednat o osobní atribut jedince dovezený ze svých cest (SMETÁNKÁ 2003, 31). Z našeho prostředí můžeme třeba zmínit tzv. *arabský pohár* nalezený na Pražském hradě (více viz Kapitola 3), pocházející z 13. století, kdy se mohlo jednat o obchodní kontakt, ale i dar pro naše panovníka (SMETÁNKÁ 2003, 36-37). Archeologický import se však trochu liší v definici od běžně užívaného importu. V archeologii se jedná o jedinečný předmět, který se výrazně liší od domácí výroby a kultury a tím nám dokládá kontakt s jinou odlišnou kulturou. Mohou nám také posloužit, pokud je to možné, lépe datovat danou nálezovou situaci. Importy se stávají důležitější, vzhledem k výpovědní hodnotě, během raného středověku, kdy máme k dispozici i první písemné prameny. Čímž nám lépe dokládají možné sociální postavení nebo prestiž daného jedince, který byl v kontaktu s jinou zemí, jež mohla být vyspělejší. Nejčastěji šlo o obchodní kontakty, ale mohlo se jednat o dary, osobní atributy přímo dovezené z ciziny nebo o přechod jiného etnika na naše území, které sem přišlo se svými znalostmi a předměty (SMETÁNKÁ 2003, 32-36).

2. Byzantské nálezy

Byzantská říše v raném středověku měla nejen vliv na svém území, ale i na okolní státy a hlavně obchod. Především Balkánský a Pyrenejský poloostrov. Jejich vliv dosahoval částečně i na naše území ve střední Evropě. Nešlo však o přímý kontakt Čech a Byzance, ale spíše prostřednictvím někoho, například obchodem nebo přes sousední státy na jihovýchodě jako byli Uhry. Ani tak se však nemůže doložit kontakt s Byzancí, jelikož to mohou být pouze byzantské napodobeniny. S tím ovšem nesouvisí jen přenos hmotné kultury, ale též myšlení a idejí, co a jak má vypadat (PROFANTOVÁ 2008a, 73). Velkou část archeologických nálezů pocházejícího z 10. století tvoří byzantské mince. Řada z nich se našla na hradištích v Čechách a na Moravě. Příkladem přechodu byzantských nálezů přes Uhry může být mince nalezená v Libici nad Cidlinou (Obr. 4a). Jedná se o minci ze zlata, která byla ražena za Jana I. Zimiska v Konstantinopoli, který vládl v době 969-976 n.l. (PROFANTOVÁ 2008a, 100). Mince však byla druhotně ořezána po obvodu, což je na našem území výjimečné. Tato činnost se prováděla v Karpatské kotlině, šlo tak o kontakt s Uhry, které měli přímé kontakty s Byzantskou říší (CHARVÁT, VLČKOVÁ 2008, 156). Další mince pochází z naleziště Praha-Týnský dvůr a jedná se o tzv. *follis* z bronzu. Ražena byla za neznámého vládce v době 970-1092 n.l. Obě tyto mince tak souvisejí právě s obchodem směřujícím na východ. Z Moravy je známa též řada nálezů. Nejlepším příkladem může být depot obchodníka cizího původu, v němž byly uloženy 4 byzantské mince nalezené v Kelci nebo další mince z Rakvic (PROFANTOVÁ 2008a, 100).

Dalšími importy byly skleněné výrobky. Jedním je i zlomek z číše, která měla být vyrobena v Konstantinopoli během 12. století a byla nalezena v Praze Týnské uličce číslo 6. Je zdobena motivem rostlin a nápisem, snad latinským. Nález části skleněné číše byl učiněn také v Žatci. Číše je modré barvy, pravděpodobně měla být vyrobena v Korintu ve 12. století. V Žatci byl ještě objeven importovaný prsten ze zlata z konce 10. století. Je bohatě zdobený, původem ze Středomoří, avšak některé suroviny na jeho výrobu byly dovozeny. Jiný druh prstenu se našel v Praze na Náměstí republiky (PROFANTOVÁ 2008a, 103). Zlatý prsten z 12.-13. století je zdobený motivem lidské postavy s křídly, což by mohlo značit Viktorii bohyni vítězství. Postava je vyobrazena v negativu ve středu gemy, která je z kamene zelené barvy tzv. prasemu. Dále je zde vyrytý nápis *Moše bar Šalomo (Mojžíš, syn Šalamounův)* na obvodu prstenu. Podle způsobu vyobrazení se usuzuje, že se jedná o pečetní prsten, nejspíše pro vlastní potřebu majitele. Pravděpodobně se mohlo jednat o obchodníka a zároveň je dokladem pro nejstarší hmotnou památku židovského osídlení v Praze (CHARVÁT, VLČKOVÁ 2008, 146). Dalším příkladem je prsten z Podlažic na Chrudimsku. Je na něm nápis „USÍA THOMA“ a

pravděpodobně se jedná o byzantský předmět datovaný do doby před rok 1420 (FROLÍK 1984, 17).

Mezi další dochované importy z Byzance patří závěsné relikviáře ve tvaru křížků, jenž se u nás našly zatím tři. Dva křížky pocházejí z Opočnice (Obr. 4b) a část jednoho z Chrudimi. Našly se i další relikviářové křížky, ale u nich není jistý původ nebo jsou původem spíše východoevropské. Příkladem může být polovina křížku z hradiště v Kouřimi, který se vzhledově vyskytuje v oblasti dnešního Rumunska (PROFANTOVÁ 2008a, 104).

Mezi významné a jedinečné objevy se řadí velké množství zlomků stříbra, do něhož spadají celé mince, jejich zlomky a také zlomky šperků. Nález byl objeven u Kelče na kopci Strážný (okr. Vsetín). Přesný počet zlomků je nejasný, ale přibližně se jedná o 798 mincí evropského původu formou zlomků nebo celých. Dále 1222 mincí islámského původu, jejichž původ je z velkého územního i časového rozsahu (od dnešního Uzbekistánu až po Irák, 698-993 n.l.). Byly zde i části mincí s nejasným původem, kterých bylo 58 a samozřejmě zlomky šperků v počtu 306 kusů. Datace uložení se udává do 11. století a umožňuje nám lépe poznat chod velkého obchodu se stříbrem, jenž byl pro dobu 9.-11. století charakteristický mezi islámskou Asií a severní Evropou s Vikingy. Je to významný nález, jelikož se jedná o nejjihnější místo ve středoevropském kontextu, kde byl tento hromadný nález stříbra objeven (CHARVÁT, VLČKOVÁ 2008, 158-159).

3. Východoislámské nálezy

Východoislámské nálezy jsou jedinečné a ve střední Evropě o to více. Podobné nálezy se nejvíce vyskytují poblíž pobřeží na severu, kde probíhal dálkový lodní obchod. Nešlo však o spotřební materiál, který se dovážel, ale spíše o atributy, které si sami dovezli obchodníci. U nás to platí taktéž s dovozem vlastníka, jako vlastní atribut a na památku z cest (NOVÁČEK 2008, 51-52).

Z našeho prostředí byly zatím publikovány pouze dva nálezy keramických střepů pocházejících z chalífátu Abbásovců (muslimské impérium na Předním východě do 13. století). První nález byl uskutečněn na Pražském hradě, kde se jednalo o střep bělejší barvy s modrozeleným zbarvením. Původ byl určen jako arabský, jelikož po srovnání ho můžeme přirovnat ke střepům fajánsí původem ze Sýrie z 11.-12. století, ale stále to není finální určení. Druhý nález byl objeven v Koválově u Žabčic, kde byly objeveny zlomky tří střepů z jedné mísy, která byla glazovaná. Opět se jednalo o bělavý materiál pokrytý odstínem modré barvy.

Podle způsobu provedení a tvaru mísy se střepy datují do 12. století syrského původu (NOVÁČEK 2008, 43-45).

Jedním z nejznámějších a významnějších nálezů je skleněný pohár pocházející z mladšího období z 13. století, který byl objeven na Pražském hradě (Obr. 5). Na poháru jsou vyobrazení žraloci a arabské písmo. Problém nastává, kdy se k nám daný pohár dostal a jak. Vyroběný byl pravděpodobně v první polovině 13. století, ale k nám se mohl dostat o něco později, což by se dalo spojit s vládou Přemysla Otakara I. a mohl sem být dovezen jako dar pro něj. Pozdější zkoumání však uvádí trochu jiné interpretace tohoto poháru, díky dataci současně nalezených keramických střepů. Měl být vyrobený v Sýrii, ale až v druhé polovině 13. století, čímž by se k nám dostal v období vlády Přemysla Otakara II. Otázkou však dále zůstává, jak se k nám dostal (SMETÁNKÁ 2003, 54-56). Jako nejpravděpodobnější se však jeví fakt, že se jednalo o obchodní kontakt, a ne o dar či o dovezený osobní import. Spolu s tímto pohárem byly nalezeny i další skleněné střepy, které nebyly dlouho identifikovatelné. Až poté ve spolupráci s Evou Černou se usoudilo, že se jedná o další arabské skleněné střepy. Tudíž se v prostředí Pražského hradu vyskytovalo více takových nádob a mohlo si je dovolit více lidí, jelikož se jednalo pravděpodobně o obchod přes Benátky, které obchodovali právě s arabským územím. S postupně přibývajícimi novějšími nálezy nejen u nás, ale i v zahraničí, se však významnost toho poháru snižuje. Podobné střepy byly dále nalezeny například v Brně v ulici Mečová, tudíž se arabské skleněné předměty u nás, i v zahraničí, vyskytovaly ve větší míře a mohlo se jednat spíše o obchodní činnost (SMETÁNKÁ 2003, 58-60).

4. Kyjevská Rus

Z dálkové obchodní trasy spojující evropský západ s východem, přes Kyjevskou Rus dál na východ, se nám dochovaly nálezy pocházející z období 10. až 12. století. Jednalo se především o hedvábí, perly z polodrahokamů, přesleny soustružené z ovručské břidlice či enkolpiony (viz níže). Výjimečný nález byl učiněn někde na Roudnicku nebo Mělnicku, odkud pochází u nás největší soubor šperků východního původu (Obr. 6). Tvoří jej dutý kruhový závěsek zvaný kolt, sedm záponek, perla a dva závěsky. Vše bylo bohatě zdobené granulací a filigránem s ornamenty (BERANOVÁ, LUTOVSKÝ 2009, 351).

Skládací bronzové křížky či tzv. enkolpiony se k nám dostaly pomocí obchodní činnosti, výměnu nebo se mohlo jednat o vlastní atribut, který si obchodník či cestovatel sám dovezl (FLOROVSKIJ 1954, 32). Mezi u nás nalezené enkolpiony můžeme zmínit křížek z Vítína

z Českobudějovického kraje (Obr. 7). Jedná se o ostatkový dvoudílní kříž, který pochází z východu, právě z Kyjevské Rusi (JOHN, THOMOVÁ, ZAVŘEL 2017, 358). Datován byl do 11.-12. století. Dílny specializované na jejich výrobu byly nalezeny v Kyjevě a u Novgorodu. Tento nález nám může i dokládat, že obchodní cesta z Kyjeva přes Prahu směřovala dále na jih (JOHN, THOMOVÁ, ZAVŘEL 2017, 360-361). Menší nálezy enkoplionu byly nalezeny dále na Benešovsku u Václavovic nebo na hradišti v Dřevíči (okr. Rakovník) (TUREK 1963, 251). Z novějších nálezů enkoploin můžeme zmínit lokalitu z Chrudimska z podlažického kláštera. Zde byl nalezen křížek z bronzu datovaný do 11. až 12. století (FROLÍK, SIGL 1995, 71).

5. Staromaďarské nálezy

Na Moravě a v jižních Čechách jsou nalézány staromaďarské nálezy, které zde pravděpodobně zůstaly z různých vpádů maďarských bojových jednotek a mohly též napomoci při rozpadu Velkomoravské říše (KOUŘIL 2016, 102). Další možností pro tyto četné maďarské nálezy v Čechách, kde se vyskytuje více druhů, můžeme interpretovat jako doklad přechodu Maďarů přes naše území do Saska na počátku 10. století či se mohlo jednat o dary nebo kořisti (PROFANTOVÁ 2008b, 156). V archeologických nálezech se staromaďarské vlivy nejvíce projevují výskytem šípových hrotů s řapem používaných reflexními luky (KOUŘIL 2016, 110). Další náznak, že se jednalo právě o nájezdy, a měly za následek zánik hradišť, jsou tzv. *spečené valy*. Jedná se o zničené valové opevnění následkem požáru (LUTOVSKÝ 2000, 175).

Jednou z nejvýznamnějších lokalit je vstupní centrum na Moravě, lokalita Mikulčice, kde se z jedné možnosti uvádí, že za její zánik by mohl právě vpád Maďarů. Zde bylo objeveno velké množství právě výše zmíněných hrotů a dále příčka šavle typická pro kočovné kmeny, především ty staromaďarské (KOUŘIL 2016, 111). K dalším nálezům se můžou řadit i udidla se zaškrcovanými postranicemi. Tyto nálezy se objevují buď v železné nebo bronzové podobě, mezi něž patří i kování s palmetovým zdobením používané na koňských uzdách či opascích (KOUŘIL 2016, 114). Zajímavostí je nález tří mincí objevených ve dvou kostrových hrobech. Jedná se o tzv. *široké severoitalské denáry* (Obr. 8), které by mohly být důkazem maďarského vpádu do Itálie mezi lety 899 a 900. Právě staromaďarští kočovníci tyto kořistnické mince, s dodatečnými otvory, využívali jako jakousi dekoraci, kde mince přišivali na své oděvy, hlavně na opasky či na koňskou výbavu (KOUŘIL 2003, 130-131).

Podobný případ jako v Mikulčicích se mohl odehrát i na Pohansku u Břeclavi, který násilně zanikl. Byly tu nalezeny spálené hradby a hroty šípů, jak maďarské, tak domácí. Osídlení zde ale pravděpodobně pokračovalo ještě během 10. století a až poté zcela zaniklo, čímž se situace o zániku hradiště komplikuje (KOUŘIL 2016, 115-116). Zajímavostí byl nález zvláštního předmětu v podobě kolečka z bronzu. Pravděpodobně se jedná o přívěsek tzv. *saltovského původu*, které byly z východu často přenášeny staromaďarskými kočovníky a jednalo se o amulety spojované se sluncem (KOUŘIL 2003, 124). Další nálezy možného násilného útoku se poté objevují ve Strachotíně-Petrově louce (okr. Břeclav) v podobě nomádských střel nebo též ve Znojmě-Hradisko, v Brně-Lišni ve Starých Zámčích nebo v Brankovicích (okr. Vyškov) (KOUŘIL 2016, 117-120). Mezi asi nejvíce známé lokality v Čechách patří hradiště u Němčic ve Strakonickém okrese, které zaniklo pravděpodobně právě kvůli vpádu Maďarů na naše území. (PROFANTOVÁ 2016, 91) Tato raně středověká pevnost byla už osídlena v době pravěké. Avšak náhle zanikla na přelomu 9. a 10. století kvůli rozsáhlému požáru. Kromě keramiky se zde v hojném počtu zachovaly hroty šípů, celkem je dnes dochováno 82 kusů. Takovýto nález je na našem území vzácnější, avšak nejbližší podobný nález je až z Německa z hradiště Starigard-Oldenburg. V Němčicích se vyskytují dva typy hrotů šípů (Obr. 9). Prvním typem jsou s tulejkou, které jsou z větší části zastoupeny a druhé s řapem. Mimo těchto šípů byly objeveny části spálených lidských i zvířecích kostí (LUTOVSKÝ, MICHÁLEK 2001, 134-138). Problém však nastal, kdo stál za daným pádem hradiště, protože jeho datace spadala na přelom 9. a 10. století. Jelikož se jednalo spíše o akci, která měla za cíl rabování, a ne mocenské dobývání, tak by se mohlo jednat právě o nájezd hordy patřící maďarským jezdcům (LUTOVSKÝ, MICHÁLEK 2001, 141).

Nález železného sekeromlatu, původem z území Maďarska, byl objeven poblíž České Kubice na Spáleném vrchu v Domažlickém okrese. Pochází z 1. poloviny 10. století a podle staromaďarských názvů se mu také říká *fokoš*. Podle tvaru se určitě řadí mezi nomádské typy a pravděpodobně k těm staromaďarským (PROFANTOVÁ 2016, 88). K nám se mohl dostat při pohybu maďarského válečníka, který ho zde ztratil. Nevylučuje se však, že se může jednat i o osobní kořist domácího bojovníka. V jižních Čechách však tyto maďarské nálezy nejsou ojedinělé a vyskytují se zde častěji (PROFANTOVÁ 2016, 90-91). Odlišné nálezy byly objeveny ve Starém Městě Uherského Hradiště. Jedná se o soubor celkem 17 gombíků a pravděpodobně 3 poutek. S jistotou pocházejí z východu, ale nedá se přesně určit, zda jde přímo o maďarské výrobky (KOUŘIL 2003, 122). Mezi keramické nálezy, které by se mohly řadit svým zvláštním tvarem do staromaďarské výroby, jsou řazeny objevy z Olomouce, konkrétně

z pohřebišť na lokalitách Slavonín, Nemilany a Náměstí na Hané. Jedná se o nádoby lahvovitého tvaru s uchy na hrdle, a nejde pro nás o typické antické tvary. Pravděpodobně se ale jedná o výrobky používané v 7. až 9. století (KOUŘIL 2003, 128-130).

Velmi významný nález ve velkém počtu byl učiněn z oblasti u Litoměřic, ale nejsou známy bližší údaje o tomto výzkumu a předměty jsou pouze uloženy v Národním muzeu v Praze. Jedná se o soubor 38 dochovaných kování, která jsou určena jako staromaďarská (Obr. 10). Většinou se jedná o postříbřená kování s různým zdobením garniturou. Předměty jsou celkově datovány na přelom 9. a 10. století až do první poloviny 10. století (PROFANTOVÁ, LUTOVSKÝ 1992, 3-9). Podobně jako v Litoměřicích byl učiněn i nález na hradišti v Tismicích. Z velkého souboru nálezů se jasně vztahují k těm maďarským pouze 4 zdobení z opasku a 2 ozdoby z ženského kroje spadající do 10. století (PROFANTOVÁ, STOLZ 2006, 818). Jeden z dalších zajímavých ojedinělých nálezů staromaďarského původu byl učiněn na pohřebišti v Úhercích u Loun. Prsten je pletený a datován je nejspíše do přelomového období 10. a 11. století (PROFANTOVÁ, LUTOVSKÝ 1992, 13).

Doklad přítomnosti staromaďarských kočovníků byl ještě učiněn v severní části Čech, konkrétně se jedná o lokalitu Stavenice v Šumperském okrese. Jedná se o bronzové udidlo, složené z udidla a dvou postranic. Datován byl do doby 2. poloviny 10. století a pocházet má z východu. Tato oblast je také strategická v komunikaci dále do Polska přes Slezsko, kde byly spíše ojediněle nalezeny doklady přítomnosti staromaďarských kočovníků. Příkladem může být lokalita Czechowice. Podobné příklady nálezů udidla známe také z hradiště Chotěbuz-Podobora (okr. Karviná) či z Libice nad Cidlinou (okr. Nymburk) (PROFANTOVÁ 2012, 153-155).

6. Skandinávské nálezy

Krásně zdobený třmen (Obr. 11a) nalezený ve Zbečně na Rakovnicku z přelomu 10. a 11. století, je pravděpodobně doklad vikinského výrobku. K nám se dostal nejspíše jako ztracený předmět vikinského pána při své návštěvě Českých zemí (KLÁPŠTĚ 2005, 44). Je zhotovený ze železa, částečně pozlacený a pobronzovaný. Tvarově je velmi podobný třmenům datovaným do 10. století ve Švédsku (TUREK 1963, 250). Podobný třmen jako ve Zbečny byl nalezen i v Kolíně. Je o něco menší, ale tvarově velmi podobný a pocházejí z 10. století. L. Košnar jej zařadil do oblasti Skandinávie jako vikinský předmět. Této interpretaci však odporuje výzdoba třmenu, která se nepodobá té severské, proto se může jednat i o třmen středoevropského kontextu

(BERANOVÁ, LUTOVSKÝ 2009, 285). Z 11. století pochází předmět figurky z kosti, z nichž se dochovaly pouze dva úlomky na lokalitě Čáslav-Hrádek (okr. Kutná Hora). Zlomky jsou výrazně zdobené a vytváří *pletencovou zauzlinu*, která je typickým zdobným prvkem ve vikingském umění (TUREK 1963, 250). Podobným příkladem může být nálezná náramku (Obr. 11b) ze stříbra poblíž Nového Knína na Příbramsku. Je tvořen čtyřmi prameny, které jsou do sebe stočeny. Pochází ze severní Evropy nejspíše jako vikingský výrobek. Tyto stříbrné náramky právě běžně nosili jak ženy, tak i muži (KLÁPŠTĚ 2005, 45). Vyskytují se po celou dobu vikingského období, převážně v hrobové výbavě a pokladech a jsou velmi podobné náramku nalezenému v Čechách. Takto spletané stříbrné náramky se začínají objevovat od 10. století do počátku 12. století. V našem prostředí jsou však tyto skandinávské nálezy spíše ojedinělé a vyskytují se více směrem na sever a východ (DRDA, KOŠNAR 1976, 189-190).

Zajímavostí jsou u nás nálezy bimetalických závaží, které mají původ ve Skandinávii a jsou spojována s obchodní činností a nutností vážit. Nálezů na našem území je známo více, ale jedná se o hraniční výskyt těchto předmětů směrem na jih (DEHNEROVÁ, ŠLÉZAR 2014, 145). Nejčastěji se tyto závaží vyskytují ve Švédsku a kolem Baltského pobřeží a datují se do období přelomu 9. a 10. století až do století jedenáctého. Původem by však tato kulatá závaží měla spadat do arabských zemí na východě, která se do Skandinávie dostala přes Kyjevskou Rus (MICHNA 1976, 389-390). Příkladem můžou být dva nejnovější nálezy tohoto závaží z Olomouce. Datovány jsou do 12. až 13. století. Mohly se zde vyskytnout při dálkovém obchodu, jelikož Olomouc zároveň patřila k významnějším obchodním křižovatkám (DEHNEROVÁ, ŠLÉZAR 2014, 146-147). Jako další lokality s nálezy závaží můžeme zmínit hradiště v Kozárovicích na Příbramsku nebo z Dubé u České Lípy a z Hanína v Kolíně (BERANOVÁ, LUTOVSKÝ 2009, 378). Mezi starší nálezy patří třeba závaží objevené na zřícenině hradu v Melicích u Vyškova, původem pravděpodobně také ze Skandinávie. Tyto nálezy se k nám mohly dostat v rámci obchodu na tzv. jantarové stezce procházející od Baltského moře na jih přes Moravu (MICHNA 1976, 392).

Jedna z největších nejasností je spojována s původem a vznikem svatováclavské přilby (Obr. 12a). Původní Václavova přilba byla jednoduchá a nezdobená, dnešní podoba přilby má však navíc obroučku a tzv. nánosek (MERHAUTOVÁ 2000, 85). A právě nánosek je spojován se severským prostředím a vikingským uměním. Podle starších interpretací na něm měl být vyobrazen ukřižovaný Ježíš Kristus a samotný tvar nánosku měl připomínat kříž. Až později se dospělo k názoru, že by se mělo jednat o vikingský náboženský motiv, přesněji o boha Odina. Též ornamentální zdobení v podobě pletence na obroučce přilby má dokládat vikingské motivy,

jež byly pro jejich umění typické. Tyto dodatečně připevněné prvky k svatováclavské přilbě pravděpodobně pocházejí ze severských oblastí někdy z konce 10. století. Vysvětlení, proč došlo k takovému spojení, můžeme hledat se vznikem kultu českého světce sv. Václava. Měl být představován jako „boží bojovník“ právě pomocí jeho přilby. Otázkou však dále zůstává, kdo byl tvůrcem oné přilby a jak se k nám její části, které pocházejí zřejmě ze severních oblastí Evropy, dostaly (MERHAUTOVÁ 2000, 89-91). S přilbou sv. Václava ještě souvisí záhada ohledně svatováclavského meče a drátěné košile (Obr. 12b). Drátěná kroužková košile je dochována ještě s náramenním pláštěm s límcem ze stejného materiálu (BERANOVÁ, LUTOVSKÝ 2009, 292). Meč byl v průběhu staletí upravován, avšak původní verze a dnešní jádro meče by mohlo spadat do 10. století. Tudíž by se jednalo o původní meč sv. Václava. Meč byl vyrobený z damaskované čepele, která je pro toto období velmi typická a jejíž původ spadá do Franské říše, odkud k nám mohl být importován. Podobný příklad takového dochovaného meče na našem území můžeme nalézt v hrobě bojovníka z Pražského hradu (více viz Kapitola 12.2.) nebo z knížecího hrobu v Kolíně (více viz Kapitola 12.1.) (BRAVERMANOVÁ 2007, 105-118).

7. Francké neboli karolinské importy

Vliv Francké říše byl u nás silný a stále se více prohluboval. Nebyl to jen politický vliv, ale taktéž kulturní. S postupem času a lepším poznáním karolinského umění, se nám daří lépe rozlišit přímé importy od těch předmětů, které byly pouhou napodobeninou nebo inspirací. Mezi nejvýznačnější importy z franckého prostředí se považují zbraně, hlavně meče a saxy. Jejich dovoz byl následně zakázán, proto byly velmi žádané v nejvyšší společenské vrstvě a považovaly se za vzácné a luxusní výrobky (PROFANTOVÁ 2011, 71). Z 10. století pochází například meč s damaskovanou čepelí z hrobu muže z Kanína v Libici nad Cidlinou. Jemu podobný meč byl nalezen v Libkovicích pod Řípem. Z novějších zjištění se také uvádí, že tato damaskovaná čepel byla užita na svatováclavském meči, který je umístěn na Pražském hradě (PROFANTOVÁ 2011, 73). Další nález meče s damaskovou čepelí pochází ze Žatce (okr. Louny), kde se jedná o pravděpodobně karolinský import, oproti tomu technologicky stejně kvalitně provedené meče nalezneme v hrobě bojovníka na III. nádvoří na Pražském hradě (viz. Kapitola 12.2.) nebo v knížecím hrobě z Kolína (viz. Kapitola 12.1.) (BERANOVÁ, LUTOVSKÝ 2009, 236). Větší pozornost se ale přiklání k nápisům na čepelích mečů, mezi nimiž se uvádí nejstarší nápis Ulfberth. Tyto meče se vyskytují po celé Evropě a u nás je známe z lokality Božka u Litoměřic (Obr. 13). Z mladšího období 14. století můžeme zmínit

svatoštěpánský meč z Pražského hradu, na jehož čepeli je také dochován nápis Ulfberth (PROFANTOVÁ 2011, 73).

Jedním z nejlepších dokladů nalezeného předmětu, který se k nám dostal jako dar, byl zlatý prsten biskupa Vojtěcha. Ten ho měl obdržet od císaře Oty ve Veroně při jeho jmenování na biskupský stolec (PROFANTOVÁ 2011, 83). O tomto aktu se zmiňuje i Kosmas ve své kronice: „*A tak nejjasnější císař svolil k jejich hodné žádosti a 3. června dal biskupovi prsten i pastýřskou berlu.*“ (HRDINA, BLÁHOVÁ 2011, 60). Většina těchto importovaných franckých předmětů se vyskytuje na území Kolínska a okolí a spadá převážně do 9. století. Jednalo se spíše o darované předměty, které měly stvrdit danou událost, obřad či přijetí na dvůr (viz. Kapitola 13) (PROFANTOVÁ 2011, 94).

8. Bulharské nálezy

Zcela výjimečný objev nastal v Nemilanech v Olomouci, kde byla objevena železná šavle na pohřebišti v hrobě H64. Byla uložena původně v dřevěném pouzdře podél pravé strany pohřbeného muže. Šavle byly typické zbraně pro nomádské či staromaďarské kočovníky, proto se nejprve předpokládalo, že šlo právě o staromaďarskou šavli. Jenže šavle se liší svým zakončením přičky od těch staromaďarských. Po delším bádání se podařilo ji porovnat se šavlemi pocházejícími z povodí Dunaje, konkrétně z dnešního území Bulharska. V. Jotov následně tyto typy šavlí oddělil a označil jako bulharské. Doba výskytu bulharský šavlí spadá od konce 9. století až do 10. století (PŘICHYSTALOVÁ 2014, 233-234). K nám se šavle s největší pravděpodobností mohla dostat jako kořist českého válečníka (BLÁHA 2000, 193).

Druhý předmět, jež by mohl původem spadat do oblasti Bulharska, ale zároveň do okrajového území Byzance, je nález relikviářového křížku z Kouřimi (okr. Kolín). Jedná se o odlišný typ enkolpionu z Kyjevské Rusy, Byzance nebo z Porýní, které jsou u nás běžnější. Je na něm vyobrazena Panna Marie, nikoli ukřižovaný Ježíš Kristus. Nejbližší podobu tohoto křížku můžeme nalézt z území Maďarska na lokalitě Orosházy nebo v Rumusku na lokalitě Adjudul Vechi. Zcela jistě se jedná o předmět z východního prostředí, díky podobnosti nálezů z Maďarska, pravděpodobně z okrajové části Byzantské říše, nebo právě z území Bulharska. K nám se mohl dostat formou obchodu přes Uhry, nebo pomocí dálkové trasy jako amulet nějakého poutníka. Časově pochází z období 10. až 11. století, kdy jsou tyto relikviářové křížky typické (PROFANTOVÁ, STOLZ 2007, 124-129).

9. Textil

Doklady textilií, ať už domácí výroby či importované, je pomálu. Avšak i to málo, co je dodnes dochováno nám pomáhá v oblasti historie a archeologie. Jako import k nám můžeme nejčastěji dokládat hedvábní dovážené z východu po tzv. *hedvábné stezce*. Šlo především o území Číny, Indie a další arabské země v Orientu přes Byzantskou říši. V Evropě v raném středověku se výroba hedvábní používala pouze na Pyrenejském poloostrově, které však bylo pod nadvládou Arabů. Jako další mohla být dovážena vlna z Anglie. Importované textilii se však nevyskytovaly ve velké míře ve všech vrstvách obyvatel, ale pouze jen u těch nejvyšších jako byl kníže a jeho dvůr nebo církevní příslušníci. Do našeho prostředí se tyto luxusní látky mohly dostat obchodem nebo jako dar (BAVERMANOVÁ 2006, 194-195).

Jedním z menších příkladů dochovaného hedvábní můžeme zmínit lokalitu ve Staré Kouřimi na Kolínsku. Zde v hrobě dítěte č. 23 byl nalezen ozdobný opasek z textilu, právě prošitý nitěmi z hedvábní (BAVERMANOVÁ 2006, 200). Oproti tomu významnější nález byl učiněn v hrobě Boleslava II. na Pražském hradě. V roce 1956, kdy probíhal archeologický výzkum, bylo zjištěno, že jeho hrob byl celou dobu neporušený. Kromě různých milodarů, zde byl objeven i malý fragment kusu látky pod kolenem mrtvého. Podle analýzy bylo zjištěno, že se jedná o ručně zpracované samitum a pravděpodobně bylo zdobeno motivem ptáků, přesněji orlů. Tento druh látky se zdobením byl znám v rozmezí 9. až 12. století z prostředí Byzance a využíván těmi nejbohatšími a nejvýše postavenými (BAVERMANOVÁ 2006, 202-203).

Nejvýznamnější soubor dokladu textilie v podobě relikviářových látek však pochází z tumbly sv. Ludmily z Pražského hradu. Její hrob byl archeologicky i antropologicky prozkoumán v roce 1981. Bylo zde objeveno vedle pozůstatků také textilie, konkrétně se jednalo o: „...*bílé plátno s hnědou výšivkou, bílé plátno s červenou výšivkou, béžové hedvábní s vytkaným vzorem a hnědé nevzorované hedvábní.*“ (BAVERMANOVÁ 2006, 203). Tyto látky k nám byly importovány pravděpodobně z Přední východu. Jako další významnější nález je často zmiňován kus střevíce, který je považován za luxusní výrobek a měl být součástí Šebířova hrobu, který byl pražským biskupem. Nález byl uložený spolu s dalšími předměty a textiliemi ostatních pražských biskupů ve svatováclavské katedrále na Pražském hradě. Podle techniky zpracování, *kladená zatahovaná nit*, se usuzuje, že mohly být vyrobeny v německém Trevíru během 11. století (BAVERMANOVÁ 2006, 205-209).

10. Jantar a další polodrahokamy

Významnou obchodní surovinou byl jantar, který k nám byl dovážen ze severu, konkrétně z Pobaltí, už dávno před 10. stoletím. Většího rozmachu se však dočkal během 10. a 11. století. Mezi obdobími 9.-12. století je u nás známo minimálně 586 ozdob z jantaru různého tvaru. Vyskytují se na pohřebištích významnějších hradišť jako byl Pražský hrad, Libice nad Cidlinou nebo Levý Hradec (TOMKOVÁ 2012, 163-164). Nejčastější podoba je formou korálku, popřípadě jako závěsek ve tvaru křížku z lokality Libice nad Cidlinou. Jantarový prsten z lokality Olomouc-Předhradí je jediný doklad tohoto typu na našem území. Výrazněji se pak vyskytují jantarové prsteny na území Polska, například z lokality Opole-Ostrowka (TOMKOVÁ 2012, 166-167). Hlavním centrem na vývoz jantaru byla města Gdaňsk, Sopotie nebo Wolin. Obchodní trasa směřovala na jih přes území Polska, Slezska, Čechy a dále na jih (BERANOVÁ, LUTOVSKÝ 2009, 350).

S jantarem souvisí i další ozdoby z polodrahokamů. Z našeho území můžeme zmínit perly z polodrahokamů pocházejících z ruských dílen z přelomu 10. a 11. století. K nám se dostaly pravděpodobně jako součást obchodních styků s arabským územím. Zařadit sem můžeme také ozdoby z křišťálu nebo karneolu s červeným zbarvením vyskytující se na našem území na přelomu 9. a 10. století. Jejich původ můžeme hledat na východě v arabských zemích. U karneolu se často uvádí místo původu kavkazské či indické území. Na našem území známe karneol například z lokality Libice nad Cidlinou. Jako ozdoby se ještě používaly mušličky kauri pocházející ze slaných vod. Mušle kauri byly součástí náhrdelníku ze skleněných korálků na lokalitě Praha-Čakovice (Obr. 14) nebo z Dřevčic nad Labem (okr. Praha-východ) (BERANOVÁ, LUTOVSKÝ 2009, 284). Jednu z nejbohatších lokalit na šperky a ozdoby najdeme na pohřebišti v Lumbeho zahradě na Pražském hradě. Nalezneme zde bohatý soubor korálků ze skla, jantaru a polodrahokamů (FROLÍK 2014, 68). Součástí byly také ulity mušlí. Jedná se konkrétně o mušle kauri, *vršatku síťkovanou*, *zavinovec penízkový*, *páskovku keřovou* a *žíhanou*. Zmíněné mušle se vyskytují ve slaných vodách, tudíž k nám musely být importovány. Například mušle kauri se vykytují v Indickém oceánu a vršatka síťkovaná v Atlantském oceánu a částečně ve Středomoří (FROLÍK 2014, 71).

11. Ostatní archeologické doklady

Docházelo samozřejmě ke kontaktům i s dalšími středověkými zeměmi v rámci Evropského prostoru, ale přítomnost nálezů už není tak velká. Můžeme zmínit dva keramické střepy, které

byly nalezeny v Praze-Ungeltu na Týnském dvoře. Střeby jsou zdobeny tmavě červenou glazurou a měly by pocházet ze 12. století ze Španělska. Pravděpodobně se do Čech mohly dostat v rámci obchodních kontaktů se španělskými obchodníky nebo je sem mohli přinést židovské komunity, které k nám přišli ze Španělska (CHARVÁT, VLČKOVÁ 2008, 150). Jedním z významnějších nálezů je však závěsek z Olomouce z ulice Pekařská, na jehož výrobu byl použit zub od žraloka. Použití toho materiálu je známo jen z rukojetí šavlí Staromadžarů (PROFANTOVÁ 2008a, 107).

Jiným příkladem mohou být nálezy svatojakubských mušlí, které se poutníci přinášeli ze svých poutí do Santiaga de Compostela. Na našem území jsou známé z lokalit Lažany (Pardubický kraj), Most (Ústecko) a z Císařské konírny na Pražském hradě. Datovány jsou sice do mladšího období od 13. do 16. století, ale dokládají nám přesun těchto poutníků (GRYC, WYRWA 2010, 447). Je tedy dost pravděpodobné, že tyto poutě podstupovali lidé i před 13. stoletím.

11.1. Sklo

Významné nálezy, které dokládají pravděpodobný kontakt se zahraničím, pocházejí z předstihového archeologického výzkumu na Pražském hradě probíhající v roce 1997. Jedná se o plochu nádvoří na východ od katedrály sv. Víta na Jiřském náměstí. Nálezy pocházejí z kruhové studny, která je analogicky podobná straší tzv. *románské studně u Bílé věže* na Pražském hradě (ČERNÁ, VEPŘEKOVÁ, KŘÍŽOVÁ 2018, 50-51). Celkově se jedná o 109 fragmentů dutého skla a bylo zde rozeznáno 12 skupin, z toho 10 jich lze typologicky rozeznat a zařadit. Jedná se o *číši s rozevřeným ústím*, ze které byla dochována horní část. Původem pochází z některé vyspělé sklářské dílny od jihovýchodu až po jihozápad Evropy, přesněji ale nelze určit místo výroby. Významným a jedinečným typem dutého skla byla *nizká číška kónická*, dochovaná ve zlomech. Ve střední Evropě se vyskytují vzácněji, například byl učiněn nález v Německu nebo Polsku. Hojně se vyskytují na území Itálie, proto je možný původ i fragmentů číšky z Pražského hradu řadit do Itálie. Konkrétně by se mohlo jednat o dílnu v Muranu, kde se nacházely hutě. Podobné dílny jsou ale nacházeny i v Korintu nebo v jižní Francii. Reprezentační funkci měla *číška malovaná emaily*. Dochována byla pouze spodní část a pravděpodobně měla cylindrické tělo. Jednat by se mohlo o výrobek z Blízkého východu, ale pravděpodobněji se jednalo o výrobek z Evropy. Pro *láhev s vnitřním prstencem* (Obr. 15), který odděluje horní a spodní část nádoby, se uvádí také původ do jižních až jihovýchodních evropských sklářských dílen. Tento typ nádoby se na našem území vyskytuje častěji a je typický

pro delší období od konce 12. století po 17. století. Jako poslední nádobu, která je nejlépe zachována, zmíním *bohatě zdobenou konvici na vysokém úzkém hrdle s plastickým dekorem*. Jedná se o vzácnější nález, který analogicky nejbližze nalezneme až v Německu. Nejpravděpodobněji se jedná o výrobek z Itálie, konkrétně z *benátské dílny*. Podobné díly se ale nacházely i v jižním Německu nebo na území Švýcarska. Celkově se skleněné fragmenty řadí do období 13. století, čemuž napomohla datace keramických střepů, které byly součástí studny (ČERNÁ, VEPŘEKOVÁ, KŘÍŽOVÁ 2018, 58-63). Nálezový soubor se řadí mezi jedinečné nálezy z pohledu množství a skladby předmětů. Mohlo se jednat o dary, předměty dovezené z cest nebo o obchodní činnost se zeměmi především na území jihu až jihovýchodě Evropy, ale i s územími v západní Evropě nebo na Blízkém východě (ČERNÁ, VEPŘEKOVÁ, KŘÍŽOVÁ 2018, 69).

11.2. Doklady otroctví

Jak již bylo zmíněno, v Čechách, a hlavně v Praze během raného středověku měl probíhat obchod s otroky, který byl zprostředkováván zpočátku cizinci. Z písemných pramenů máme důkazy o obchodování s otroky od 9. století prostřednictvím Velké Moravy a od 10. století právě v Praze s rozvojem a upevnováním moci Přemyslovců. Problém však nastává, když bychom chtěli tento obchod doložit archeologicky. Nejprve zmíníme dvě nejstarší naleziště, která by nám mohla doložit přítomnost otroků. Prvním je lokalita Batňovice (okr. Trutnov), ale zde se zřejmě jedná o mladší okovy, které byly koňské. Druhá lokalita, hradiště Staré Zámky u Brna-Líšeň, je věrohodnější a mohlo by se opravdu jednat o nález okovů užívaných pro otroky. Konkrétně by mohlo jít o okovy či pouta, která se upevňovala kolem krku. Další lokalitou by však mohlo být hradiště Chotěbuz-Podobora u Českého Těšína. Zde bylo objeveno opět železné pouto, i když tvarově jiné, které se datuje do starší doby na přelom 8. a 9. století. Jednat by se mohlo o okovy dobytka, ale mohly by se spojit s i obchodem otroků, kde se tato pouta umisťovala na jejich nohy (GALUŠKA 2003, 80). Z novějších a také možná nejvýznamnějších nálezů, z období Velké Moravy, pak musíme zmínit lokalitu Staré Město u Uherského Hradiště Na Valách. Zde byl nalezen jedinec v natažené poloze, pravděpodobně muž, z něhož se dochovaly jen části skeletu a železné okovy, které měl původně pravděpodobně připevněné na nohou kolem kotníku. Tento nález byl výjimečný v tom, že okovy byly dochovány v celé podobě. Jedná se o dvojce okovy spojené objímkou. Jedinec byl pohřben u kostela na pohřebišti a jeho okovy byly k sobě připevněny na těsně, tudíž mu byl znemožněn pohyb nohou. Zvláštností však zůstává, o koho se jednalo, mohl to být otrok, ale i vězeň. Jedna

z pravděpodobnějších interpretací uvádí, že se mohlo jednat o člověka na okraji společnosti, který byl pravděpodobně nemocný či postižený, a šlo o protivampirický zásah, který nebyl v té době ojedinělý (GALUŠKA 2003, 83-84).

11.3. Rostlinné makrozbytky

K jiným druhům dokladu kontaktů se zahraničím patří rostlinné makrozbytky, nalézané převážně v odpadních jímkách. Dá se tak zjistit, jaké potraviny se používaly a či byly domácího původu nebo dovezené ze zahraničí. Například přítomnost fíkovníku (*Ficus carica*) je doložen už v 9. století v Praze. Další později zdomácnělou potravinou, která k nám byla dovezena, patřila okurka (*Cucumis sativus*). Její nejstarší objevy jsou nalezeny v Praze a spadají do období 10.-11. století (CHARVÁT, VLČKOVÁ 2008, 174).

12. Pohřby cizinců

12.1. Kolínský „knížecí“ hrob

V roce 1864 byl objeven jeden z nejbohatších hrobů co se týče výbavy a také významnosti pro českou archeologii raného středověku, ale v době objevu ještě nebyl doceněn. Objev je také nazýván jako „kolínský knížecí hrob“ a měl patřit jednomu velmoži v Čechách během 9. století (LUTOVSKÝ 1997, 5). V kolínské cihelně byl učiněn objev velké hrobové jámy, ve které měly ležet dvě kostry, pravděpodobně ukryté v dřevěné konstrukci. Uloženy byly typicky na zádech s orientací západ-východ. Jedna z koster byla mohutnější a také podle typu hrobové výbavy se uvádí, že šlo o muže a ženu. Jak již bylo řečeno, hrob měl bohatou výbavu, ale kvůli špatné dokumentaci se neví, kde některé předměty byly uloženy nebo zda jsou dochovány všechny (LUTOVSKÝ 1997, 13-15).

Jedním z těch významnějších nálezů byl meč, který měl u sebe muž. Meč se v raném středověku vyskytoval u člověka, který byl součástí vyšší vrstvy ve společnosti, a proto se právě mohlo jednat o velmože. Z nám známých mečů objevených v českém prostředí je tento meč z Kolína považován jako jeden z technologicky nejlepších výrobků. Právě kvůli technice zpracování damasku se meč řadí jako import. Meče s damaskovou čepelí byly nejvíce zpracovávány ve francké říši, hlavně v Porýní (LUTOVSKÝ 1997, 38-41). Z novějších metalografických analýz se usuzuje, že meč vypadal vzhledově spíše obyčejně, neměl zdobení, ale technologicky byl zpracován velmi kvalitně. Problém ale nastává s jeho přesnou datací a

klade se píše do poloviny až 2. poloviny 9. století. Meč byl uložený v pochvě ze dřeva a vyložený látkou, kterou určila Mgr. K. Urbanová za „*textil keprové vazby*“ (KOŠTA, LUTOVSKÝ 2014, 64-65). Jako další zbraň měl u sebe muž položenou sekeru, která už byla ale vyrobena v českém prostředí (LUTOVSKÝ 1997, 43). Další odkaz na vliv francké říše najdeme ve výstroji a způsobu nošení meče. Byly zde totiž objeveny „*kování řemení meče*“ (Obr. 16), které byly součástí jedné soupravy a meč se mohl přehazovat přes rameno na záda. Toto nám pomohlo interpretovat vyobrazení bojovníků v pramenech z francké říše a opasky byly také užívány ve vyšší společenské vrstvě (LUTOVSKÝ 1997, 45-46). Garnitura z tohoto řemení je jedním z významnějších nálezů. Patří sem kování trojlísté, přezka a další dvě kování ve tvaru oválu. Vše je krásně plasticky zdobené rostlinnými motivy a ze stříbra s příměsí mědi (KOŠTA, LUTOVSKÝ 2014, 26). Podobné filigránové zdobení v karolinském stylu má i koňská ostruha. Tento nález je však velmi významný, jelikož není běžné, aby ostruhy byly takto hojně zdobené. Jediný obdobný příklad je znám z Norska z lokality Værne kolster-Rød, kde se jedná o koňské nákončí zdobené ve vikingském stylu z přelomu 9. a 10. století (KOŠTA, LUTOVSKÝ 2014, 83-84).

Zvláštností byl objev předmětu zavěšený na mužově krku, který je brán jako amulet. Šlo o jakýsi organický materiál, později určený jako zlomek zuboviny, pravděpodobně ze slona či mrože. Uložen a zavěšen byl pomocí tří manžet ze zlatavého plechu. Vyrobeny byly na míru daného zlomku, který byl v nich uložený. Takovéto amulety jsou vzácností a značí většinou velkou cenou pro svého majitele, ale mohou být brány jako symbol vyššího postavení a moci (LUTOVSKÝ 1997, 45).

Podobnou formu zvláštnosti má kolem sebe i kalich, který byl ve velmi špatném stavu při objevení a musel být ihned učiněn zásah na jeho opravu. Problém však nastal v tom, že autor této opravy kalich zásadně předělal (LUTOVSKÝ 1997, 58-59). Není ale pochyb o tom, že se jednalo o významný předmět, který byl k nám importován, pravděpodobně také z francké říše (LUTOVSKÝ 1997, 63). Dochovány však byly i další nádoby nebo alespoň jejich části jako mísa z tepaného bronzu, dřevěné vědro se železným kovááním a skleněná mísa a malá číše (KOŠTA, LUTOVSKÝ 2014, 107). Tyto dvě skleněné nádoby však patří k významnějším nálezům, jelikož v době raného středověku se u nás sklo ještě nevyrábělo a bylo pouze dováženo a bráno jako luxusní zboží mezi elitou. Zhotovené byly ze zelenavého skla a původem opět z francké říše z Porýní (LUTOVSKÝ 1997, 65). V závěru je tedy jasné, že většina nálezů byla importována, a to hlavně z francké říše z Porýní. Otázkou však zůstává, jak se k nám dostaly. Mohlo jít o obchodní činnost, kořist, ale i o dary (LUTOVSKÝ 1997, 68).

12.2. Hrob bojovníka na Pražském hradě

Během rozsáhlého záchranného archeologického výzkumu na Pražském hradě v roce 1928 byl objeven, dnes už velmi známý, hrob bojovníka. Hrob byl součástí rozlehlějšího pohřebiště na II. a III. nádvoří, kdy mrtví byli pohřbeni formou inhumace. Nejlépe byl zachovaný právě hrob bojovníka. Muž byl uložen v dřevěné komoře obdélného tvaru. Nad hrobem mohla být ještě mohyla, která daný hrob označovala (BORKOVSKÝ 1946, 122-123). Muž byl uložen tradičním způsobem v natažené poloze na zádech s orientací hlavou na západ a nohy na východ. Překvapením byl nález meče u pravé ruky, který byl uložen v dřevěné pochvě, jež byla potažena kůží a ozdobena kováním (Obr. 17). Dále u něj byl nalezen pazourek, železná ocílka a pravděpodobně břitva. Tyto 3 předměty měly být dále uloženy v koženém váčku. Níže po pravé straně u chodila byla na kameni položena sekyra a déle v pravém rohu bylo nalezeno vědérko ze dřeva. Po levé straně v úrovni stehna byly uloženy 2 nože (BORKOVSKÝ 1946, 125-126). Již od začátku se soudilo, že tento hrob muže spadá do vyšší společenské vrstvy. Podle hrobové výbavy a situace archeolog Karel Guth datuje hrob kolem roku 900 (BORKOVSKÝ 1946, 128-130). Ovšem novější analýzy a diskuze uvádí hrob už před rok 900 (TOMKOVÁ 2005, 218). Že se jedná o jakéhosi bojovníka mohou potvrdily i antropologické analýzy, které ukázaly, že muž byl statný s dobrou kondicí a zároveň měl mnohá zranění na hlavě, jež se pro něj mohla stát osudným a zapříčinit jeho smrt (TOMKOVÁ 2005, 146). Z ještě nepublikovaných výsledků analýzy izotopu stroncia a DNA se soudí, že by se mohlo jednat právě o bojovníka ze severu, přesněji z Dánska. Mohlo by tak jít o Vikinga, který pravděpodobně sloužil na knížecím dvoře ve vojenské družině a patřil mezi elitu, jak ukazuje jeho hrobová výbava (ŠVEC 2017).

12.3. Hromadný hrob čtyř „bojovníků“

Na Moravě v Brankovicích u Vyškova, mezi sídlištními objekty a jinými nálezy, byl objeven hromadný hrob čtyř mužů v sídlištním objektu. Jedinci byli uloženi typicky v natažené poloze s orientací V-Z. U jednoho muže byla nalezena šipka, kterou měl zabodnutou v pánvi a byla to nejspíše příčina jeho smrti (DROZDOVÁ, PARMA, UNGER 2005, 169). Právě podle této šipky se hrob datoval do 10. století. Tvar šipky je připisován těm, které používali Maďaři. U nás se vyskytovali během vpádů na naše území koncem 9. století, a právě v století desátém. Pravděpodobně by se mohlo jednat o padlé maďarské bojovníky, jelikož nebyli uloženi na posvěceném hřbitově a neměli ani žádnou hrobovou výbavu. Také antropologové tuto teorii potvrzují, jelikož jedinci byli vysocí, s dobrou fyzickou kondicí. Takovéto podobné případy

najdeme i v zahraničí, např. v Rubenheimu u Gersheimu, kde jedinci byli ponecháni na místě a pouze zasypáni hlínou (DROZDOVÁ, PARMA, UNGER 2005, 173-174).

12.4. Židovská pohřebiště

12.4.1. Bartolomějská ulice

V Praze v ulici Bartolomějská roku 1936 proběhl záchranný archeologický výzkum, kde bylo nalezeno i pohřebiště (BORKOVSKÝ 1948, 460-462). Celkem bylo nalezeno 20 hrobů a byly většinou obdélně obloženy z postavených kamenů pískovce na výšku (Obr. 18). Mrtví byli převážně uloženi v dřevěných rakví z vydlabaného kmene a přikryté prknem. Orientované hlavou na západ a nohy na východ, v natažené poloze na zádech s rukama podél těla (BORKOVSKÝ 1948, 477-478). Výjimkou byl hrob č.6, kde obložení bylo kladeno do kruhu. Dále hrob č.11 v jehož západní části bylo obložení tvarově půlkruhové a hrob č.12 na jehož severní straně bylo připojeno další menší obdélné obložení (BORKOVSKÝ 1948, 466-469). Hrob č.6 je zároveň výjimečný tím, že zde byly nalezeny i dvě esovité záušnice, což by značilo, že se jednalo o někoho odlišného od ostatních pohřbených (BORKOVSKÝ 1948, 477). Další dvě záušnice byly ještě nalezeny v hrobě č.2 (BORKOVSKÝ 1948, 464). Podle zmíněné formy úpravy hrobů se uvádí, že by se mohlo jednat o bohatší vrstvu patřící do jedné společnosti. Zvláštností jsou četné výskyty ohnišť přímo nad hroby nebo vedle nich, což by mohlo odkazovat na pietní ohniště. Výjimkou byl nález dvou podkov pro koně. Jedná se o jedny nejstarší podkovy z doby 10.století. Mohly zde být přidány jako pověra nebo jako známka původní obživy pohřbeného. Také zde byla zaznamenána v okolí hlavy a chodidel u některých jedinců hmota černohnědé barvy. Pravděpodobně by se mohlo jednat o rozložené kožené čepice a boty. Zvláštností, která je v Čechách zatím cizí, byl hrob č.12, kde tělo jedince bylo posmrtně rozsekáno. Z celkového závěru se usuzuje, že se pravděpodobně jednalo o bohatší obchodníky jiného etnika, podle polohy pohřebiště. V této lokalitě se totiž usazovali hlavně cizí obchodníci a Židé. Jelikož tato trasa vedla směrem k Vyšehradu, usuzuje se zároveň, že se může jednat přímo o umístění u tzv. *Vyšehradské ulice* (BORKOVSKÝ 1948, 478-482). V pozdější publikaci od Zdeňka Dragouna se vyzdvihuje teorie, že se jedná právě o židovské obchodníky, díky podobnosti nově nalezeného židovského pohřebiště ve Vladislavově ulici (viz Kapitola 12.4.3.). Černošedou hmotu zde Z. Dragoun popisuje také jako koženou obuv a čepice. Dále se zmiňuje, že by se mohlo jednat o jakési pohřební oděvy, což se zdá ale spíše nepravděpodobné. Za to interpretuje esovité náušnice k podobnosti zvykům Židů z území Pyrenejského

poloostrova. Tudiž by tvrzení, že se jedná o cizí židovské obchodníky mohlo být pravdivé. Proč však toto pohřebiště tak rychle zaniklo? Pravděpodobně došlo k přemístění na jiné území, jelikož se v okolí Bartolomějské ulice velmi rychle rozšiřovala výroba a využití železa během 11. století (SELMÍ-WALLISOVÁ 2009, 58-59).

12.4.2. Ulice Na Pernštýně

V roce 2012 v ulici Na Pernštýně v Praze probíhal záchranný archeologický výzkum (STAŇKOVÁ 2013, 50). V sondě se našly jako nejstarší nálezy 4 části hrobů (Obr. 19). První hrob, označen jako H1, měl na obvodu na výšku postavené železité pískovce. Pohlavím žena, byla orientována hlavou na západ a neměla u sebe pohřební výbavu. Další hrob H2 byl také obložený kameny, v orientaci hlavou na západ a jednalo se o muže. Obložení kameny se našlo i v hrobě H3. Součástí byla dřevěná rakev, která se nejlépe zachovala ze všech čtyř hrobů. Uložen zde byl dospělý jedinec, neurčeného pohlaví, v orientaci opět hlavou na západ. V hrobě H4 se našlo pouze obložení kameny, kvůli daným rozměrům sondy, tudíž se neví nic o pohřbeném jedinci. Podle způsobu úpravy hrobů, je zde pravděpodobná souvislost s pohřebištěm v Bartolomějské ulici zmíněném výše. I zde totiž byly objeveny hroby s kamenným obložením postaveným na výšku (STAŇKOVÁ 2013, 54-58). Souvislost tohoto pohřebiště se může nacházet s dalším pohřebištěm ve Vladislavově ulici, kde se jedná o židovské pohřebiště (viz kapitola 12.4.3.).

12.4.3. Vladislavova ulice

Mezi lety 1997-2000 proběhl větší záchranný archeologický výzkum v dnešní tzv. *Židovské zahradě* v ulici Vladislavova v Praze na Novém městě. Bylo zde objeveno nejstarší židovské pohřebiště, které se datuje podle písemných pramenů do let 1254-1478. Jedná se sice o mladší dobu, ale napomohlo rozlišit starší pohřebiště v okolí zmíněná výše. Objeveno a prozkoumáno bylo dohromady 401 hrobů. Nad tehdejší úroveň povrchu vystupovaly kolmo stojící břidlicové desky, které měly být užity jako náhrobky a opisovaly tvarově hrob mrtvého (Obr. 20). Dochovaly se zde jejich úlomky i s nápisy v hebrejštině. Židovské pohřby nebyly nijak zvláštní, kromě již zmíněného kamenného obložení a v některých případech se mrtvým dával váček pod hlavu, v němž měla být izraelská zemina. Ukládání byli do rakví ze dřeva pro lepší manipulaci. Důležitostí pro ně bylo nenarušit původní hroby, což je na tomto pohřebišti velmi dobře viditelné, podle jejich těsného umístění vedle sebe. Poloha mrtvého byla většinou v natažené poloze s orientací hlavou na západ a nohy na východ (SELMÍ-WALLISOVÁ 2009, 54-56).

S těmito nálezy souvisí i záchranný archeologický výzkum na Národní třídě v Praze při výstavbě Copa Centra. Zde byly objeveny zlomky židovských náhrobků, které byly původně umístěny snad na pohřebišti ve Vladislavově ulici (SELMÍ-WALLISOVÁ 2009, 58).

12.5. Hrob opata z Ostrovského kláštera

V jednom z nejstarších benediktýnských českých klášterů, Ostrov u Davle, probíhal archeologickým výzkum mezi lety 1975-1983. Tato kamenná stavba spadá do období po roce 1173, jelikož zde byl rozsáhlý požár, který zničil dosud stávající dřevěný klášter. Zvláštností zde byla objevena hrobka, se kterou počítaly oba kláštera, a byla tedy významná. Jednat se mělo o nějakého vysoce postaveného člena řádu dle jeho výbavu hrobu, a z období počátku kláštera (BŘICHÁČEK 2006, 46). Samotná hrobka byla zděná z kamenných kvádrů na maltu obdélného půdorysu. Důležitý byl nález „*železného bodce pastýřské hole*“ na pravé straně vedle chodidla mrtvého. Tato část hole by mohla mít podobnou analogii jako pastýřská hole sv. Prokopa, která je uchována v pokladu sv. Víta. Zároveň byly dochovány části zlaté nitě, které mohly být součástí luxusnějšího zdobného oděvu. Z těchto nálezů se usuzuje, že by se mohlo jednat o vysoce postaveného muže, pravděpodobně mohlo jít o opata z počátků kláštera (BŘICHÁČEK 2006, 48-50). Otázkou tedy je, o koho se přesně jedná. Nejpravděpodobnější určení spadá na opata Lantberta. Původně pocházejícího z Německa, kde byl žákem místního opata v klášteře Niederaltaich (BŘICHÁČEK 2006, 61).

13. Zhodnocení písemných pramenů a archeologických dokladů

Při zhodnocení výsledků z písemných pramenů a archeologických dokladů docházíme k ucelenějšímu pohledu i potvrzení výskytu cizích etnik na našem území v období raného středověku. Z písemných pramenů převažují zmínky o Němcích, kteří se u nás usazovali ve všech vrstvách, ale nejvýraznější byly jejich vlivy ve vyšší společenské vrstvě. Jednalo se hlavně o manželky knížat, které k nám byly přivedeny z politických důvodů a kvůli prestiži. Jako druzí to byli církevní představitelé, kteří zde měli určitý vliv i vlastní práva. Přivádění k nám byli hlavně z důvodu christianizace Čech, která stále probíhala. Naši učenci totiž ještě nebyli natolik vzdělaní a vyučení, jako ti v zahraničí. Což souviselo i s uvedením prvních mnišských řádů na našem území. Původní mniši byli přiváděni z mateřských klášterů v Německu, aby zde napomohli při zakládání nových klášterů a s celou organizací. Zároveň se do jejich řad přidávali i místní mniši a postupem času dosáhli i na vyšší postavení, nejen v kláštorech, ale například jako biskupové. Dále je v písemných pramenech a poměrně velmi

dobře prozkoumáno židovské obyvatelstvo. Patřilo mezi nižší vrstvy, ale postupem času získali na důležitosti, jelikož dělali práce, které křesťané nesměli, jako byl obchod s otroky a později lichvářství. Proto postupem času byli více odstrkovaní na okraj společnosti, nejen z řemeslné výroby a obchodu, ale i z důvodu odlišnosti, jako bylo například jiné náboženství a zvyky. Vyskytovali se u nás i další etnicky odlišné skupiny lidí, ale z písemných pramenů o nich už mnoho říci nemůžeme. Mezi ně patřili lidé, kteří cestovali přes různá území z různých důvodů. Z nich můžeme zmínit na přelomu 9. a 10. století kočovné Maďary, kteří se na našem území objevovali spíše z násilných důvodů a kořistění.

Z archeologických nálezů a dokladů převažují importy nad samotnými hroby cizinců. Určit, z jakého území je u nás dochováno nejvíce importů, je obtížnější. Problémem je totiž již výše zmiňovaná nejistota v určování původu předmětů a jestli se nejednalo pouze o napodobeniny. Také ale nejsou dochovány všechny předměty, které se na naše území mohly dostat. Pravděpodobně nejvíce se vyskytují předměty z Byzantské říše, nebo jimi zprostředkované, a karolinské. Pro byzantské nálezy jsou typické mince, skleněné předměty nebo závěsné relikviáře ve tvaru kříže. S byzantskou říší blíže souvisí i východoislámské předměty. K nám se dostaly pravděpodobně právě přes Byzantskou říši, která zprostředkovala dálkový obchod mezi východním Orientem a evropským západem. Z našeho prostředí jsou známy pouze dva keramické fragmenty ze dna vědra. Z východu byl dovážen ještě jeden luxusní výrobek, tím bylo hedvábí. Dovolit si ho mohla jen vyšší vrstva. Se samotným dochováním hedvábí z archeologických nálezů je to však složitější, protože se jedná o látku, která je křehká a snadno se rozloží postupem času. Ale i tak se na našem území nějaké kusy hedvábné látky dochovaly. Velice rozšířené byly karolinské předměty. Jednalo se většinou o luxusnější výrobky, které chtěla vlastnit i česká elita. Jako příklad můžeme zmínit meče s damaskovanou čepelí, které byly velmi kvalitně provedené a velice žádané. Z hrobového kontextu se nejvíce dochovaly židovská pohřebiště. Jejich hroby jsou sice bez výbavy, ale jsou rozeznatelné svou odlišnou úpravou v podobě kamenného obložení hrobové komory.

14. Závěr

Cílem práce bylo vyhodnocení přítomnosti cizích etnik v Čechách v době raného středověku, konkrétně od přelomu 9. a 10. století po 12. století. Součástí práce byl historický kontext, vnímání cizince tehdejší společností a rozsah hranic a jejich značení pro přiblížení zkoumané doby. Zároveň byla práce rozdělena na dvě hlavní části, z nichž každá vycházela z jiné pramenné základny.

První část se zabývala písemnými prameny a čerpala z literatury. Cizinci zde byli rozděleni podle původu a podle sociálního postavení. Z čehož nejvíce převažují Němci a Židé, kteří se u nás stále více usazovali. Oproti Židům se Němci vyskytovali pravděpodobně ve všech vrstvách v sociální struktuře. Za to Židé byli usazeni spíše na okraji společnosti a působili zde jako obchodníci. Ve srovnání s výsledky přítomnosti Němců nebo Židů z archeologického hlediska docházíme k odlišnému pohledu. Jelikož celkově neznáme mnoho hrobů, kde bychom s jistotou věděli, že jednalo o člověka cizího původu, dostáváme se do složitější situace. Známe pouze tři židovská pohřebiště, která jsou odlišná svou hrobovou úpravou a není tak potřeba dalších analýz. Když bychom chtěli najít pohřby Němců, museli bychom se nejspíše obrátit na specifické obory jakou může být analýza izotopů stroncia nebo DNA. Druhou možností je vyhledávání přesných hrobů, kde byli pohřbeni významné osobnosti. Může se tak jednat o hroby českých kněží či církevních hodnostářů. Jedním takovým příkladem je zde zmíněný pravděpodobný pohřeb prvního ostrovského opata Lantberta, který pocházel z Německa. Celkově je zřejmé, že se u nás nejvíce vyskytovali Němci, jelikož to byli naši sousedé a často se vměšovali do českého prostředí a záležitostí. Nejen v politické sféře, jelikož České země byli uděleny jako léno českému knížeti, ale i z kulturního hlediska, kdy nám přicházeli učením mniši, kteří zakládali první kláštery.

Z druhého hlediska, kde písemné prameny nám už tolik nezmiňují další cizí etnika, jako byli například Maďaři nebo Vikingové, nám archeologie více pomáhá. Maďaři jsou často zmiňováni pouze s kořistnickými nájezdy a se zánikem Velkomoravské říše, ale pravděpodobně se na našem území vyskytovali častěji, a i z jiných důvodů. Zároveň jsou z archeologie známy příklady násilného zániku hradišť v Jižních Čechách, o kterých se v písemných pramenech nehovoří a zajímavostí byl i nález udíla v severních Čechách. Je tedy zřejmé, že se kočovní Maďaři nevyskytovali pouze na jižní Moravě, ale i v dalších částech Čech a nemuselo se vždy jednat o kořistnické ničivé nájezdy. Druhým příkladem jsou Vikingové, které známe pouze z legendy o sv. Ludmile, kterou měli zavraždit právě dva Vikingové. Z archeologických dokladů toho však známe více. Jedná se především o importované předměty, které se k nám mohly dostat v rámci obchodu nebo jej zde mohl ztratit dotyčný Viking na své cestě. Zároveň je znám ojedinělý příklad pohřbu pravděpodobně vikingského bojovníka z Pražského hradu. Právě díky izotopové analýze stroncia, se potvrdil jeho severský původ. Což by mohlo značit, že se u nás mohli vyskytovali ve větší míře, nejen Vikingové, ale i další národnosti. Cenným přínosem z archeologie jsou i další importy, které dokládají styky s mnohem vzdálenějšími zeměmi až z Orientu. O těchto kontaktech se písemné prameny opět

moc nezmiňují. Výjimkou je zpráva od Ibrahíma Ibn Jakúba, který popisuje obchodní činnost v pražském prostředí, kde se měli vyskytovat obchodníci z dalekých zemí s luxusními výrobky. Což potvrzují i archeologické nálezy, které dokládají přítomnost předmětů jak z Byzantské nebo Franské říše, tak i z Kyjevské Rusy.

Z celkového vyhodnocení písemných pramenů a archeologický dokladů docházíme k výsledku, který není až tak překvapiví. Na území Čech se v období raného středověku vyskytovalo zřejmě mnoho etnických skupin v různých sférách společnosti. Zřejmě nevíce převažovali Němci a Židé, kteří u nás měli i odlišná práva. Zároveň se obě skupiny pramenů buď potvrzují nebo doplňují. Z písemných pramenů převládají opět nejvíce Němci a Židé, z archeologického hlediska převládají spíše vzdálenější kontakty až s dalekým Orientem.

15. Resumé

The purpose of the bachelor thesis is an evaluation of the presence of foreign ethnic groups in the Czech countries in the early Middle Age, specially from the turn of the 9th and the 10th century till the 12th century. One part of the thesis focuses on the historical context, the perception of the foreigners by the society in that age and the coverage of the borders and their marking to specify this age more thoroughly. The other part of the thesis is divided into two main parts, each part is based on a different source.

The first part draws from written sources and literature. The foreigners were separated by their origin and their social status. The majority consisted of Germans and Jews, who settled more and more in the Czech countries. Compared to the Jews, Germans were most likely in all parts of the social structure. On the other hand, Jews were more on the edge of the society since they worked as tradesmen. The results of the presence of Germans and Jews from the archaeological sight show different views. It is complicated, because we haven't discovered a lot of graves that we are sure that belonged to foreigners. We only know three Jewish burial grounds, that are easily characterised because they have different grave layout. Therefore, there is no need to do another analysis. If we wanted to find burial places of Germans, we would probably have to address specific fields such as isotopic analysis of strontium or do a further analysis of their DNA. The other option is finding specific graves of famous or historically important people such as graves of the Czech royalty or church dignitaries. In example, the thesis mentions a grave of probably the first abbot of Ostrov monastery, Lanthbert from Germany. Overall, it is clear, that the majority of people settled here was Germans. They were

our neighbours and they often interfered with the Czech society and affairs not only in the political sphere - because the Czech territory was granted as a fief to the Czech prince - but also in the cultural sphere - educated monks from Germany came to the Czech countries to establish the first monasteries.

The other source of the thesis, as the written sources don't mention another foreigner ethnic as Hungarians or Vikings, is archaeology. Hungarians are often mentioned only in the context of loots and the end of the Great Moravian Empire, but their presence in the Czech countries was more frequent due to a few different reasons. Archaeology also gives us examples of forced extinction of ratifications in the South Bohemia, the written sources don't mention them. A curiosity was a discovery of a horse bit from the North Bohemia. It is obvious that the nomadic Hungarians didn't occur only in the South Moravia, but also in other parts of the Czech countries and the purpose of their presence wasn't always the destructive raids. Another example of the minorities are Vikings, which we know only from the Legend of saint Ludmila. She was supposed to be murdered by two Vikings. However, there are more discoveries of the Viking presence in archaeology. It is mostly some imported objects that got here because of the trade or there are some findings of what the Vikings could lost on their way to somewhere else. There is also a unique example of a Viking grave in the Prague castle. Thanks to the isotopic analysis of strontium we can confirm his northern origin. That could mean that the presence not only of Vikings, but of another foreign ethnics as well was more frequent in the Czech territory than we thought. Another valuable asset of archaeology are various imported subjects that proved contacts with much more distant countries from the Orient. And again, the written sources don't mention a lot about these contacts. One exception is a message from Ibrahim Ibn Jakub, that describes some business activity in Prague where tradesmen from distant countries sold their luxury products. It is also confirmed by archaeological findings of products from Byzantine or Franconian Empire and also from Kiev Rus.

If we evaluate the written sources and the archaeological findings, we get a result that is not that surprising. In the Early Middle Ages, there were many ethnic groups in the Czech territory and also in various spheres of society. Germans and Jews were probably the majority of the ethnic groups in Czech and they also had a different rights. Both written and archaeological sources either confirmed or complete one another. In the written sources, the most mentioned ethnicities are Germans and Jews and in the archaeological sources, the dominant part is the contacts with the Orient.

16. Bibliografie

BALCÁRKOVÁ, Adéla – KALHOUS, David. 2016. Vývoj moravsko-rakouské hranice v raném středověku: Mikulov-vstupní brána na území Moravy. In *Památky archeologické* 107, s. 117-180. ISSN 0031-0506.

BARTOŇKOVÁ, Daša. – VEČERKA, Radoslav. 2011. *Magnae moraviae fontes historici III. Diplomata, epistolae, textus historici varii*. 2. vydání. Praha, ISBN 978-80-86791-23-4.

BAVERMANOVÁ, Milena. 2006. Textil nejstarších Přemyslovců. In SOMMER, Petr (ed.). *České země v raném středověku*. Praha, s. 193-212. ISBN 80-7106-855-1.

BERANOVÁ, Magdalena – LUTOVSKÝ, Michal. 2009. *Slované v Čechách. Archeologie 6. - 12. století*. Praha. ISBN 978-80-7277-713-5

BLÁHA, Josef. 1995. Církevní a laická společnost v Olomouci v některých projevech středověké hmotné kultury. In *Archaeologia historica* 21. s. 169-181. ISSN 0231-5823.

BLÁHA, Josef. 2000. Topografie a otázka kontinuity raně středověkého ústředí v Olomouci. In TŘEŠTÍK, Dušan (ed.) – POLANSKÝ, Luboš (ed.) – SLÁMA, Jiří (ed.). *Přemyslovský stát kolem roku 1000: na paměť knížete Boleslava II. (+ 7. února 999)*. Praha, s. 179-196. ISBN 80-7106-272-3.

BLÁHOVÁ, Marie – FROLÍK, Jan – PROFANTOVÁ, Naďa. 1999. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek I. do roku 1197*. Praha, ISBN: 80-7185-265-1.

BORKOVSKÝ, Ivan. 1946. Hrob bojovníka z doby knížecí na Pražském hradě. In *Památky archeologické* 42, s. 122-132.

BORKOVSKÝ, Ivan. 1948. Pohřebiště obchodníků z doby knížecí v Praze-I. In *Slavia Antiqua* 1. Poznaň, s. 461-484.

BOUDYŠOVÁ, Vlasta. 1971. *Minulost našeho státu v dokumentech*. Praha.

BRAVERMANOVÁ, Milena. 2007. Pochází korunovační meč zv. svatováclavský z pokladu po Přemyslovcích a je jeho čepel dokonce památkou po sv. Václavu? In DOLEŽALOVÁ, Eva (ed.) – ŠIMŮNEK, Robert (ed.). *Od knížat ke králům: sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*. Praha, s. 105-123. ISBN 978-80-7106-896-9.

- BŘICHÁČEK, Pavel et al. 2006. Opatský hrob z doby počátků Ostravského kláštera. In *Archaeologica pragensia: archeologický sborník Muzea hlaniho města Prahy* 18, s. 45-64. ISBN 978-80-85394-52-8.
- BUBEN, Milan M. 2002. *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích: řády rytířské a křižovníci I.* Praha, ISBN 80-7277-085-3.
- BUBEN, Milan M. 2003. *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích: řeholní kanovníci II./I.* Praha, ISBN 80-7277-086-1.
- BUBEN, Milan M. 2004. *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích: mnišské řády II./2.* Praha, ISBN 80-7277-087-X.
- ČERNÁ, Eva – VEPŘEKOVÁ, Jana – KRÍŽOVÁ, Šárka. 2018. Středověké sklo z Pražského hradu, ze studny na Jiřském náměstí. In KAPUSTKA, Katarína (ed.). *Profil archeologie středověku: studie věnované Janu Frolíkovi.* Praha, s. 49-74. ISBN 978-80-7581-014-4.
- DEHNEROVÁ, Hana – ŠLÉZAR, Pavel. 2014. Nové nálezy raně středověkých severských závaží z Olomouce. In *Archeologie a vlastivěda: PhDr. Pavlu Michnovi k sedmdesátým narozeninám*, s. 145-151. ISBN 978-80-7275-102-0.
- DOUGLAS, PRICE T. et al. 2011. Who was in Harold Bluetooth's army? Strontium isotope investigation of the cemetery at the Viking Age fortress at Trelleborg, Denmark. In *Antiquity* 85, Durham, s. 476-489.
- DRAGOUN, Zdeněk. 2003. Záchranný výzkum ve Straonové synagoze v Praze a posouzení jeho výsledků z hlediska etnického určení zdejšího osídlení. In *Archaeologia historica* 28, s. 255-266. ISBN 80-7275-043-7.
- DRDA, Petr – KOŠNAR, Lubomír. 1976. Stříbrný náramek skandinávského typu z Čech. In *Archeologické rozhledy* 28, s. 188-192.
- DROZDOVÁ, Eva – PARMA, David – UNGER, Josef. 2005. Hromadný hrob obětí slovansko-maďarského střetu v 9.-10. století u Brankovic. In *Archeologické rozhledy* 58, s. 167-179. ISSN 0323-1267.
- FAVIER, Jean. 2006. *Zlato a koření. Zrod obchodníka ve středověku.* Praha, ISBN 80-86955-39-7.
- FIEDLER, Jiří. 1992. *Židovské památky v Čechách a na Moravě.* Praha, ISBN 80-900895-1-8.

FLOROVSKIJ, Anton Vasil'jevič. 1954. *Česko-ruské obchodní styky v minulosti (X.-XVIII. století)*. Praha.

FROLÍK, Jan. 1981. Nálezy ze slovanského pohřebiště v Moravanech. In *Archeologické rozhledy* 33, s. 319-320.

FROLÍK, Jan. 1984. *Archeologické nálezy Chrudimsko: sbírky okresního musea v Chrudimi I/II (k-t)*. Chrudim.

FROLÍK, Jan. 2014. *Pohřebiště v Lumbeho zahradě na Pražském hradě. Díl II. studie (Castrum Pragense 12)*. Praha, ISBN 978-80-87365-80-9.

FROLÍK, Jan – KLÁPŠTĚ, Jan. 1991. Praha a Pražský hrad v 11. a 12. století. In *Miasto zachodnioslowianskie w XI-XII wieku. Spoleczenstwo – kultura*, s. 103-118.

FROLÍK, Jan – SIGL, Jiří. 1995. *Chrudimsko v raném středověku: vývoj osídlení a jeho proměny*. Hradec Králové, ISBN 80-85031-13-2.

GALUŠKA, Luděk. 2003. O otrocích na Velké Moravě a okovech ze Starého Města In KLÁPŠTĚ, Jan (ed.) – PLEŠKOVÁ, Eva (ed.) – ŽEMLIČKA, Josef (ed.). *Dějiny ve věku nejistot: sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštika*. Praha, s. 75-86. ISBN 80-7106-647-8.

GRYC, Jana – WYRWA, Andrzej M. 2010. Muszla pielgrzymia z Góry Zamkowej w Cieszynie - nowy punkt na mapie dróg do grobu sw. Jakuba w Composteli. In *Archaeologia historica* 35, s. 443-449. ISSN 2336-4386.

HRDINA, Karel – BLÁHOVÁ, Marie. 2011. *Kosmas kronika Čechů*. Praha, ISBN 978-80-257-0465-3.

CHARVÁT, Petr. 2007. *Zrod Českého státu (568-1055)*. Praha, ISBN 978-80-7021-845-7.

CHARVÁT, Petr – VLČKOVÁ, Petra M. 2008. *Země Koruny české a východní Středomoří ve středověku a novověku*. Praha, ISBN 978-80-7308-262-8.

JOHN, Jan – THOMOVÁ, Zuzana – ZAVŘEL, Petr. 2017. Ostatkový kříž-enkolpion z Vitína na Českobudějovicku. In *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 30, s. 357-370. ISBN 978-80-87311-85-1.

KACHNÍK, Josef. 1931. *Osm set let dómské kapituly olomoucké*. Praha.

- KALHOUS, David. 2011. *České země za prvních Přemyslovců v 10.-12. století: Čeled' sv. Václava*. Praha, ISBN 978-80-7277-492-0.
- KLÁPŠTĚ, Jan. 2005. *Proměna českých zemí ve středověku*. Praha, ISBN 80-7106-175-1.
- KOSCHMAL, Walter. 2002. *Češi a Němci: dějiny-kultura-politika*. Praha-Litomyšl, ISBN 80-7185-4824.
- KOŠTA, Jiří – LUTOVSKÝ, Michal. 2014. *Raně středověký knížecí hrob z Kolína*. Praha, ISBN 978-80-7036-433-8.
- KOUŘIL, Pavel. 2003. Staří Maďaři a Morava z pohledu archeologie. In KLÁPŠTĚ, Jan (ed.) – PLEŠKOVÁ, Eva (ed.) – ŽEMLIČKA, Josef (ed.). *Dějiny ve věku nejistot: sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka*. Praha, s. 110-146. ISBN 80-7106-647-8.
- KOUŘIL, Pavel. 2016. Staří Maďaři a jejich podíl na kolapsu a pádu Velké Moravy aneb Spojenci, sousedé, nepřátelé. In MACHÁČEK, Jiří (ed.) – WIHODA, Martin (ed.). *Pád Velké Moravy aneb kdo byl pohřben v hrobu 153 na Pohansku u Břeclavi*. Praha, s. 102-143. ISBN 978-80-7422-548-2.
- KRČMOVÁ, Marie. 2005. *Kronika tak řečeného Dalimila*. Praha-Litomyšl, ISBN 80-7185-767-X.
- KRUMLOWSKÝ, Felix. 2004. *Dámské příběhy českého středověku*. Praha, ISBN 80-7229-099-1.
- KVĚTINA, Petr. 2010. Archeologie smyšlené identity. In *Archeologické rozhledy* 62, s. 629-660. ISSN 0323-1267.
- LUTOVSKÝ, Michal. 1997. *Hroby knížat. Kapitoly z českých dějin a hrobové archeologie*. Praha, ISBN 80-902058-3-6.
- LUTOVSKÝ, Michal. 2000. Jihočeská hradiště v 10. století. K problematice přemyslovského záboru jižních Čech. In TŘEŠTÍK, Dušan (ed.) – POLANSKÝ, Luboš (ed.) – SLÁMA, Jiří (ed.). *Přemyslovský stát kolem roku 1000: na paměť knížete Boleslava II. (+ 7. února 999)*. Praha, s. 174-179. ISBN 80-7106-272-3.
- LUTOVSKÝ, Michal – MICHÁLEK, Jan. 2001. Archeologie násilného zániku: pád Hradce u Nemětic. In MĚŘÍNSKÝ Zdeněk (ed.). *Konference Pohansko 1999 : 40 let od zahájení výzkumu slovanského hradiska Břeclav-Pohansko*. Brno, s. 133-142. ISBN 80-210-2547-6.

MARKOVÁ, Markéta. 2009. Hranice českého státu v době Vladislava II. In MAŠEK, Michal (ed.). *Vladislav II. druhý král z Přemyslova rodu: k 850. výročí jeho korunovace*. Praha, s. 40-49. ISBN 978-80-7106-512-8.

MERHAUTOVÁ, Anežka. 1966. *Bazilika sv. Jří na Pražském hradě*. Praha.

MERHAUTOVÁ, Anežka. 2000. Vznik a význam svatováclavské přílby. In TŘEŠTÍK, Dušan (ed.) – POLANSKÝ, Luboš (ed.) – SLÁMA, Jiří (ed.). *Přemyslovský stát kolem roku 1000: na paměť knížete Boleslava II. (+ 7. února 999)*. Praha, s. 85-92. ISBN 80-7106-272-3.

MICHNA, Pavel J. 1976. Původ a význam raně středověkého závaží z Melic. In *Archeologické rozhledy* 28, s. 389-398.

NOVÁČEK, Karel. 2008. Nálezy fajánsí levantského původu v Čechách. In CHARVÁT, Petr (ed.) – VLČKOVÁ, Petra M. (eds.). *Země Koruny české a východní Středomoří ve středověku a novověku*. Praha, s. 43-59. ISBN 978-80-7308-262-8.

NOVOTNÝ, Václav. 1912. *České dějiny I.1*. Praha.

NOVOTNÝ, Václav. 1913. *České dějiny I.2*. Praha.

OHLER, Norbert. 2003. *Cestování ve středověku*. Jihlava. ISBN 80-86022-90-0.

PĚKNÝ, Tomáš. 2001. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha. ISBN 80-85924-33-1.

PETRÁŇ, Zdeněk. 1998. *První české mince*. Praha. ISBN 80-902058-9-5.

POLANSKÝ, Luboš. 2000. Spory o původ české kněžny Emmy, manželky Boleslava II. In TŘEŠTÍK, Dušan (ed.) – POLANSKÝ, Luboš (ed.) – SLÁMA, Jiří (ed.). *Přemyslovský stát kolem roku 1000: na paměť knížete Boleslava II. (+ 7. února 999)*. Praha, s. 27-48. ISBN 80-7106-272-3.

PROFANTOVÁ, Naďa. 1996. *Kněžna Ludmila: vládkyně a světice, zakladatelka dynastie*. Praha, ISBN 80-902129-4-8.

PROFANTOVÁ, Naďa. 2008a. Byzantské nálezy v 6.-11. století v Čechách a na Moravě. In CHARVÁT, Petr (ed.) – VLČKOVÁ, Petra M. (ed.). *Země Koruny české a východní Středomoří ve středověku a novověku*. Praha, s. 73-120. ISBN 978-80-7308-262-8.

PROFANTOVÁ, Naďa. 2008b. Problém interpretace staromaďarských nálezů v Čechách. In ŠTEFANOVIČOVÁ, Tatiana (ed.) – HULÍNEK, Drahoslav (ed.). *Bitka pri Bratislave roku 907*

a jej význam pro vývoj středního Podunajska. Bratislava, s. 149-168. ISBN 978-80-970077-7-5.

PROFANTOVÁ, Naďa. 2011. Karolinské importy a jejich napodobování v Čechách, případně na Moravě (konec 8.-10. století). In *Archeológia supplementum* 4, s. 71-102. ISBN 978-80-8060-264-2.

PROFANTOVÁ, Naďa. 2012. Honosné udidlo ze Stavonic, okr. Šumperk. In *Archeologické rozhledy* 64, s. 153-156. ISSN 0323-1267.

PROFANTOVÁ, Naďa. 2016. Sekeromlat maďarského původu z České Kubice, okr. Domažlice. In *Archeologie západních Čech* 10, s. 88-93. ISBN 978-80-7247-129-4.

PROFANTOVÁ, Naďa – LUTOVSKÝ, Michal. 1992. Staromaďarské nálezy z Čech. In *Sborník společnosti přátel starožitností* 3, s. 3-16.

PROFANTOVÁ, Naďa – STOLZ, Daniel. 2006. Kovové nálezy z hradiště v Tismicích a pokus o interpretaci významu hradiště v raném středověku. In *Archeologie ve středních Čechách* 10/2, s. 793-838. ISBN 80-86756-12-2.

PROFANTOVÁ, Naďa – STOLZ, Daniel. 2007. Nový nález relikviářového křížku z Kouřimi. In DOLEŽALOVÁ, Eva (ed.) – ŠIMŮNEK, Robert (ed.). *Od knížat ke králům: sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*. Praha, s. 124-130. ISBN 978-80-7106-896-9.

PŘICHYSTALOVÁ, Renáta. 2014. Olomouc-Nemilany. Stručná analýza raněstředověkého pohřebiště. In PŘICHYSTALOVÁ, Renáta (ed.) – KALÁBEK, Marek (ed.). *Raněstředověké pohřebiště Olomouc-Nemilany. Katalog*. Brno, s. 207-272. ISBN 978-80-210-7521-4.

SELMI-WALLISOVÁ, Michaela. 2009. Židovský hřbitov ve Vladislavově ulici. In *Staletá Praha* 25, č. 1, s. 54-65.

SMETÁNKA, Zdeněk. 1987. *Hledání zmizelého věku*. Praha.

SMETÁNKA, Zdeněk. 2003. *Archeologické etudy. Osmnáct kapitol o poznávání středověku*. Praha, ISBN 80-7106-506-4.

SMOLÍK, Josef. 1899. *Denary Boleslava I., Boleslava II., Boleslava III. a Vladivoje*. Praha.

STAŇKOVÁ, Veronika. 2013. Raně středověké pohřebiště v ulici Na Pernštýně. In *Staletá Praha* 24, č. 2, s. 50-63.

ŠAROCHOVÁ, Gabriela V. 2006. *České země v evropských dějinách*. Praha-Litomyšl, ISBN 80-7185-791-2.

ŠVEC, Pavel. 2017. *Česká televize*. 26. 09. 2017 [Cit. 2019-05-20]. URL: <<https://ct24.ceskatelevize.cz/veda/2254360-viking-mezi-premyslovci-tajemny-muz-z-prazskeho-hradu-byl-seversky-bojovnik-prokazal>>.

TOMKOVÁ, Kateřina. 2005. *Pohřbívání na Pražském hradě a jeho předpolích. Díl I. 1 (Castrum pragense 7)*. Praha, ISBN 80-86124-56-8.

TOMKOVÁ, Kateřina. 2012. Jantar jako doklad dálkových kontaktů v raně středověké střední Evropě. In *Pogranicze kulturowe w Europie sredniowiecznej. Słowianie i ich sąsiedzi* 14, s. 161-193.

TŘEŠTÍK, Dušan. 1973. "Trh moravanů" - ústřední trh staré Moravy. In *Československý časopis historický* 21, č. 6, s. 869-894.

TŘEŠTÍK, Dušan. 2000. "Veliké město Slovanů jménem Praha". Státy a otroci ve střední Evropě v 10. století. In TŘEŠTÍK, Dušan (ed.) – POLANSKÝ, Luboš (ed.) – SLÁMA, Jiří (ed.). *Přemyslovský stát kolem roku 1000: na paměť knížete Boleslava II. (+ 7. února 999)*. Praha, s. 49-70. ISBN 80-7106-272-3.

TŘEŠTÍK, Dušan. – ČECHURA, Jaroslav. 2001. *Králové a knížata zemí koruny české*. Praha, ISBN 80-86182-55-X.

TUREK, Rudolf. 1963. *Čechy na úsvitě dějin*. Praha.

VOJTÍŠEK, Václav. 1953. O privilegiu knížete Soběslava pro pražské Němce a jeho konfirmacích. In *Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška*, s. 311-322.

WIHODA, Martin. 2006. Morava v 10. století. In SOMMER, Petr (ed.). *České země v raném středověku*. Praha, s. 53-73. ISBN 80-7106-855-1.

WIHODA, Martin. 2010. *Morava v době knížecí (906-1197)*. Praha, ISBN 978-80-7106-563-0.

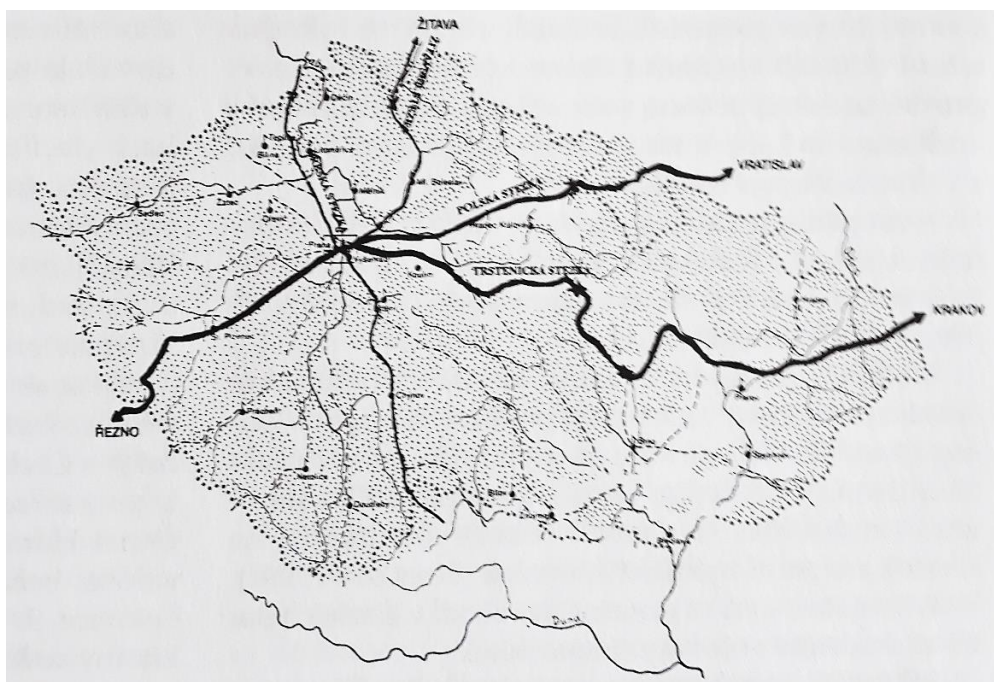
ŽEMLIČKA, Josef. 1991. *Čechové, Němci a stát Přemyslovců*. Praha.

ŽEMLIČKA, Josef. 1997. *Čechy v době knížecí (1034-1198)*. Praha, ISBN 80-7106-196-4.

ŽEMLIČKA, Josef. 2005. *Přemyslovců: jak žili, vládli, umírali*. Praha, ISBN 80-7106-759-8.

ŽEMLIČKA, Josef. 2003. Stará cesta do Bechyňska: k vnímání prostoru a vzdáleností v Přemyslovských Čechách. In KLÁPŠTĚ, Jan (ed.) – PLEŠKOVÁ, Eva (ed.) – ŽEMLIČKA, Josef (ed.). *Dějiny ve věku nejistot: sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka*. Praha, s. 319-332. ISBN 80-7106-647-8.

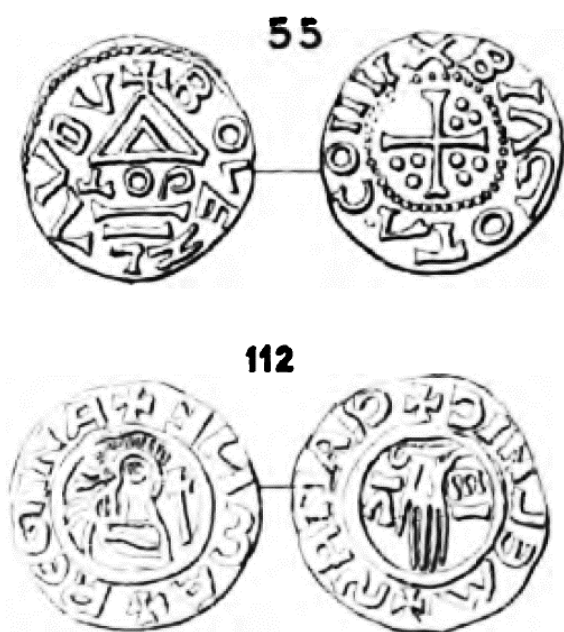
17.Obrazová příloha

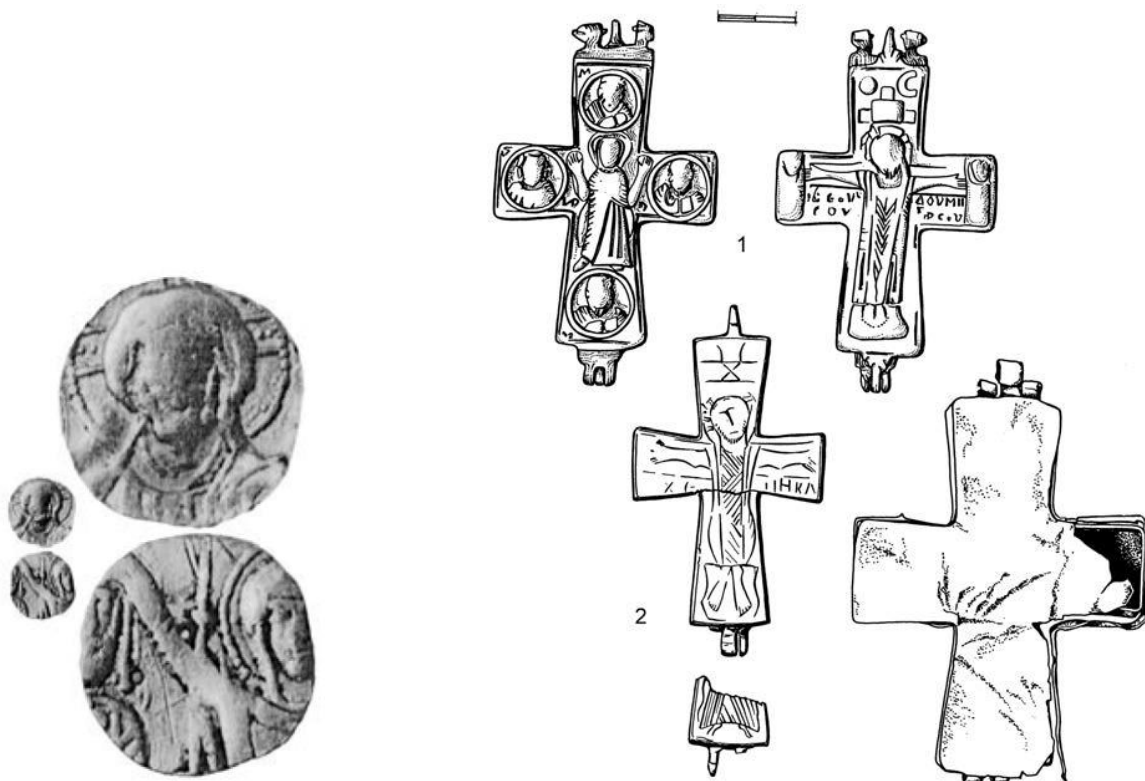
Obr. 1: Dálkové obchodní cesty přes Území Čech v 10. století (podle BERANOVÁ, LUTOVSKÝ 2009, s. 245)

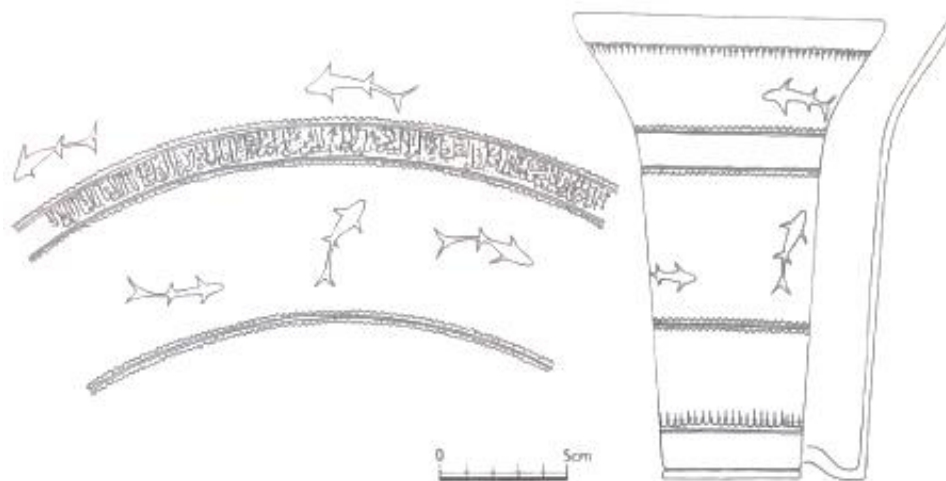
Obr. 2: Mapa se jmény osad, které by mohly dokládat přesídlování obyvatel v raném středověku (podle BERANOVÁ, LUTOVSKÝ 2009, s. 225)

Obr. 3: a – Denáry Biagota (55); b – Emma (112) (podle SMOLÍK 1899, s. 126-128)

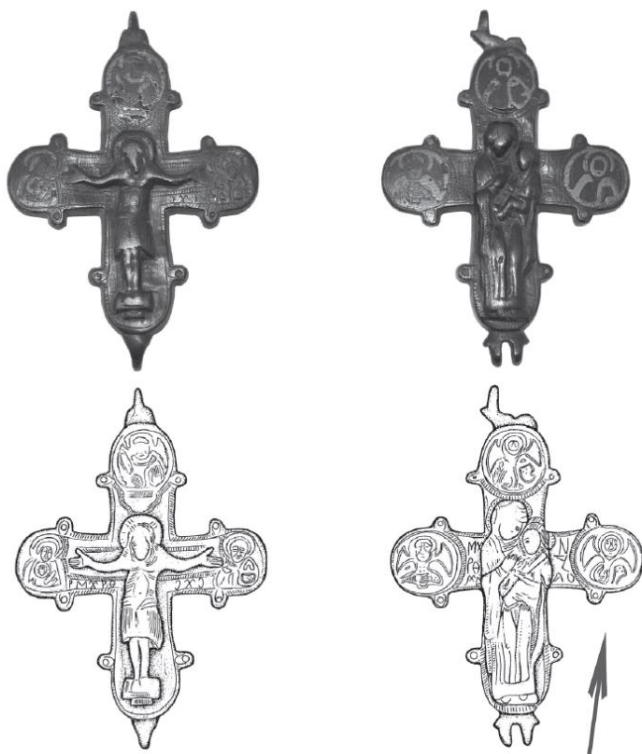
Obr. 4: a – Byzantská zlatá mince z Libice nad Cidlinou; b – Byzantský relikviářový křížek z Opočnice (podle PROFANTOVÁ 2008a, s. 101, 105)

Obr. 5: Kresebná rekonstrukce tzv. arabského poháru z Pražského hradu (podle SMETÁNKA 2003, s. 55)

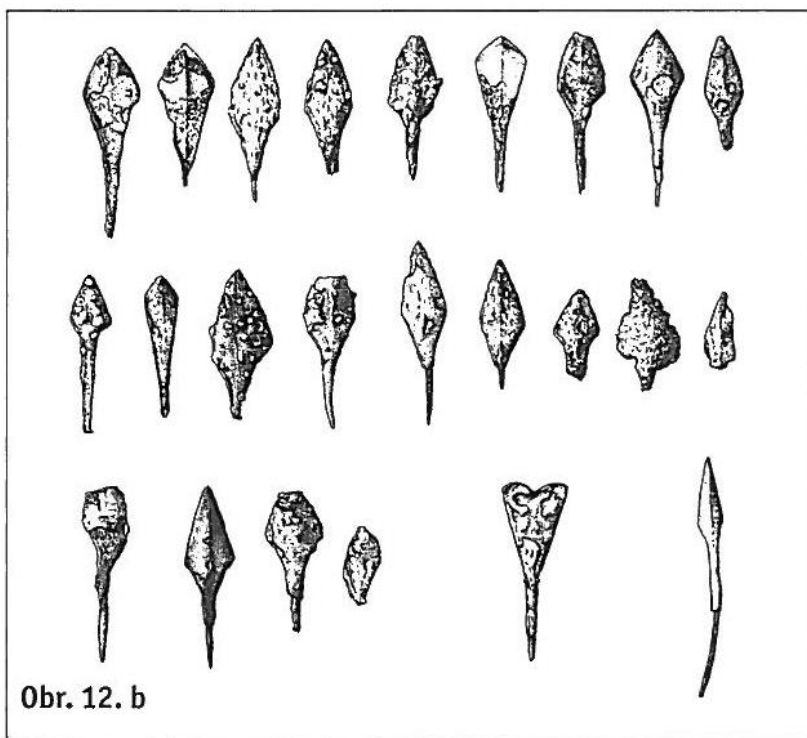
Obr. 7: Stříbrné šperky z Roudnicka (podle BERANOVÁ, LUTOVSKÝ 2009, s. 351)

Obr. 6: Enkolpion z Vitína (podle JOHN, THOMOVÁ, ZAVŘEL 2017, s. 366)

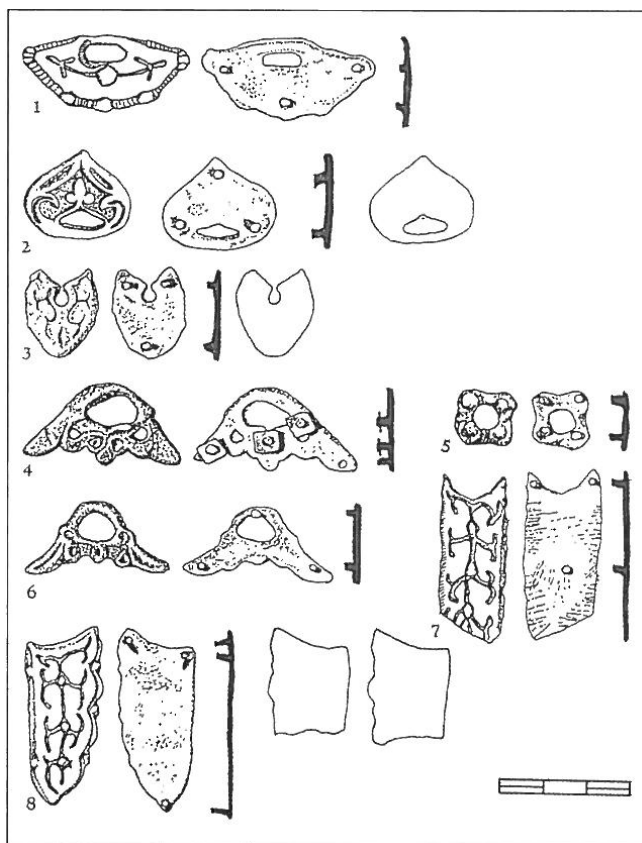

Obr. 8: Italské mince donesené Maďary na lokalitě Mikulčice (podle BLÁHOVÁ, FROLÍK, PROFANTOVÁ 1999, s.257)

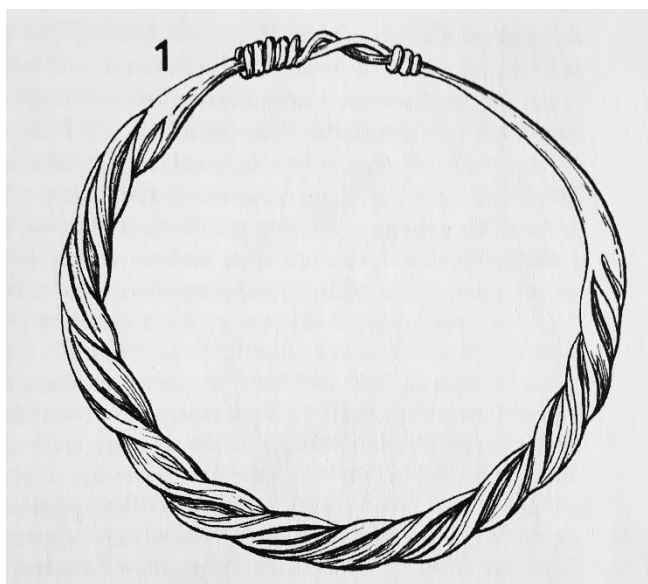
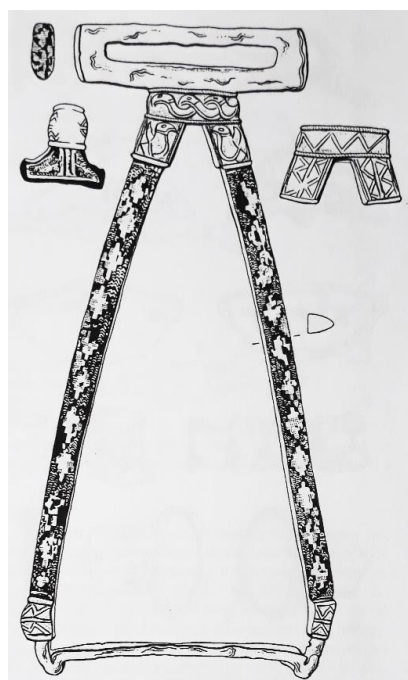

Obr. 12. b

Obr. 9: Staromaďarské hroty šípů z Němčic (podle POFANTOVÁ 2008b, s. 157)

Obr. 10: Staromadžarské nálezy z Litoměřicka (podle POFANTOVÁ 2008b, s. 153)

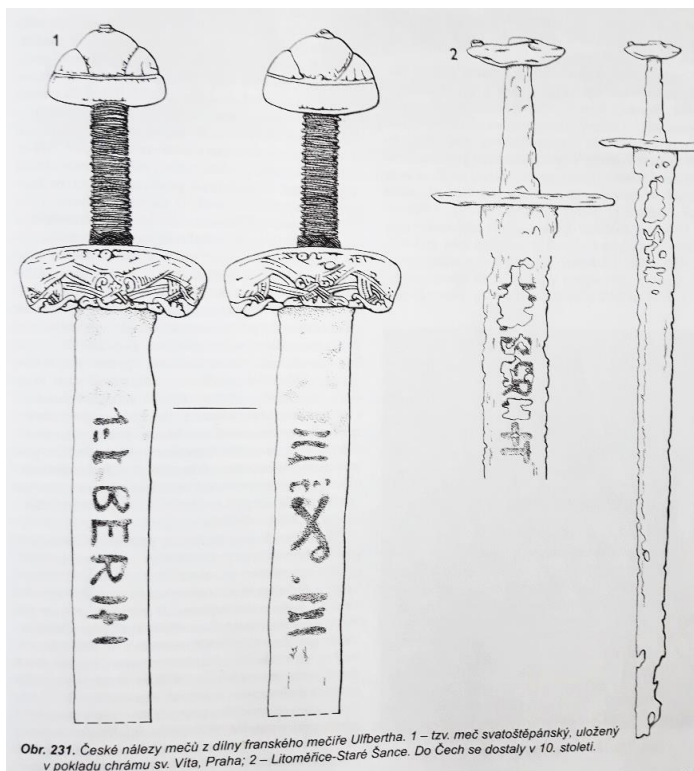
Obr. 11: a – Vikingský třmen ze Zbečna; b – Vikingský stříbrný náramek z Nového Knína (1)
(podle BERANOVÁ, LUTOVSKÝ 2009, s. 285, 370)

Obr. 325. Svatováclavská
přilba, 10. století

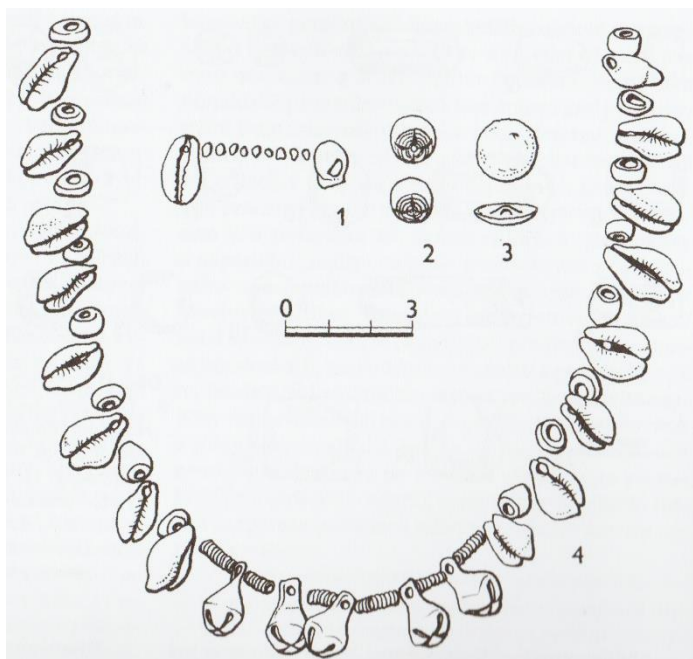

Obr. 12: a – Přilba sv. Václava; b – zbroj sv. Václava (podle BERANOVÁ, LUTOVSKÝ 2009, s. 292, 293)

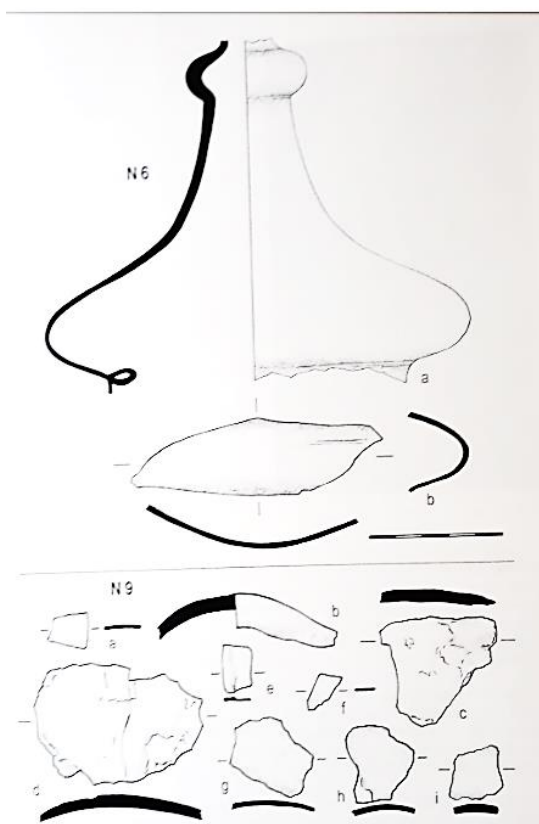

Obr. 231. České nálezy mečů z dílny franského mečíře Ulfbertha. 1 – tzv. meč svatoštěpánský, uložený v pokladu chrámu sv. Víta, Praha; 2 – Litoměřice-Staré Šance. Do Čech se dostaly v 10. století.

Obr. 13: Meče z dílny mečíře Ulfbertha – svatoštěpánský meč na Pražském hradě (1), meč z Litoměřic-Stará Šance (2) (podle BERANOVÁ, LUTOVSKÝ 2009, s. 215)

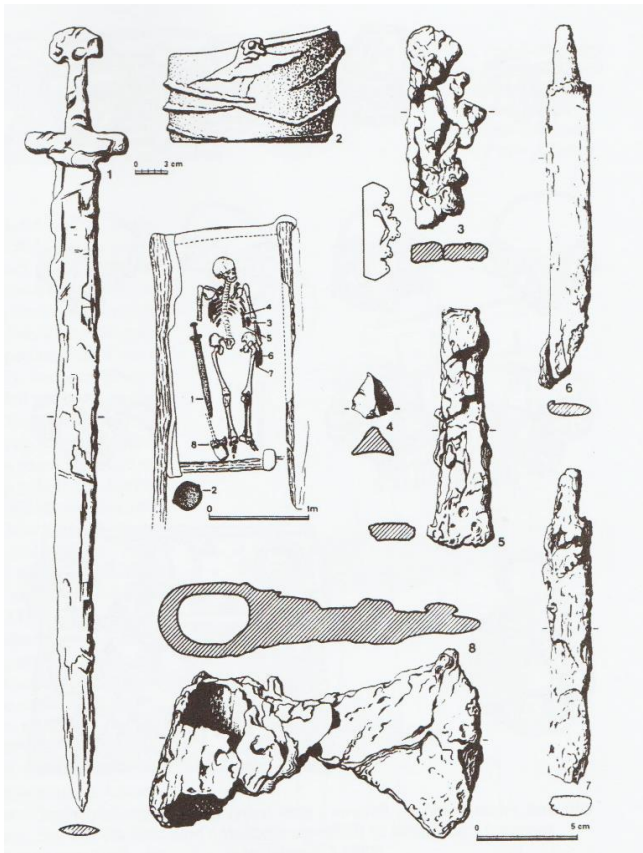
Obr. 14: Mušle kauri z Praha-Čakovice (1), ukázka celého náhrdelníku z mušlí kauri z Litvy (4) (podle BERANOVÁ, LUTOVSKÝ 2009, s. 284)

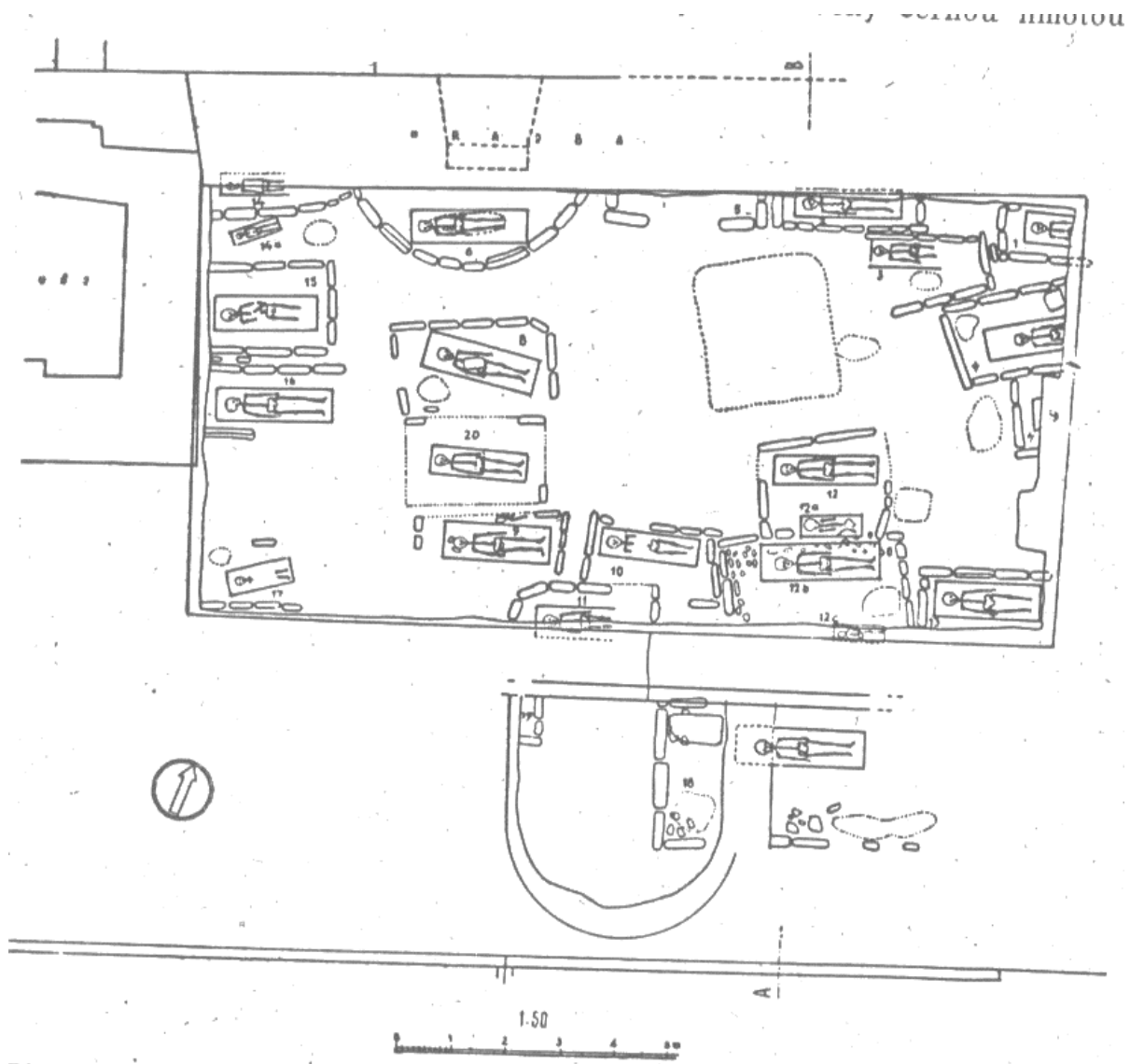
Obr. 15: Sklo z jiřské studny na Pražském hradě – láhev s vnitřním prstencem (N6) (podle ČERNÁ, VEPŘEKOVÁ, KRÍŽOVÁ 2018, s. 55)

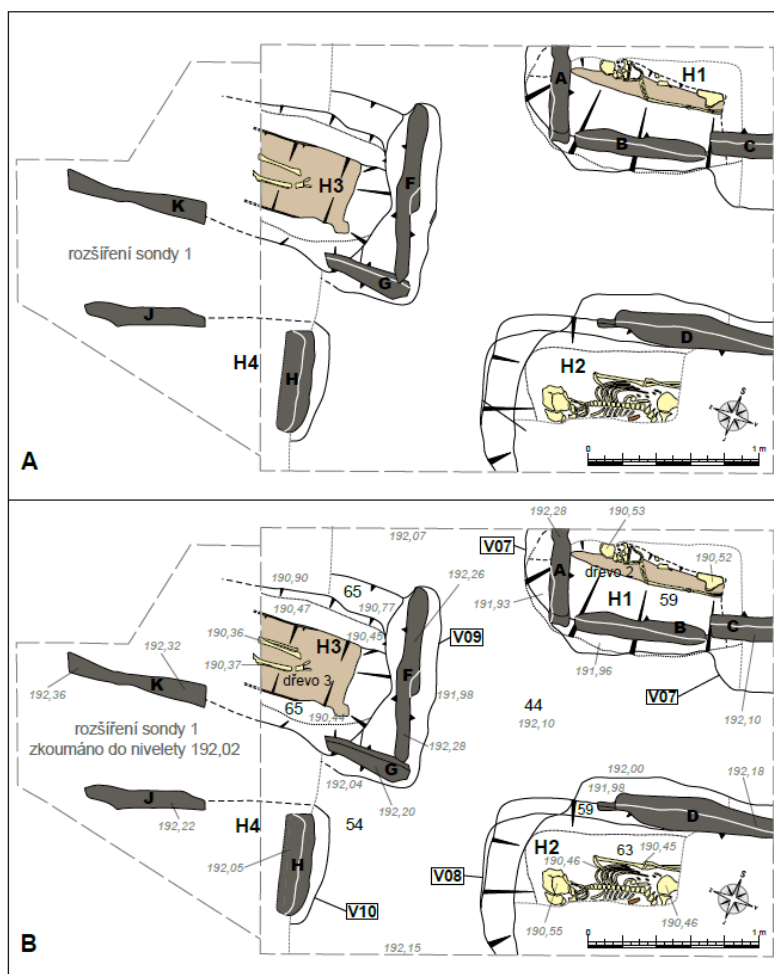
Obr. 16: Kování řemení meče z kolínského knížecího hrobu (podle BERANOVÁ, LUTOVSKÝ 2009, s. 267)

Obr. 17: Vybava hrobu bojovníka na Pražském hradě (podle BERANOVÁ, LUTOVSKÝ 2009, s. 197)

Obr. 18: Pohřebiště v ulici Bartolomějská (podle BORKOVSKÝ 1948, s. 464)

Obr. 19: Kresebná dokumentace pohřebiště v ulici Na Pernštýně (podle STAŇKOVÁ 2013, s. 56)

Obr. 20: Fotodokumentace kamenného obložení hrobových jam v ulici Vladislavova (podle SEMI-WALLISOVÁ 2009, s. 56)